



# HET GEBRUIK VAN STRAF- EN BEVEILIGDE CELLEN IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

**CTRG**

Centrale Toezichtsraad  
voor het Gevangeniswezen



**CCSP**

Conseil Central de  
Surveillance Pénitentiaire

---



# HET GEBRUIK VAN STRAF- EN BEVEILIGDE CELLEN IN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN



“Het is echt absolute eenzaamheid, je hoort niets, je ziet niets, je kunt met niemand praten. De bewakers komen, ze geven je eten, ze vertrekken. Dat is de enige keer dat je stemmen kan horen...”

(Gedetineerde X, 2021)

## Voorwoord

De Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (verder: CTRG) is een onafhankelijk en onpartijdig toezichts- en adviesorgaan met als doel het respect voor de rechten en de menselijke waardigheid van personen in detentie te garanderen. Om dit doel te verwezenlijken wil de CTRG, onder andere door middel van transversaal onderzoek zijn expertise verder ontwikkelen. In dit eerste thematisch transversaal onderzoek werd er gekozen om het gebruik van de straf- en beveiligde cellen in de Belgische gevangnissen onder de loep te nemen.

Verschillende Commissies van Toezicht (verder: CvT) sloegen in 2018 de handen in elkaar en voerden uit eigen initiatief een verkennend onderzoek uit naar het gebruik van straf- en beveiligde cellen. In het besluit van dit verkennend onderzoek stellen de CvT's dat, hoewel het onderzoek bepaalde feiten aan het licht brengt, bijkomend onderzoek naar de straf- en beveiligde cellen noodzakelijk is als informatiebron voor het politieke beleidsniveau. In dit onderzoek borduren de CTRG en alle CvT's met verenigde krachten verder op voorgaand verkennend onderzoek, met als doel hetzij een menswaardig gebruik van straf- en beveiligde cellen, hetzij menswaardigere alternatieven hiervoor.

Om dit transversaal onderzoek tot een goed einde te brengen, kon de CTRG rekenen op talloze vrijwilligers uit de verschillende CvT's. Deze vrijwilligers zijn de handen en voeten van de CTRG en, net zoals bij vele andere opdrachten, was ook in dit onderzoek hun bijdrage van onschatbare waarde. Daarnaast vormde het voorbereidende onderzoek van de vorige CvT's een sterk fundament om voorliggend onderzoek op te bouwen. De CTRG houdt zich eraan om elke vrijwilliger die een bijdrage leverde aan het verkennende onderzoek en/of aan het voorliggende onderzoek te bedanken voor hun tomeloze inzet.

Daarnaast wenst de CTRG de directieleden en de personeelsleden van de Belgische gevangnissen te bedanken voor hun medewerking: van het verlenen van een vlotte toegang, het delen van relevante informatie tot het deelnemen aan de interviews die in het kader van dit onderzoek werden afgenomen. Ook de verschillende gedetineerden die bereid waren om hun ervaringen te delen wenst de CTRG te bedanken.

Tot slot bedankt de CTRG graag de jobstudenten die een bijdrage leverden bij de transcriptie van de interviews. Ook de studenten (Bouillon Sophie, Joossens Johanna, Renard Alice, Verbelen Britt en Wiggeleer Elisabeth) die ons bijstonden tijdens het onderzoek: hartelijk dank voor jullie inzet.

# Inhoudsopgave

Voorwoord.....	iii
Lijst met afkortingen .....	x
Lijst met bijlagen.....	xi
Inleiding.....	1
1. Soorten afzonderingscellen en hun rechtsbronnen: een overzicht.....	7
1.1. Soorten afzonderingscellen in theorie .....	7
1.2. Soorten orde- en veiligheidsmaatregelen .....	8
1.3. Rechtsbronnen m.b.t. orde- en veiligheidsmaatregelen in af- zonderingscellen .....	12
1.3.1. Rechtsbronnen materiële kenmerken afzonderingscellen .....	13
1.3.1.1. <i>Internationale rechtsbronnen materiële kenmerken</i> <i>afzonderingscellen</i> .....	13
European Prison Rules.....	13
Aanbevelingen CPT .....	14
Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens .....	15
1.3.1.2. <i>Nationale rechtsbronnen materiële kenmerken afzon-</i> <i>deringscellen</i> .....	16
1.3.2. Rechtsbronnen regime afzonderingscellen .....	17
1.3.2.1. <i>Internationale rechtsbronnen regime afzonderingscellen</i> ....	18
European Prison Rules.....	18
Aanbevelingen CPT .....	19
Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens .....	21
1.3.2.2. <i>Nationale rechtsbronnen regime afzonderingscellen</i> .....	22
1.3.3. Rechtsbronnen procedure tot plaatsing in afzonderingscellen.	25
1.3.3.1. <i>Internationale rechtsbronnen procedure tot plaatsing</i> <i>in afzonderingscellen</i> .....	25
European Prison Rules.....	25
Aanbevelingen CPT .....	26
Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens .....	28
1.3.3.2. <i>Nationale rechtsbronnen procedure tot plaatsing in</i> <i>afzonderingscellen</i> .....	29
Algemeen .....	29
BVM'en .....	30
IBVR.....	31
Opsluiting in een strafcel .....	33
1.3.4. Rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscel- len en gebruik dwangmaatregelen.....	34

1.3.4.1. Internationale rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscellen en gebruik dwangmaatregelen .....	34
European Prison Rules .....	35
Aanbevelingen CPT .....	35
1.3.4.2. Nationale rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscellen en gebruik dwangmaatregelen .....	36
BVM'en .....	36
Individuele BVM'en .....	36
Plaatsing in een strafcel .....	36
Maatregelen van rechtstreekse dwang.....	37
1.3.5. Rechtsbronnen gebruik van dwang en fouillering.....	37
1.3.5.1. Internationale rechtsbronnen gebruik van dwang en fouillering.....	38
European Prison Rules .....	38
Aanbevelingen CPT .....	40
Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	42
1.3.5.2. Nationale rechtsbronnen gebruik van dwang en fouillering .	43
2. Conceptueel kader .....	55
3. Methodologie.....	61
3.1. Dataverzameling en -analyse.....	61
3.2. Deontologische overwegingen .....	64
3.3. Kwaliteit van het onderzoek .....	64
4. Straf- en beveiligde cellen in de praktijk.....	69
4.1. Soorten afzonderingscellen in de praktijk.....	70
4.2. Materiële kenmerken straf- en beveiligde cellen.....	71
4.2.1. Celruimte .....	72
4.2.1.1. Deuren .....	73
4.2.1.2. Ramen .....	74
4.2.1.3. Muren.....	76
4.2.1.2 Vloer.....	77
4.2.1.5. Locatie .....	77
4.2.1.6. Beddengoed.....	78
4.2.1.7. Extra meubilair .....	80
4.2.1.8. Verluchting .....	81
4.2.1.9. Verwarming.....	82
4.2.1.10. Licht.....	83
4.2.1.11. Hygiëne in de celruimte .....	85
4.2.1.12. Schoonmaak van de ruimte .....	86
4.2.1.13. Persoonlijke hygiëne.....	87
4.2.1.14. Toilet .....	88
4.2.2. Oproepmogelijkheden.....	90
4.2.3. Camera's .....	92



4.2.4. Aanbevelingen over de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen.....	93
4.3. Besluitvorming rond plaatsing in straf- en beveiligde cel .....	95
4.3.1. Besluitvorming voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel als voorlopige maatregel .....	96
4.3.2. Besluitvorming onderbrenging in de beveiligde cel als Bijzondere Veiligheidsmaatregel of in het kader van een IBVR	101
4.3.3. Besluitvorming opsluiting in de strafcel als disciplinaire sanctie	103
4.3.4. Aanleidingen tot andere vormen van afzondering .....	107
4.3.5. Communicatie rond de besluitvorming .....	109
4.3.6. Aanbevelingen over de besluitvorming rond de plaatsing in straf- en beveiligde cel.....	112
4.4. Procedure tot plaatsing in de straf- en beveiligde cellen.....	113
4.4.1. Verloop van de overbrenging.....	113
4.4.1.1. Concrete procedure .....	113
4.4.1.2. Feitelijk gebruik van dwangmiddelen .....	115
4.4.1.3. Bij de overbrenging aanwezig team.....	117
4.4.2. Fouille tijdens de overbrenging .....	118
4.4.3. Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel	120
4.4.4. Aanbevelingen over de procedure tot plaatsing in straf- en beveiligde cel.....	124
Verloop van de overbrenging .....	124
Fouille tijdens de overbrenging.....	124
Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel .....	125
4.5. Regime binnen de straf- en beveiligde cellen.....	126
4.5.1. Water en voeding.....	126
4.5.2. Kleding.....	127
4.5.3. Persoonlijke bezittingen .....	130
4.5.4. Wandeling.....	131
4.5.5. Activiteiten .....	134
4.5.6. Interne contacten.....	135
4.5.7. Externe contacten .....	136
4.5.7.1. Vrienden en familie .....	136
4.5.7.2. Advocaat en CvT.....	138
4.5.8. Aanbevelingen over het regime binnen de straf- en beveiligde cellen .....	139
4.6. Opvolging verblijf in straf- en beveiligde cellen.....	141
4.6.1. Opvolging door directie .....	141
4.6.2. Opvolging door personeel.....	143
4.6.3. Opvolging door arts/psychiater/zorgteam .....	145
4.6.4. Cameratoezicht .....	146
4.5.6. Aanbevelingen over de opvolging van het verblijf in straf- en beveiligde cellen.....	147

4.7.	Registratie van gebruik straf- en beveiligde cellen .....	148
4.7.1.	Bijzondere Veiligheidsmaatregelen.....	150
4.7.2.	Individueel bijzonder veiligheidsregime.....	151
4.7.3.	Afzondering naar aanleiding van tuchtmaatregelen (straf- cel of ATV).....	152
4.7.4.	Gedetailleerd register per persoon die in de strafcel wordt geplaatst .....	153
4.7.5.	Register van dwangmaatregelen .....	154
4.7.6.	Aanbevelingen over de registratie van het gebruik van straf- en beveiligde cellen .....	155
4.8.	Evaluatie van gebruik straf- en beveiligde cellen .....	156
4.8.1.	Gebreken in wetgeving en beleid .....	156
4.8.2.	Gebreken in opleiding (directie en personeel).....	158
4.8.3.	Alternatieven en aanpassingen .....	159
4.8.3.1.	<i>Alternatieven voor de straf- en/of beveiligde cel .....</i>	<i>159</i>
4.8.3.2.	<i>Aanpassingen .....</i>	<i>162</i>
4.8.4.	Aanbevelingen om het gebruik van afzonderingscellen te evalueren .....	164
	Gebreken in wetgeving en beleid .....	164
	Gebreken in opleiding (personeel en directies) .....	164
	Alternatieven en aanpassingen .....	165
5.	Conclusie.....	169
	Aanbevelingen over de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen.....	173
	Algemene aanbevelingen .....	173
	Specifieke aanbevelingen .....	173
	Aanbevelingen over de besluitvorming rond de plaatsing in straf- en beveiligde cel .....	175
	Algemene aanbevelingen .....	175
	Specifieke aanbevelingen .....	175
	Aanbevelingen over de procedure tot plaatsing in straf- en beveiligde cel .....	177
	Verloop van de overbrenging.....	177
	Algemene aanbeveling.....	177
	Specifieke aanbevelingen .....	177
	Fouille tijdens de overbrenging .....	177
	Algemene aanbevelingen.....	177
	Specifieke aanbevelingen .....	178
	Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel .....	179
	Aanbevelingen over het regime binnen de staf- en beveiligde cellen... ..	180
	Algemene aanbeveling.....	180
	Specifieke aanbevelingen .....	180

Aanbevelingen over de opvolging van het verblijf in straf- en beveiligde cellen .....	182
Algemene aanbevelingen .....	182
Specifieke aanbevelingen .....	182
Aanbevelingen over de registratie van het gebruik van straf- en beveiligde cellen .....	183
Algemene aanbeveling .....	183
Specifieke aanbevelingen .....	183
Aanbevelingen om het gebruik van afzonderingscellen te evalueren ..	184
Gebreken in wetgeving en beleid .....	184
Gebreken in opleiding (personeel en directies) .....	184
Alternatieven en aanpassingen .....	185
Algemene aanbevelingen .....	185
Specifieke aanbevelingen .....	185
Bibliografie .....	189
Internationale rechtsbronnen .....	189
Belgische wetgeving .....	189
Rechtspraak.....	189
Adviezen.....	190
Sociaal-wetenschappelijke bronnen .....	190

## Lijst met afkortingen

AIBV	Afdeling individuele bijzondere veiligheidsregimes
ATV	Afzondering in de aan de gedetineerde toegewezen verblijfsruimte
Basiswet gevangeniswezen	Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005
BC	Beroepscommissie
BVM	Bijzondere Veiligheidsmaatregel
CB	Collectieve Brief
CPT	Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing
CTRG	Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen
CvT	Commissie van Toezicht
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EPR	European Prison Rules
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
IBVR	Individueel Bijzonder Veiligheidsregime
KC	Klachtencommissie
KB 3 februari 2019	Koninklijk besluit van 3 februari 2019 tot uitvoering van de artikelen 41, § 2, en 134, § 2, van de wet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 14 februari 2019
PA	Penitentiair assistent
PSD	Psychosociale dienst
RAD	Rapport aan de Directie

## Lijst met bijlagen

Bijlage 1. CB 141

Bijlage 2. CB 156

Bijlage 3. Min. Omz nr. 1810 van 19 november 2009 betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting.



## Inleiding

Een opsluiting in een straf- of beveiligde cel houdt in dat een gedetineerde wordt afgezonderd in een daartoe ingerichte ruimte. De gedetineerde in kwestie komt terecht in een sociaal isolement waarbij zijn menselijke contacten tot een minimum worden beperkt en waarbij de gedetineerde in een bijzondere afhankelijkheidspositie terechtkomt. Dit is een erg stressvolle situatie voor de meeste gedetineerden, een situatie die potentieel schadelijke effecten met zich meebrengt. De impact van een opsluiting in een straf- of beveiligde cel op een gedetineerde is afhankelijk van verschillende factoren, waaronder: de individuele kenmerken van de gedetineerde, de materiële omstandigheden van de opsluiting, de context van de opsluiting, de duur van de opsluiting, de omstandigheden van de afzondering, het regime en de daarbij horende beperkingen. Deze factoren hebben elk een invloed op het erg precare evenwicht tussen een menswaardig en een mensonwaardig gebruik van de straf- en beveiligde cellen (Shalev, 2008, pp. 1-10).

De Belgische straf- en beveiligde cellen zijn dan ook al geruime tijd het onderwerp van veelvuldig onderzoek en de nodige kritiek. Zowel in de academische literatuur (onder andere Daems, 2017; Tulkens, 2017) als in nationale en internationale rapporten (onder andere CPT (2018)) neemt men de infrastructuur en het gebruik van de cellen, het geldende regime en de achterliggende overwegingen bij het gebruik ervan onder de loep. Deze onderzoeken, kritieken en de geformuleerde aanbevelingen brachten reeds enkele veranderingen met zich mee. Bij wijze van voorbeeld ontving het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (verder: CPT), vooreerst, tijdens een bezoek aan de afdeling individuele bijzondere veiligheidsregimes (verder: AIBV) te Brugge geen klachten meer over de maaltijden (CPT, 2018, p. 31). Verder heropende, in de nasleep van een derde periodiek bezoek van het CPT (CPT, 2002) aan België, de psychiatrische annex van de gevangenis van Lantin na de kritieken die werden geformuleerd door het CPT (Gouvernement de la Belgique, 2003). Desondanks blijven veranderingen op heel wat andere vlakken uit. Zo bleven bijvoorbeeld de activiteiten die zich afspelen buiten de cel en de menselijke contacten met personeel of andere gedetineerden zeer beperkt op de AIBV te Brugge. De individuele wandeling gebeurde tevens heel vroeg of heel laat op de dag, waardoor veel gedetineerden de keuze maakten om 24h/24h op cel te blijven (Daems,

2018, pp. 4-5). Uiteindelijk werd de AIBV te Brugge gesloten in de nasleep van het ad-hoc bezoek van de CTRG in de loop van de zomer van 2019.<sup>1</sup>

Ook een 20-tal voormalige CvT's, die toen nog fungeerden onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie, voerden in 2018 een gezamenlijk onderzoek naar het gebruik van straf- en beveiligde cellen in de penitentiaire inrichtingen waarop zij toezicht hielden. Een aanbeveling die werd opgenomen in het intern rapport dat voortkwam uit dit onderzoek was het voeren van meer systematisch onderzoek in alle Belgische penitentiaire inrichtingen in het algemeen en van een verder onderzoek naar straf- en beveiligde cellen in het bijzonder (intern rapport CvT's, 2018). Daarnaast trad inmiddels ook het KB van 3 februari 2019<sup>2</sup> in werking waarin onder andere artikel 134, § 2, van de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden van 2005<sup>3</sup> werd uitgevoerd. Verschillende minimumvoorwaarden inzake de omvang, sanitaire voorzieningen, verlichting en verwarming van de strafcellen werden toen van kracht. Het KB van 3 februari 2019 voorziet echter in een termijn van 20 jaar om de nodige infrastructurele aanpassingen te doen.

Een nieuw en breder onderzoek naar dit thema drong zich op. Als onafhankelijk en onpartijdig toezichts- en adviesorgaan wenst de CTRG dan ook in samenwerking met alle CvT's na te gaan in welke mate er gesproken kan worden van een menswaardige detentie wanneer gebruik gemaakt wordt van de straf- en beveiligde cellen en op welke wijze er in de toekomst gezorgd kan worden voor hetzij een menswaardiger gebruik van straf- en beveiligde cellen, hetzij menswaardigere alternatieven hiervoor. Voorliggend onderzoek trachtte dan ook na te gaan (1) op welke vlakken de huidige praktijken met betrekking tot de straf- en beveiligde cellen in overeenstemming zijn met de bepalingen hieromtrent in internationale verdragen, regelgeving en aanbevelingen, in de Belgische wetgeving en in interne reglementering, (2) welke aanbevelingen voor menswaardigere alternatieven voor of een menswaardiger gebruik van de straf- en beveiligde cellen geformuleerd kunnen worden en (3) welke *best practices* kunnen worden uitgewisseld.

---

<sup>1</sup> CTRG (2019), raadpleegbaar via: [Toezichtsbezoek-2019-01\\_BRUGGE\\_VERSLAG.pdf \(belgium.be\)](#)

<sup>2</sup> KB 3 februari 2019 tot uitvoering van de artikelen 41, § 2, en 134, § 2, van de wet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 14 februari 2019 (hierna: KB 3 februari 2019).

<sup>3</sup> Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005 (hierna: Basiswet gevangeniswezen).



Om deze doelen in te vullen worden niet alleen de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen, maar ook de besluitvorming achter het gebruik ervan, de procedure tot de plaatsing erin, het gebruik van dwang gedurende het verblijf, het geldende regime gedurende het verblijf en de opvolging en de registratie ervan onderzocht en geëvalueerd.

Meer concreet worden onderstaande onderzoeksvragen beantwoord via een *mixed methods* onderzoek:

1. Wat zijn de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
2. Hoe verloopt de besluitvorming met betrekking tot het gebruik van respectievelijk de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
3. Hoe verloopt de plaatsing in de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
4. Op welke manier maakt men gebruik van dwang gedurende een plaatsing en verblijf in een straf- of beveiligde cel binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
5. Onder welk regime staan gedetineerden die verblijven in respectievelijk de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
6. Op welke manier worden gedetineerden opgevolgd gedurende hun verblijf in de straf- of beveiligde cel binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
7. Op welke wijze registreert men het gebruik van de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?

Voorliggend onderzoeksrapport is opgebouwd als volgt. Allereerst wordt in hoofdstuk 1 ter achtergrond bij het onderzoeksthema een overzicht gegeven van de soorten afzonderingscellen en de rechtsregels die daarbij gelden. Hierin wordt onder andere ingegaan op de geldende wetgeving, reglementering en aanbevelingen. In hoofdstukken 2 en 3 worden vervolgens respectievelijk het conceptueel kader en de methodologie van voorliggend onderzoek verduidelijkt. Hoofdstuk 4 omvat de resultaten van het onderzoek waarbij wordt beschreven op welke wijze de straf- en beveiligde cellen in de praktijk gebruikt worden, op welke wijze deze praktijk overeenstemt of verschilt met de geldende wetgeving, reglementering en aanbevelingen

en welke best practices en pijnpunten kunnen worden vastgesteld. Hierbij werd een thematische indeling gemaakt in subparagrafen die elk worden afgesloten met een overzicht van de belangrijkste aanbevelingen uit de betreffende paragraaf. Het onderzoeksrapport wordt afgerond met een conclusie waarin de belangrijkste vaststellingen worden samengevat en de aanbevelingen in herinnering worden gebracht.

**SOORTEN  
AFZONDERINGSCELLEN EN  
HUN RECHTSBRONNEN:  
EEN OVERZICHT**



# 1. Soorten afzonderingscellen en hun rechtsbronnen: een overzicht

## 1.1. Soorten afzonderingscellen in theorie

Voorliggend onderzoek betreft het gebruik van alle straf- en beveiligde cellen in de penitentiaire inrichtingen ongeacht de benaming die ervoor gebruikt wordt in de instelling (cf. paragraaf 4.1). Hoewel er in de praktijk niet steeds een duidelijk zichtbaar onderscheid is tussen deze verschillende cellen, worden deze waar mogelijk wel duidelijk van elkaar onderscheiden in dit onderzoek. Wanneer echter tegelijkertijd naar zowel de straf- als de beveiligde cellen moet worden verwezen, wordt gesproken over “afzonderingscellen”.

De Basiswet verwijst naar drie types van cellen waarvan het gebruik strikt afgebakend is: de beveiligde cel, de strafcel en de aan de gedetineerde toegewezen verblijfsruimte.<sup>4</sup> Onder **beveiligde cellen** worden alle cellen verstaan die gebruikt worden voor isolatie in het kader van een BVM (verder: BVM), een individueel veiligheidsregime (verder: IBVR) of een voorlopige maatregel in aanloop naar een tuchtzitting, met uitzondering van een afzondering in de aan de gedetineerde toegewezen verblijfsruimte (verder: ATV). Deze cellen worden louter gebruikt om de orde en de veiligheid in de penitentiaire instelling te herstellen of ter preventie van als voorgaand omschreven ordeverstoringen en situaties die de veiligheid in het gedrang brengen.<sup>5</sup>

Onder **strafcellen** verstaan we alle cellen die gebruikt worden voor isolatie in het kader van een tuchtsanctie, met uitzondering van de ATV<sup>6</sup>. Een opsluiting in een strafcel is vaak punitief van aard en wordt ingezet als bestraffing voor wangedrag of het overtreden van regels tijdens de periode van detentie. Deze vorm van punitieve segregatie wordt veelal ingezet voor een welbepaalde periode en wordt, behoudens uitzonderingen, voorafgegaan door een disciplinaire zitting. Het gebruik van dergelijke strafcellen wordt gezien als de zwaarste sanctie binnen het gevangeniswezen waarbij de sanctie wordt voltooid in een daartoe ingericht cel met een minimale bemeubeling, zonder het bezit van persoonlijke voorwerpen, met beperkingen van sociale contacten met andere gedetineerden en familie en

waarbij men tussen de 22 en 24 uur op cel verblijft. Vaak wordt er voorzien in één uur individuele wandeling of beweging (Shalev, 2008, p. 25).

De aandachtige lezer merkt op dat de **ATV** niet weerhouden wordt in de voorgaande definiëring van “straf- en beveiligde cellen”. Een ATV heeft als gevolg dat de gedetineerde niet kan deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten.

Voor vormingsactiviteiten in gemeenschappelijk verband, erediensten of activiteiten in verband met levensbeschouwing kan een uitzondering worden gemaakt door de directeur van de inrichting. Het recht op bezoek als omschreven in artikel 59, § 1 Basiswet gevangeniswezen blijft ook gelden.<sup>7</sup> Dit bezoek vindt echter wel plaats in een ruimte waar de personen gescheiden zijn door een glazen wand. Gedurende de tijd dat de gedetineerde onder een ATV is geplaatst kan deze één telefoongesprek per week voeren, met uitzondering van het contact met de advocaat. Gedurende de maatregel zal de gedetineerde geen inkomsten van arbeid of opleidingsbijdragen ontvangen.<sup>8</sup> De maximumduur van een ATV kan voor een tuchtsanctie van eerste categorie maximaal 30 dagen duren, en voor een inbreuk van de tweede categorie 15 dagen. Indien er sprake was van een gijzelneming, kan de termijn oplopen tot 14 dagen.<sup>9</sup>

Hoewel een ATV wel degelijk gepaard kan gaan met beperkende maatregelen en men kan argumenteren dat dit een zekere mate van afzondering met zich meebrengt, blijft de gedetineerde in zijn “eigen” cel. De overige maatregelen (cf. paragraaf 1.2) kunnen gepaard gaan met een opsluiting in een straf- of beveiligde cel. Het gebruik van de straf- en beveiligde cellen is dan ook de scope van dit onderzoek.

## 1.2. Soorten orde- en veiligheidsmaatregelen

In de Basiswet vinden we vijf verschillende maatregelen die uit orde- en veiligheidsoverwegingen genomen kunnen worden: (1) de voorlopige maatregel, (2) de BVM, (3) het IBVR, (4) de opsluiting in de strafcel en (5) de maatregelen van rechtstreekse dwang.

<sup>7</sup> De bezoekers waarvan sprake zijn bloed- en aanverwanten in de rechte lijn, de voogd, de echtgenoot, de wettelijk of feitelijk samenwonende partner, de broers, zusters, ooms en tantes.

<sup>8</sup> Art. 145 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>9</sup> Art. 132 Basiswet gevangeniswezen.

Allereerst voorziet de Basiswet de mogelijkheid om, in wettelijk bepaalde omstandigheden, een **voorlopige maatregel** op te leggen. Dit kan wanneer er sprake is van een *“ernstige en opzettelijke aantasting van de interne veiligheid of indien door het aanzetten of voeren van collectieve acties de veiligheid in de gevangenis ernstig in gevaar wordt gebracht”*.<sup>10</sup> In een dergelijke situatie kan de directeur voorlopige maatregelen nemen tot op het moment van de mondelinge mededeling van de beslissing tot het opleggen van een tuchtsanctie aan de gedetineerde. Als voorlopige maatregel kan de directeur volgende BVM'en nemen: (1) het ontnemen of onthouden van voorwerpen, (2) het verplicht verblijf in de aan de gedetineerde toegewezen verblijfsruimte en/of (3) de onderbrenging in een beveiligde cel, zonder voorwerpen waarvan het gebruik gevaarlijk kan zijn. Daarnaast kan de directeur een voorlopige maatregel opleggen wanneer er sprake is van een *“gevaar voor de orde of de veiligheid”*.<sup>11</sup> In dit geval kan de directeur volgende BVM'en nemen: het ontnemen of onthouden van voorwerpen, de uitsluiting van deelname aan bepaalde gemeenschappelijke of individuele activiteiten en/of de observatie overdag en bij nacht met maximale eerbiediging van de nachtrust. Wanneer er sprake is van een gevaar op ordeverstoring of het in gedrang brengen van de veiligheid is het dus niet toegelaten om de gedetineerde af te zonderen in zijn toegewezen verblijfsruimte, noch om de gedetineerde onder te brengen in een beveiligde cel.<sup>12</sup> Verder bepaalt de Basiswet dat het opleggen van voorlopige maatregelen niet een onmiddellijke bestraffing als doel mag hebben.<sup>13</sup> Deze beslissing wordt genomen in afwachting van een tuchtprocedure die binnen de 72 uur moet plaatsvinden.<sup>14</sup> Wanneer de tuchtprocedure een sanctie oplegt die vergelijkbaar is met de BVM(en) die als voorlopige maatregel werd(en) opgelegd, dan wordt de duur van de voorlopige maatregel in mindering gebracht van deze tuchtsanctie.<sup>15</sup>

Ten tweede kan de directeur **bijzondere veiligheidsmaatregel** (BVM) nemen ten aanzien van een gedetineerde. De BVM worden genomen wanneer er ernstige aanwijzingen bestaan van een gevaar voor de orde of de veiligheid. De toelaatbare BVM'en worden omschreven in artikel 112 van de Basiswet en zijn: (1) het ontnemen of onthouden van voorwerpen, (2) de uitsluiting

<sup>10</sup> Art. 145 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>11</sup> Art. 145 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>12</sup> Art. 145 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>13</sup> Art. 145, §2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>14</sup> Art. 144, §5 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>15</sup> Art. 145, §3 Basiswet gevangeniswezen.

van deelname aan gemeenschappelijke of individuele activiteiten, (3) de observatie, (4) het verplicht verblijf in de toegewezen verblijfsruimte en (5) de onderbrenging in de beveiligde cel. Deze maatregelen kunnen afzonderlijk of in combinatie worden genomen, uitsluitend tot het aangewende doel en voor de daartoe strikt noodzakelijke tijd.<sup>16</sup>

Ten derde kan de gedetineerde in een **individueel bijzonder veiligheidsregime** worden geplaatst wanneer deze laatste een voortdurende bedreiging vormt voor de veiligheid en wanneer controle- en bijzondere beveiligingsmaatregelen niet afdoende blijken. De plaatsing in een IBVR is een ultimum remedium; deze maatregel kan dan ook slechts genomen worden voor de daartoe strikt noodzakelijke tijd.<sup>17</sup> Het IBVR bestaat in één of meerdere van de hierna vermelde maatregelen: (1) uitsluiting van deelname aan gemeenschappelijke activiteiten, (2) systematische controle van de briefwisseling, (3) beperking van bezoek tot het bezoek achter glas, (4) gedeeltelijke ontzegging van het gebruik van de telefoon, (5) systematische toepassing van het onderzoek op de kledij en/of (6) de toepassing van één of meerdere BVM'en.<sup>18</sup>

Een vierde maatregel die uit orde- en veiligheidsoverwegingen kan worden genomen, is de **opsluiting in een strafcel**. Deze maatregel bestaat erin de gedetineerden op te sluiten in een speciaal daartoe ingerichte cel, namelijk een strafcel, waarin hij alleen verblijft. Deze strafcel moet voldoen aan bepaalde eisen inzake veiligheid, hygiëne en gezondheid (cf. paragraaf 1.3.1.).<sup>19</sup>

Waar de drie eerste maatregelen een mogelijkheid voorzien een verblijf in een beveiligde cel op te leggen, wordt de vierde maatregel, opsluiting in een strafcel, dus enkel opgelegd in het kader van een tuchtsanctie. Daar een verblijf in een straf- of beveiligde cel een verdere restrictie van de rechten van de gedetineerde inhoudt, dient de opgelegde maatregel te voldoen aan vijf principes (CPT, 2011, p. 40). Om deze maatregel te kunnen rechtvaardigen dient de opgelegde maatregel in verhouding te staan met de overtreden regel, waarbij rekening gehouden wordt met alle factoren die een invloed uitoefenen op het nemen van de beslissing (= proportionaliteit) (1). De maatregel moet steunen op een wettelijke bepaling opgenomen in de nationale wetgeving. De nationale wetgeving dient, onder andere, de

<sup>16</sup> Art. 112, §1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>17</sup> Art. 116 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>18</sup> Art. 117 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>19</sup> Art. 134 Basiswet gevangeniswezen.



precieze omstandigheden die aanleiding kunnen geven voor iedere maatregel te definiëren, dient te beschrijven wie de beslissing tot het opleggen van een maatregel kan nemen, de te volgen procedures te beschrijven en de beroepsmogelijkheden te beschrijven (= legaliteit) (2). Vervolgens is het belangrijk dat er een verslag wordt bijgehouden over alle beslissingen tot het opleggen van een dergelijke maatregel, met daarin een weergave van de factoren die een rol hebben gespeeld bij het nemen van deze beslissing (= toerekenbaarheid) (3). De maatregel heeft als doel de orde en de veiligheid binnen de penitentiaire inrichting te bewaren. Dit houdt in dat het isoleren van een gedetineerde niet automatisch een verdere inperking van zijn rechten inhoudt en dat het opgelegde regime flexibel is om de versoepeling van niet noodzakelijke beperkingen ten aanzien van een individuele gedetineerde mogelijk te maken (= noodzakelijkheid) (4). Tot slot moeten alle relevante factoren in aanmerking genomen worden bij de beslissing om al dan niet een isolerende maatregel op te leggen. Echter dienen de autoriteiten er ook over te waken dat niet-relevante factoren niet mee in aanmerking genomen worden bij de beslissing. Dit moet ervoor zorgen dat een bepaalde gedetineerde of een bepaalde groep gedetineerden niet het onderwerp wordt/worden van een disproportionele, een niet objectieve en onredelijke toepassing van de maatregel (= niet-discriminatoire) (5) (CPT, 2011, p. 40).

Tot slot voorziet de Basiswet in **maatregelen van rechtstreekse dwang**. De beschrijving voorzien in de Basiswet is algemeen van aard. De Basiswet omschrijft het gebruik van rechtstreekse dwang als “*het gebruik van fysieke dwang op personen, al dan niet met het gebruik maken van materiële of mechanische hulpmiddelen, van dwangtuigen die de bewegingsvrijheid beperken of van wapens die krachtens de wapenwet tot de reglementaire uitrusting behoren*”.<sup>20</sup> Zo wordt er bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen dwang gebruikt tijdens de overbrenging naar de straf- of beveiligde cel (vb: fysieke dwang, fixatietechnieken, of handboeien) en dwang gebruikt in de straf- of beveiligde cel (vb: medische fixatie of gebruik van boeien).

De geldende rechtsregels met betrekking tot de onderbrenging in de beveiligde cel, de opsluiting in een strafcel en het gebruik van rechtstreekse dwang in het kader van een BVM, een IBVR, een tuchtsanctie of een voorlopige maatregel worden in paragraaf 1.3 in detail besproken.

---

<sup>20</sup> Art. 119, §3 Basiswet gevangeniswezen.

### 1.3. Rechtsbronnen m.b.t. orde- en veiligheidsmaatregelen in afzonderingscellen

In dit onderdeel worden de rechtsregels omschreven die van toepassing zijn op de straf- en beveiligde cellen met betrekking tot de materiële kenmerken van deze cellen, het bijhorende regime erin, de procedure voor het opleggen van een verblijf erin, het gebruik van het register en het gebruik van dwang. Dit overzicht van nationale en internationale wetgeving, regels en standaarden maakt het mogelijk om vervolgens de geldende praktijken af te toetsen aan bovenstaand wettelijk kader (cf. hoofdstuk 4). Daarnaast worden op verscheidene plaatsen relevante inzichten uit de bredere wetenschappelijke literatuur toegevoegd.

Om dit overzicht werkbaar en overzichtelijk te houden, werd ervoor gekozen een zekere afbakening te maken inzake de nationale en internationale wetgeving, regels en standaarden.

Wat betreft de internationale bronnen werd ervoor gekozen om deze af te bakenen tot de European Prison Rules (verder: EPR), de aanbevelingen van het CPT en de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (verder: EHRM). Deze keuze werd ingegeven door het feit dat het CPT en het EHRM zich regelmatig uitspreken over de situatie in de Belgische gevangenissen. De EPR vloeien bovendien voort uit de aanbevelingen van het CPT en de jurisprudentie van het EHRM. Hierdoor zijn elk van deze drie bijzonder relevant voor de Belgische gevangenispraktijk. Bovendien werden de EPR in 2020 herzien rekening houdende met de minimumstandaarden die op dat ogenblik reeds werden voorzien in de andere internationale documenten (bv. de Nelson Mandela Rules<sup>21</sup>). De EPR bieden op dit ogenblik dus de grootste bescherming voor gedetineerden in afzonderingscellen. Vervolgens werden de meest essentiële elementen uit de geselecteerde bronnen in een overzicht gegoten.

Waar ingegaan wordt op jurisprudentie van het EHRM wordt in enkele gevallen verwezen naar arresten die betrekking hebben op een casus die zich voordeed in een reguliere cel maar die een thema behandelen waarvoor de

---

<sup>21</sup> De Nelson Mandela Rules trachten op basis van de algemene consensus, het hedendaagse gedachtegoed en de meest adequate hedendaagse systemen te expliciteren wat over het algemeen wordt aanvaard als goede principes en praktijken bij de behandeling van gevangenen en bij het penitentiair beleid. Zij zijn terug te vinden via [https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson\\_Mandela\\_Rules-E-book.pdf](https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf).

standaarden gelijkliggen bij afzonderingscellen. Dergelijke arresten bieden immers eveneens richtlijnen inzake de straf- en beveiligde cellen.

### 1.3.1. Rechtsbronnen materiële kenmerken afzonderingscellen

De materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cel spelen, samen met andere factoren, een rol in de mate waarin de plaatsing in een afzonderingscel een negatieve impact heeft op de gedetineerde die erin verblijft. Een afzondering in een daartoe bestemde straf- of beveiligde cel brengt onvermijdelijk een beperking met zich mee van het aantal stimulerende prikkels uit de omgeving en is potentieel een ontstellende ervaring (Shalev, 2008, pp. 17-20). In een onderzoek, uitgevoerd door Smith en Lewty (1959), werden twintig proefpersonen vrijwillig in een stille kamer (vergelijkbaar met een naakte cel of een prikkelarme ruimte) geplaatst met als opdracht er zo lang mogelijk te verblijven.

De gemiddelde proefpersoon hield dit ongeveer 29 uur vol (pp. 342-345). Geen enkele proefpersoon hield het meer dan vier dagen vol. Wanneer de duur van het verblijf in een dergelijke ruimte niet gespecificeerd werd, traden de eerste signalen van verwarring en angst binnen de twee uur op (Shalev, 2008, p. 21). Uit de literatuur blijkt dus dat de materiële kenmerken van de cellen of ruimtes een impact hebben op de persoon die erin verblijft, en op de mate waarin gesproken kan worden van een menswaardige behandeling. In wat volgt, bekijken we aldus de internationale en nationale voorschriften voor de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen.

#### 1.3.1.1. *Internationale rechtsbronnen materiële kenmerken afzonderingscellen*

##### European Prison Rules

De materiële kenmerken van afzonderingscellen omvatten zowel de ruimte in de cellen als andere kenmerken zoals de beschikbaarheid van voldoende licht en frisse lucht. De EPR bepalen dat in alle ruimtes waar gedetineerden moeten verblijven, werken of samenkomen: vensters aanwezig moeten zijn die groot genoeg zijn om voldoende natuurlijk licht te voorzien om te kunnen lezen of werken en die het mogelijk maken om frisse lucht in de ruimte te laten, tenzij er airconditioning voorzien is. Ook artificieel licht moet van een afdoende kwaliteit zijn en in elke ruimte moet er een alarmsysteem

zijn dat het voor gedetineerden mogelijk maakt om, zonder vertraging, het personeel te verwittigen.<sup>22</sup> De minimale oppervlakte van een cel moet 6 m<sup>2</sup> meter zijn. De ideale oppervlakte van een cel voor één gedetineerde is echter 9 a 10 m<sup>2</sup>.<sup>23</sup> Rules 19.1 tot 19.6 vestigen de aandacht op de algemene hygiëne in de gevangenissen en de mogelijkheid voor de gedetineerden om hun persoonlijke hygiëne te verzorgen. In dat opzicht expliciteert men dat alle gedetineerden onmiddellijke toegang moeten hebben tot een toilet dat hygiënisch is en het recht op privacy garandeert. Tevens moet er een goed onderhoud en goede standaarden zijn met betrekking tot de hygiëne van alle faciliteiten. De gevangenisautoriteiten voorzien de gedetineerden van de nodige middelen om zowel de persoonlijke hygiëne als die van de omgeving waarin men verblijft te kunnen onderhouden. Tot slot moet elke gedetineerde kunnen beschikken over een eigen bed en eigen beddengoed dat in een behoorlijke staat verkeert. Dit beddengoed moet goed onderhouden worden en wordt regelmatig verversd om de lakens proper te houden.<sup>24</sup>

#### Aanbevelingen CPT

Het CPT legt enkele minimumstandaarden op voor de persoonlijke leefruimte van gedetineerden in gevangenissen. Eerst en vooral moet de woonoppervlakte van een éénpersoonscel zonder sanitair minstens 6m<sup>2</sup> zijn. Indien er sanitair aanwezig is op de cel moet de totale oppervlakte 1 à 2 m<sup>2</sup> groter zijn. Daarnaast moet de cel minstens 2 meter breed en 2,5 meter hoog zijn (CPT, 2016, pp. 43-44). De cellen die voor afzondering gebruikt worden, dienen in overeenstemming te zijn met de overige cellen in het penitentiaire complex (CPT, 2015, p. 2).

Verder stelt het CPT dat de basisbehoeften zoals natuurlijk daglicht, verwarming, ventilatie en een communicatiemogelijkheid met het personeel aanwezig dienen te zijn. Gevangenen die in de strafcel verblijven, moeten zich kunnen douchen en het gewone gevangeniseten krijgen. Het is gebruikelijk dat er in strafcellen over het algemeen weinig meubels aanwezig zijn en dat deze meubels aan de vloer bevestigd zijn. Desalniettemin moeten strafcellen volgens het CPT op zijn minst uitgerust zijn met een tafel, voldoende zitplaats voor overdag (vb: een stoel of een bank), een behoorlijk

---

<sup>22</sup> Rule 18.2 Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules, adopted by the Committee of Ministers on 1 July 2020 at the 1380th meeting of the Ministers' Deputies (hierna: EPR).

<sup>23</sup> Rule 18.3 EPR.

<sup>24</sup> Rule 21 EPR.

bed en behoorlijk beddengoed. Wanneer gedetineerden niet als straf of sanctie geïsoleerd worden, met andere woorden in een beveiligde cel, dan stelt het CPT dat deze (beveiligde) cellen op eenzelfde manier bemeubeld en ingericht moeten worden als reguliere cellen (CPT, 2011, p. 47).

#### Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het EHRM stelt dat de minimumoppervlakte van de persoonlijke leefruimte per gedetineerde in een cel 3m<sup>2</sup> bedraagt. Er is hoe dan ook sprake van een schending van artikel 3 EVRM indien de cel kleiner is (Daems, 2017, p. 4). Tulkens (2017) stelt dat het arrest *Muršić v. Kroatië* een problematisch arrest is voor de omstandigheden waarin gedetineerden verblijven omdat het in zekere zin een stap achteruit is in de case-law van het EHRM. In de periode van 18 juli tot 13 augustus 2010 verbleef *Muršić* in een cel in de gevangenis van Bjelovar waarin hij over minder dan 3m<sup>2</sup> persoonlijke leefruimte kon beschikken. Voor deze periode oordeelde het EHRM, met unanimititeit, dat er sprake was van een schending van art. 3 EVRM. Echter, voor andere periodes waarin de klager over minder dan 3m<sup>2</sup> beschikte, oordeelde het EHRM met 13 stemmen tegen 4, dat er geen sprake was van een schending van art. 3 EVRM. Ook voor de periodes waarin de gedetineerde over een persoonlijke leefruimte van 3m<sup>2</sup> tot 4m<sup>2</sup> beschikte, oordeelde het EHRM dat er geen schending was van art. 3 EVRM. Nochtans schrijft de nationale Kroatische penitentiaire wetgeving voor dat iedere gedetineerde over een oppervlakte tussen 4 en 10m<sup>2</sup> moet kunnen beschikken. Het CPT stelt dat een éénpersoonscel een minimale oppervlakte van 6m<sup>2</sup> moet hebben. De parameters van het CPT zijn een indicatie van het scharnierpunt tussen hetgeen acceptabel is en hetgeen niet acceptabel is. Echter, de normen die het CPT voorschrijft hebben geen absoluut karakter. Wel zijn deze normen de leidende principes waar alle lidstaten, volgens het CPT, rekening mee moeten houden om detentie op een veilige en menswaardige wijze invulling te geven. In het arrest *Muršić v. Kroatië* slaat het EHRM een andere, minder gunstige, weg in voor wat betreft de bepaling van de minimale oppervlakte waarover een gedetineerde krachtens art. 3 EVRM moet beschikken, een standpunt dat het EHRM ook bevestigde in de casus *Sylla en Nollomont v. België* waarbij *Sylla* samen met twee andere gedetineerden in een cel van 9 m<sup>2</sup> verbleef. Met aftrek van de sanitaire faciliteiten bedraagt de persoonlijke leefruimte van de klager minder dan 3m<sup>2</sup> en dus oordeelde het EHRM dat er sprake was van een schending van art. 3 EVRM. *Nollomont* verbleef samen met een medegedetineerde in een cel van 8,8m<sup>2</sup>, waarbij het Hof niet kon vaststellen dat hij over minder dan 4m<sup>2</sup> persoonlijke leefruimte

beschikt. Hoewel het beschikken over een persoonlijke leefruimte tussen de 3m<sup>2</sup> en 4m<sup>2</sup> op zich geen schending is van art. 3 EVRM (zie supra) oordeelde het EHRM in casu toch dat er een schending was van art. 3 EVRM. De beperkte persoonlijke leefruimte vormde in combinatie met andere detentieomstandigheden zoals het beperkte aanbod buiten de cel, het blootgesteld worden aan passief roken en het gebrek aan privacy bij het toiletgebruik voor een schending van art. 3 EVRM.<sup>25</sup>

### *1.3.1.2. Nationale rechtsbronnen materiële kenmerken afzonderingscellen*

De Belgische wetgeving omvat enkele bepalingen inzake omvang en sanitaire voorzieningen van de verblijfsruimten. Artikel 41 en artikel 134 van de Basiswet bepalen dat zowel de verblijfsruimte van de gedetineerde als de strafcellen dienen te voldoen aan de eisen inzake veiligheid, gezondheid en hygiëne die de Koning nader bepaalt. Opmerkelijk hierbij is dat de beveiligde cel niet expliciet wordt vermeld, hoewel dit type cel wel wordt benoemd in de Basiswet.

Het KB van 3 februari 2019 beschrijft de eisen waaraan de verblijfsruimte en de strafcellen moeten voldoen als volgt. Zowel de verblijfsruimte als de strafcellen moeten een vloeroppervlakte hebben van minimaal 10m<sup>2</sup> en een minimale vrije hoogte van 2,5 meter. Ook moet de breedte van de cel minimaal 2 meter bedragen. Hierop is een afwijking van 15% toegelaten. Er moet tevens een raam met een minimale oppervlakte van 1m<sup>2</sup> aanwezig zijn dat de inval van natuurlijk licht toelaat.<sup>26</sup> Zowel de verblijfsruimte als de strafcellen zijn uitgerust met een toilet en een lavabo. Bij de verblijfsruimte dient het sanitaire blok afgescheiden te zijn en tevens uitgerust te zijn met een douche, indien de oppervlakte van de cel dit toelaat.<sup>27</sup> De strafcel heeft dus iets meer vrije oppervlakte dan een gewone cel. In de strafcel is bijvoorbeeld een afgezonderde sanitaire ruimte niet verplicht.<sup>28</sup> Veiligheidsoverwegingen liggen aan de basis hiervan, daar de vrije ruimte toelaat om in het geval van een gewelddadige interventie op een efficiënte manier te werken. Er wordt daarom ook aangeraden om het bed in

---

<sup>25</sup> EHRM 16 mei 2017, nr. 37768/13 & 36467/14, Sylla & Nollomont v. België.

<sup>26</sup> Art. 1 KB 3 februari 2019.

<sup>27</sup> Art. 2 KB 3 februari 2019.

<sup>28</sup> Art. 6 KB 3 februari 2019.

het midden van de ruimte te plaatsen zodat het personeel zich langs beide kanten kan begeven.<sup>29</sup>

De strafcel dient daarenboven een deur te bevatten die enkel afsluitbaar is van buitenaf. In de deur bevindt zich een observatieluik en een doorgeefluik die van buitenaf worden afgeschermd.<sup>30</sup> Deze luiken zijn zo geplaatst dat de gedetineerde zich in geen geval aan het zicht kan onttrekken (Lemmens, 2019). De ruimte is, met het oog op de observatie van de gedetineerde, tevens uitgerust met een camera, microfoon of enige ander technisch middel. De gedetineerde kan na instemming van een betrokken arts worden geobserveerd middels voorgaande technische middelen met het oogmerk van het vrijwaren van de fysieke integriteit van de gedetineerde.

De gedetineerde dient hiervan steeds op de hoogte te worden gebracht.<sup>31</sup> De cel is ook voorzien van een oproepsysteem zodat de gedetineerden contact kunnen maken met het gevangenispersonnel.<sup>32</sup> Verder dient de strafcel voorzien te zijn van een van buitenaf bedienbare nachtverlichting waarvan de lichtsterkte toezicht toelaat en dit met maximale eerbiediging van de nachtrust van de gedetineerde. De verwarmingselementen moeten, ongeacht de weersomstandigheden en zowel bij nacht als dag, een minimum omgevingstemperatuur van 18°C kunnen handhaven in elke ruimte waarin een gedetineerde aanwezig kan zijn. De strafcellen moeten gemaakt zijn van brandwerend materiaal, alsook van materiaal dat eenvoudig te desinfecteren is om de ruimte zo hygiënisch mogelijk te houden. De strafcel moet tevens bestand zijn tegen fysiek geweld.<sup>33</sup>

### 1.3.2. Rechtsbronnen regime afzonderingscellen

Een ander aspect van afzondering in een straf- of beveiligde cel is het bijhorend regime. Vaak wordt een dergelijk regime onvermijdelijk gekenmerkt door een sterke controle op alle aspecten van het leven van de gedetineerde (McCleery, 1961, p. 272; Shalev, 2008, p. 20). Het gaat gepaard met een quasi totale inperking van de persoonlijke autonomie en dus bevindt de gedetineerde zich in een bijzondere afhankelijkheidspositie. Dit kan nefaste gevolgen hebben voor het psychologische welzijn en het functioneren van

---

<sup>29</sup> Adv. RvS. 64.159/1, gegeven op 15 oktober 2018, met toepassing van artikel 84, § 1, eerste lid, 1°, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State.

<sup>30</sup> Art. 5 KB 3 februari 2019.

<sup>31</sup> Art. 137, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>32</sup> Art. 3 KB 3 februari 2019.

<sup>33</sup> Art. 5 KB 3 februari 2019.

de gedetineerde; sociale isolatie kan reeds bestaande irritaties versterken en kan leiden tot onverklaarbare geweldsuitbarstingen. Anderzijds kan de ‘totale controle’ een zekere afhankelijkheid creëren (Shalev, 2008, p. 20). De gedetineerde begint op het gevangeniswezen te rekenen en verliest de capaciteit om de eigen persoonlijke autonomie zelfstandig invulling te geven. Bij sommige gedetineerde werkt opsluiting, afzondering of isolatie institutionalisering in de hand (McCleery, 1961, p. 265; Shalev, 2008, p. 20).

Verder bepaalt het regime ook de mate van sociale isolatie van de gedetineerde in kwestie. Vaak brengt een afzondering een zekere mate van sociale deprivatie met zich mee. Contacten met de medegedetineerden zijn schaars of onbestaande en het contact met of bezoek van familie of andere betekenisvolle anderen wordt beperkt (Shalev, 2008, p. 18). Sociale leertheorieën benadrukken nochtans het belang van sociale contacten, daar het vormen van een identiteit en een zeker gevoel van eigenheid een sociale constructie is. Het reduceren van sociale contacten, interacties en structuren kan ervoor zorgen dat een gedetineerde zich verder zal terugtrekken of zich afkeert van sociale contacten. Hetgeen zijn re-integratie, zowel binnen als buiten de gevangensmuren, in het gedrang brengt (Mead, 1934).

### *1.3.2.1. Internationale rechtsbronnen regime afzonderingscellen*

#### European Prison Rules

EPR 60 stelt dat de bepalingen uit rule 27.1 onverminderd van toepassing zijn op een gedetineerde in afzondering. Alle gedetineerden, dus ook diegenen in afzondering, hebben het recht hebben op één uur sport of beweging in de buitenlucht.<sup>34</sup>

Daarnaast ontvangen deze gedetineerden voldoende materiaal om te lezen.<sup>35</sup> Verder is het te allen tijde verboden om gedetineerden in een “donkere cel” te plaatsen bij wijze van bestraffing. Ook collectieve sancties en het gebruik van lijfstraffen is strikt verboden.<sup>36</sup> EPR 60.4 stelt, tot slot, dat een disciplinaire sanctie onder geen beding een totaalverbod op familiale contacten mag inhouden.<sup>37</sup>

<sup>34</sup> Rule 27.1 EPR.

<sup>35</sup> Ibid.

<sup>36</sup> Rule 60.3 EPR.

<sup>37</sup> Rule 60.4 EPR.



### Aanbevelingen CPT

Het CPT beveelt aan dat het regime van de gedetineerde slechts wordt beperkt in de mate die nodig is voor hun eigen veiligheid of de veiligheid van anderen. In de eerste plaats moet er een bijzondere aandacht gaan naar het schadebeperkingsprincipe: men dient ten alle tijden de eventuele schadelijke effecten van een opgelegde maatregel te voorkomen. Daarnaast moet er steeds op het individuele niveau van de gedetineerde gekeken worden bij het bepalen en opleggen van eventuele beperkingen (CPT, 2011, p. 48). Verder dient men inspanningen te leveren om het regime van gedetineerde die voor een lange termijn in afzondering verblijven te verbeteren. Hierbij moet het opleggen en het behouden van elke restrictie afgewogen worden tegen de risico's die met de specifieke situatie van de gedetineerde gepaard gaan. Aan gedetineerden die afgezonderd worden als gevolg van een disciplinaire sanctie zou het contact met hun familie nooit volledig ontzegd mogen worden. Slechts wanneer de aanleiding voor de maatregel rechtstreeks verband houdt met de familiale contacten kunnen er restrictieve maatregelen met betrekking tot deze contacten worden genomen. Verder heeft de gedetineerde recht op een activiteit in de buitenlucht van minstens een uur per dag en dit vanaf de allereerste dag van zijn isolatie. De gedetineerde moet worden aangemoedigd om gebruik te maken van deze activiteit in buitenlucht of buitensport en dient over voldoende leesmateriaal beschikken die niet beperkt is tot religieuze boeken. Het is daarenboven erg belangrijk dat de gedetineerden voldoende gestimuleerd wordt opdat de impact van de maatregel op zijn mentaal welzijn zo beperkt mogelijk is (CPT, 2001, p.48). Hoe dan ook stelt het CPT dat gedetineerden hun gewone kledij moeten kunnen dragen, ongeacht de aan hen opgelegde maatregelen (CPT, 2016b, p. 50).

Tijdens het periodiek bezoek van 2017 aan België (CPT, 2018) schonk het CPT een bijzondere aandacht aan gedetineerden in een IBVR (IBVR) en gedetineerden onderworpen aan BVM'en (BVM).

De meerderheid van de gedetineerden gaven aan correct behandeld te worden door het personeel (CPT, 2018, p.26). Desondanks werd het gebrek aan activiteiten en menselijke contacten met personeel, externe werknemers en andere gedetineerden gevoeld door de gedetineerden in een IBVR of die een BVM opgelegd kregen (CPT, 2018, p. 32). Er was ook sprake van geloofwaardige aantijgingen van fysieke mishandeling door bepaalde penitentiaire beambten in twee gevangenissen. Daarnaast gaat de individuele

wandeling heel vroeg of heel laat op de dag door, waardoor veel gedetineerden ervoor kiezen om 24h/24h op cel te blijven (CPT, 2018, pp. 32).

Het CPT stelt dat een dergelijk gebrek aan activiteiten en menselijk contact geen adequate reactie is op problematisch gedrag van een gedetineerde, noch om de veiligheid in de inrichting te garanderen. Het opleggen van een dergelijk regime is vergelijkbaar met een vorm van segregatie of afzondering en kan de geestelijke gezondheid, en daarbij de kansen op resocialisatie, in het gedrang brengen. Wel stelde het opgelegde regime de gedetineerden in staat om een minimum van contact met de buitenwereld te houden (CPT, 2018, p. 32).

Het CPT drukt zijn bezorgdheid uit over de medische dienstverlening aan gedetineerden, ook aan gedetineerden die een maatregel kregen opgelegd. Vooreerst is het CPT bezorgd over het feit dat penitentiair beambten nog steeds de medicatie aan de gedetineerden bezorgen, met uitzondering van de bedeling van methadon (CPT, 2018, p. 39). De vaststelling en documentatie van verwondingen gebeurt nog steeds niet op optimale wijze: de informatie in medische dossiers blijkt vaak onnauwkeurig. Het CPT herhaalt hier zijn aanbeveling om de bestaande procedures te herbekijken zodat het Openbaar Ministerie op de hoogte wordt gebracht telkens wanneer dergelijke letsels compatibel zijn met beweringen of indicaties van mishandeling (CPT, 2018, p. 40). Volgens het CPT dringt een aanpassing van de Basiswet zich op waardoor er bij oplegging van een ATV een arts moet worden ingelicht en waardoor de arts dagelijks een bezoek brengt aan desbetreffende gedetineerde. Volgens het CPT is het gebruik van afzondering als sanctie, dus in strafcellen niet acceptabel zonder aangepaste medische structuur met continue verpleegkundige aanwezigheid (CPT, 2018, p. 41).

Daarnaast stelt het CPT vast dat er te weinig gespecialiseerd personeel is op vlak van psychiatrische en psychologische hulp aan gedetineerden. Men vindt het niet menswaardig dat gedetineerden die met psychische problemen kampen en zich in een acute crisissituatie bevinden, in een veiligheids-cel ondergebracht worden, vastgemaakt worden of een dwangbehandeling krijgen (CPT, 2018, pp. 40-41). In 2017, gaf het CPT tijdens het bezoek aan dat dit gebruik van dwang in strijd zou kunnen zijn met de menselijke waardigheid van gedetineerden (Daems, 2018, pp. 6-7).

Verder stelt het CPT vast dat tuchtsancties doorgaans op proportionele wijze worden toegepast. Wel zou een sanctie die een afzondering impliceert

niet langer dan 14 dagen mogen duren. Het CPT bekritiseert dan ook de mogelijkheid om tot 30 dagen afzondering op te leggen (CPT, 2018, p. 43).

#### Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het EHRM boog zich al meermaals over de regimes die in de verschillende lidstaten gepaard gaan met opsluiting, afzondering of isolatie in een straf- of beveiligde cel. Zo leidde het arrest Aliev tegen Oekraïne<sup>38</sup> ertoe dat de raambedekking in de cellen werd verwijderd en dat gedetineerden in langdurige afzondering naar de wandelingen in open lucht konden.

Ook bracht het arrest een algehele verbetering met zich mee van de detentieomstandigheden van de gedetineerden die langdurig in afzondering verblijven op “death row”. Naar aanleiding van het arrest Onoufriou tegen Cyprus<sup>39</sup> werd het gevangenisreglement van Cyprus aangepast. Hierdoor kan de gevangenisdirectie disciplinaire sancties verkorten of annuleren indien daar aanleiding toe is. Daarnaast behouden gedetineerden sedertdien het recht op het versturen en ontvangen van brieven en voorziet de nationale wetgeving in een minimale bepaling voor het ontvangen van bezoek en telefonie. Hoewel voorgaande jurisprudentie geen rechtstreeks verband houden met de toestand in de Belgische gevangenissen vormen ze leidende principes voor alle lidstaten, de rechtspraak van het EHRM geeft in die zin de juiste richting aan.

Het EHRM bepaalt dat wanneer iemand een afzondering ondergaat, er voldoende controle moet zijn dat de fysieke en psychische integriteit van de gedetineerde niet worden geschonden. Ook het contact met een advocaat, die de beslissing tot langdurige opsluiting in een strafcel kan beoordelen, mag op geen enkel moment ontzegd worden.<sup>40</sup> Op andere contacten met de buitenwereld kunnen er wel bijkomende controles of beperkingen worden opgelegd. Zo kunnen er bijkomende controles op de communicatie met de buitenwereld plaatsvinden en kan bezoek achter glas worden opgelegd. Daarnaast kan een plaatsing in een straf- of beveiligde cel een verbod op bepaalde voorwerpen met zich meebrengen. Het aankopen van voeding en andere essentiële producten of voorwerpen, bijvoorbeeld via de kantine, kan tevens gelimiteerd worden. Ook het recht om pakketten

---

<sup>38</sup> EHRM 29 april 2003, nr. 41220/98, Aliev v. Oekraïne.

<sup>39</sup> EHRM 7 januari 2010, nr. 24407/04, Onoufriou v. Cyprus.

<sup>40</sup> EHRM 31 maart 2020, nr. 82284/17, Jeanty v. België; EHRM 4 juli 2006, nr. no. 59450/00 Ramirez Sanchez v. Frankrijk.

te ontvangen of om bordspelen te spelen kan ontzegd worden (Council of Europe, 2016, p.16).

Tot slot stelt het EHRM in het arrest *Jeanty v. België* een inbreuk op art. 3 EVRM vast.<sup>41</sup> In oktober 2011 werd dhr. Jeanty gedetineerd in de gevangenis van Aarlen waar hij moeilijkheden ervaarde met zijn celgenoten. Daarom verzocht hij de directeur om hem in een andere cel onder te brengen, een verzoek dat werd geweigerd en waardoor dhr. Jeanty dreigde zelfmoord te plegen. Daarom nam de directeur de beslissing om dhr. Jeanty in een strafcel te plaatsen. In de strafcel ondernam de klager alsnog een poging om zichzelf van het leven te beroven, maar het alerte gevangenis personeel kon deze zelfmoordpoging vrijdelen. Op het advies van een arts werd dhr. Jeanty geboeid en gedwongen om een helm te dragen, dit om te voorkomen dat hij met zijn hoofd tegen de muur zou slaan in een poging zichzelf te verwonden. Het EHRM is van oordeel dat de twee detentieperiodes die dhr. Jeanty doormaakte hem leed hebben berokkend gelet op zijn geestelijke toestand, het gebrek aan medisch toezicht en behandeling en zijn plaatsing in een strafcel bij wijze van disciplinaire maatregel. Het EHRM twijfelt er dan ook niet aan dat de detentieperiodes gevoelens van minderwaardigheid, willekeur, vernedering en angst hebben opgewekt bij de betrokkene. Het feit dat het niet de bedoeling was om de gedetineerde te vernederen houdt niet in dat de behandeling niet als vernederend ervaren wordt of niet in aanmerking komt voor een ‘degraderende behandeling’. Kortom, deze behandeling vormt een schending van art. 3 EVRM.

### *1.3.2.2. Nationale rechtsbronnen regime afzonderingscellen*

De plaatsing in een beveiligde cel kan enerzijds gelast worden als voorlopige maatregel, als onderdeel van een BVM of van een IBVR. Anderzijds kan de plaatsing in een strafcel gelast worden als tuchtsanctie (cf. paragraaf 1.2). Voor beide plaatsingen kunnen verschillende maatregelen opgelegd worden, al dan niet in combinatie met elkaar, zoals: het ontnemen van of ontzeggen van het bezit van voorwerpen, de uitsluiting van deelname aan bepaalde gemeenschappelijke of individuele activiteiten en de observatie overdag en tijdens de nacht.

Andere bijkomende maatregelen zijn eigen aan de specifiek opgelegde maatregel. Aan een gedetineerde in een IBVR kunnen volgende maatregelen

---

<sup>41</sup> EHRM 31 maart 2020, nr. 82284/17, *Jeanty v. België*.

worden opgelegd, al dan niet in combinatie: de systematische controle van de briefwisseling, de beperking van het bezoek in een lokaal dat voorzien is van een transparante wand, de gedeeltelijke ontzegging van het gebruik van de telefoon, de systematische toepassing van het onderzoek aan de kledij en de onderbrenging in de beveiligde cel.<sup>42</sup>

Bij een opsluiting in een strafcel wordt de gedetineerde voor de duur van de opsluiting volgende rechten ontzegd: om via de kantine bepaalde voorwerpen aan te schaffen met uitzondering van toiletartikelen en artikelen voor briefwisseling, om te telefoneren (behoudens met een advocaat), om contacten te hebben met de media, om deel te nemen aan gemeenschappelijke activiteiten, om in het bezit te blijven van zijn persoonlijk voorwerpen en om voorwerpen of materialen in zijn bezit te hebben voor individuele vrijetijdsbesteding (behoudens lectuur). Ook ontvangt de gedetineerde geen inkomsten uit arbeid of opleidingsbijdrage. Ook het ontvangen van bezoek wordt beperkt wanneer de opsluiting in de strafcel niet langer duurt dan drie dagen. Wanneer de opsluiting in de strafcel langer duurt dan drie dagen dan kan de gedetineerde in kwestie bezoek ontvangen van naaste bloedverwanten en/of van de samenwonende partner. Dit bezoek vindt dan plaats in een lokaal dat voorzien is van een transparante wand die de bezoekers van de gedetineerde scheidt.<sup>43</sup>

De gedetineerde die in een strafcel is geplaatst, in een IBVR of een BVM ondergaat, behoudt evenwel de volgende rechten: het recht op het gebruik van maaltijden onder betamelijke omstandigheden, het recht op behoorlijke kledij en schoeisel, het recht om zijn uiterlijk en lichamelijke hygiëne te kunnen verzorgen, het recht over voldoende lectuur te beschikken, het recht om minstens één uur per dag in de buitenlucht te verblijven, het recht om de individuele vormingsactiviteiten die niet onverenigbaar zijn met deze opsluiting verder te zetten, het recht om briefwisseling te kunnen vervoeren, het recht om zijn godsdienst individueel te kunnen beleven en daartoe dagelijks het bezoek te kunnen ontvangen van de vertegenwoordiger van zijn godsdienst, het recht om beroep te doen op een advocaat en op psychosociale en medische hulpverlening en het recht om bezoek te krijgen van instanties die belast zijn met het toezicht en de controle over de gevangenen.<sup>44</sup>

---

<sup>42</sup> Art. 117 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>43</sup> Art. 135, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>44</sup> Art. 136 Basiswet gevangeniswezen.

Een belangrijke wijziging van de Basiswet is de opheffing van artikel 100 waarin de functies van medische experts binnen de gevangenis werden toegelicht. Een voorbeeld hiervan is het geven van advies over het bestaan van medische contra-indicaties voorafgaand aan (1) het opleggen van een BVM, (2) de plaatsing in een IBVR en (3) de opsluiting in een strafcel of (4) de afzondering in de eigen cel als tuchtsanctie. De wetgever haalde verscheidene argumenten aan voor het schrappen van dit artikel. Eerst en vooral pasten een aantal van de opdrachten van de experts binnen een veiligheidslogica en niet binnen een gezondheidslogica. Een tweede argument was financieel van aard. Het was niet betaalbaar om al deze experts aan te stellen en er waren niet genoeg specialisten om deze opdrachten uit te voeren. De gebrekkige betaling speelde een rol in het tekort aan specialisten (Eechaudt & Vander Laenen, 2018, p. 5). Daarnaast werden enkele artikels op datzelfde ogenblik aangepast: de artikels<sup>45</sup> die betrekking hebben op de rol van de arts bij het opvolgen van een gedetineerde in een IBVR en de artikels<sup>46</sup> betreffende het dagelijks bezoek van de arts tijdens de opsluiting in een strafcel en bij het noodzakelijk advies van de arts voor de observatie door een camera. Artikel 94 Basiswet blijft echter ongewijzigd en beschrijft het basisprincipe dat de arts kan oordelen dat de geestelijke of lichamelijke gezondheid van een gedetineerde ernstig wordt geschaad door voortzetting van de detentie of door daarmee verband houdende omstandigheden. De arts kan dit melden aan de directeur en aan het diensthoofd van de dienst voor gezondheidszorg bij de penitentiaire administratie. Binnen dit artikel blijven twee elementen belangrijk. Vooreerst kan een arts melden dat bepaalde omstandigheden op gelijk welke manier de gezondheid van de patiënt schaden, de plaatsing in een IBVR en de opsluiting in een strafcel vallen hier ook onder. Een arts kan wel pas melding doen na toestemming van de patiënt (Eechaudt & Vander Laenen, 2018, p. 5).

Het bezoek van de directeur en de adviserende arts aan de gedetineerden vindt eenmaal per week plaats tijdens een IBVR<sup>47</sup> en eenmaal per dag bij een plaatsing op een strafcel<sup>48</sup>, met als doel zich te vergewissen van de toestand van de gedetineerde enerzijds en om na te gaan of de gedetineerde geen opmerkingen of klachten heeft anderzijds. Wanneer er sprake is van een BVM volgen de directeur en de adviserende arts de gedetineerde

---

<sup>45</sup> Art. 118 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>46</sup> Art. 137 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>47</sup> Art. 118, § 4 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>48</sup> Art. 137, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

zorgvuldig op en bezoeken ze de gedetineerde ‘regelmatig’, met het oog op de zorgvuldige opvolging.<sup>49</sup>

### 1.3.3. Rechtsbronnen procedure tot plaatsing in afzonderingscellen

Het afzonderen van gedetineerden is een erg ingrijpende en verregaande maatregel. Een dergelijke maatregel dient, gelet op de potentiële schadelijke gevolgen ervan, niet lichtzinnig of willekeurig te worden genomen. Shalev (2008, p. 28) vermeldt dat de beslissing tot afzondering van een gedetineerde steeds moet worden genomen door een daartoe bevoegde autoriteit die zijn beslissing schriftelijk motiveert en verantwoordelijk gesteld kan worden voor deze beslissing. Daarnaast moet deze beslissing steunen op een wettelijk norm en in overeenstemming zijn met de vereisten van een ‘eerlijk proces’. Tot slot is het belangrijk dat deze beslissing of een verlenging van een dergelijke beslissing beoordeeld wordt door een onafhankelijk orgaan, en dat de gedetineerde het recht heeft om deze beslissing aan te klagen (Shalev, 2008, p. 28).

#### 1.3.3.1. Internationale rechtsbronnen procedure tot plaatsing in afzonderingscellen

##### European Prison Rules

De European Prison Rules stellen dat het afzonderen van gedetineerden slechts in uitzonderlijke situaties als sanctie kan worden opgelegd en dit enkel voor een specifieke en duidelijk bepaalde duur. De duur van deze sanctie wordt beperkt tot de daartoe strikt noodzakelijke tijd en duurt dus zo kort als mogelijk.<sup>50</sup> Enkel gedrag dat potentieel een verstoring van de orde en de veiligheid met zich meebrengt kan men definiëren als overtredingen die aanleiding kunnen geven tot disciplinaire sancties.<sup>51</sup>

De nationale wetgeving van de lidstaat dient te bepalen welke daden of nalatigheden in hoofde van gedetineerden een disciplinaire overtreding inhouden en wat de te volgen procedures zijn in het kader van disciplinaire hoorzittingen. Ook het type en de duur van de opgelegde sancties, welke autoriteit gemachtigd is om deze sancties op te leggen en wat de

<sup>49</sup> Art. 113, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>50</sup> Rule 60. 5 EPR.

<sup>51</sup> Rule 57.1 EPR.

mogelijkheden zijn om in beroep te gaan tegen een dergelijke beslissing moet nationaal worden vastgelegd.<sup>52</sup> Rule 59 bepaalt, tot slot, dat de gedetineerden voldoende geïnformeerd moeten worden over de feiten die aanleiding geven tot het opstarten van de disciplinaire procedures, en dit in een taal die hij/zij begrijpt. De gedetineerde moet over voldoende tijd beschikken om zich op de hoorzitting voor te bereiden, mag zichzelf ter hoorzitting verdedigen dan wel beroep doen op juridische bijstand, kan getuigen oproepen en/of (laten) verhoren en heeft recht op een gratis tolk indien hij/zij de taal van de hoorzitting niet machtig is.

### Aanbevelingen CPT

In hun 11<sup>de</sup> algemeen rapport stelt het CPT dat gedetineerden, in de mate van het mogelijk, op de hoogte moeten worden gesteld en gehouden van de redenen voor hun plaatsing in afzondering of isolatie of de redenen voor verlenging van een dergelijke maatregel. Hierdoor worden de gedetineerden in de mogelijkheid gesteld om de nodige rechtsmiddelen aan te wenden om deze met reden omklede beslissing aan te vechten bij de bevoegde instanties. Daarenboven moet de afzondering of isolatie voortdurend worden geëvalueerd op individueel niveau en case per case. Deze evaluatie dient te gebeuren door speciaal daartoe opgeleid personeel (CPT, 2001, p. 17).

In het 21ste algemeen rapport gaat het CPT dieper in op de procedures en rechtswaarborgen van toepassing voor de beslissing tot het opleggen van een afzonderingsmaatregel. Om ervoor te zorgen dat een dergelijk maatregel enkel in uitzonderlijke omstandigheden en voor de strikt daartoe noodzakelijke tijd wordt opgelegd, dient elke type van deze maatregelen een uniek proces te hebben voor het opleggen van een maatregel en het evalueren ervan. Wanneer de maatregel het gevolg is van een disciplinaire sanctie dan dient het verslag van de disciplinaire zitting de reden voor het opleggen van de maatregel en de duur ervan te vermelden. Dit verslag dient ter beschikking te worden gesteld van toezichtsorganen, zoals de CvT's. Verder moet er een beroepsmogelijkheid zijn tegen de beslissingen tot het opleggen van de maatregel en de gedetineerde moet kunnen beschikken over de nodige juridische ondersteuning, hetzij een raadsheer naar keuze dan wel een pro-deo advocaat. De gedetineerden die een dergelijke maatregel ondergaan, moeten dagelijks bezocht worden door de gevangenisdirecteur of zijn afgevaardigde. Deze dagelijkse bezoeken

---

<sup>52</sup> Rule 57.2 EPR.



worden gedocumenteerd, net als aan de maatregel gerelateerde beslissingen. Wanneer het op basis van het gedrag of de toestand van de gedetineerde nodig is, moet de stap genomen worden om de eenzame opsluiting te beëindigen (CPT, 2011, pp. 44-45). Wanneer een dergelijke maatregel wordt opgelegd vanuit preventieve doeleinden, dan betreft het vaak een maatregel die voor langere termijn van toepassing is en soms voor een niet nader bepaalde termijn. Dit zijn twee aspecten die bijdragen tot potentieel schadelijke effecten van de maatregel. Daarom is het CPT van oordeel dat enkel personeel van hogere kaders een dergelijke beslissing kan nemen. Elke (voorlopige) oplegging van de maatregel moet onmiddellijk ter kennis worden gebracht van het hoogstgeplaatste personeelslid op dienst en zo snel als mogelijk ten aanzien van de gevangenisdirecteur. Een gedetailleerd schriftelijk verslag wordt opgesteld door het personeelslid dat de beslissing tot het opleggen van de maatregel nam, en dit voor het einde van zijn dienst. Dit verslag maakt melding van het precieze tijdstip van het nemen van de beslissing en van de standpunten van de gedetineerde voor zover ze achterhaald kunnen worden. De gedetineerde wordt nauw opgevolgd en dient onmiddellijk uit afzondering te worden gehaald indien de oorzaken voor het opleggen van de maatregel opgelost of niet meer van toepassing zijn. Indien het opleggen van de maatregel de duur van 24 uur overstijgt, dienen alle aspecten van de case volledig herzien te worden met het oog op een zo vroeg mogelijke beëindiging van de maatregel. Wanneer blijkt dat de maatregel voor een langere periode behouden dient te worden, zal een externe actor betrokken worden, bijvoorbeeld iemand van de hogere gevangenisautoriteit. Ook tegen deze maatregel moet de gedetineerde in beroep kunnen gaan.

Wanneer de maatregel voor een langere periode van kracht is, dient een interdisciplinair casusoverleg plaats te vinden met als belangrijkste opdracht het opstellen van een plan om de problemen die aanleiding geven tot de afzondering van de gedetineerde aan te pakken. Tijdens dat casusoverleg dient de gedetineerde gehoord te worden om zijn opmerkingen en bedenkingen te kunnen delen. Daarnaast dient er tijdens dit overleg ook te worden gekeken naar de noodzaak om de opgelegde restricties al dan niet te handhaven. De gedetineerde ontvangt een schriftelijke en gemotiveerde beslissing van het interdisciplinair overlegorgaan. Na de initiële beslissing wordt de casus op zijn minst binnen de maand en daarna minstens drie-maandelijks herbekeken en geëvalueerd. De gevangenisdirecteur of zijn afgevaardigde brengen een dagelijks bezoek aan de gedetineerde in kwestie.

Ook de medische dienst heeft een bijzondere aandacht voor de gedetineerden die in een dergelijk regime verblijven (CPT, 2001, p. 46).

Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Artikel 6 EVRM garandeert het recht op een eerlijk proces en beschrijft de nodige rechtswaarborgen daaromtrent. Zo heeft eenieder bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en plichten of bij een tegen hem ingestelde strafvervolging het recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak en dit binnen een redelijke termijn. De behandeling van de ingestelde zaak dient te gebeuren door een bij wet bepaalde, onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke macht. Ten minste het vonnis moet openbaar geveld worden. Verder bepaalt art. 6 EVRM dat eenieder onschuldig is tot het tegendeel bewezen is.

Wanneer een persoon vervolgd wordt voor een strafbaar feit dan geniet hij volgende rechten:

1. onverwijd, en in een taal die men begrijpt, geïnformeerd te worden over de feiten die hem/haar ten laste worden gelegd;
2. over voldoende tijd en middelen te beschikken om zijn verdediging voor te bereiden;
3. om zichzelf te verdedigen of zich te laten vertegenwoordigen door een raadsman naar keuze;
4. het (doen) ondervragen van getuigen à charge en het (laten) oproepen van getuigen à decharge;
5. zich kosteloos te laten bijstaan door een tolk, indien hij/zij de taal van de zitting niet begrijpt.

Het EHRM oordeelde in afzonderlijke arresten dat art. 6 EVRM ook van toepassing is op (tucht)procedures van toepassing binnen het penitentiair recht, des te meer wanneer er een ingrijpende maatregel wordt opgelegd aan een gedetineerde.<sup>53</sup>

---

<sup>53</sup> EHRM 9 november 2003, nr. [39665/98](#) & [40086/98](#), Ezech & Connors v. Verenigd Koninkrijk; EHRM 12 april 2005, nr. [46387/99](#), [48906/99](#), [57410/00](#) & [57419/00](#), Whitefield & Others v. Verenigd Koninkrijk.

### 1.3.3.2. *Nationale rechtsbronnen procedure tot plaatsing in afzonderingscellen*

#### Algemeen

De gedetineerde moet steeds schriftelijk in kennis gesteld worden van de beslissing tot het nemen van voorgaande maatregelen, alsmede van de motieven die aan deze beslissing ten grondslag liggen.<sup>54</sup> Indien er echter niet enkel sprake is van een veiligheidsmaatregel, maar ook van een tucht-rechtelijke inbreuk, wordt er een tuchtprocedure opgestart. Beide procedures kunnen niet gelijktijdig opgestart worden en hierbij heeft de tucht-procedure voorrang. Het is wel mogelijk om na een tuchtprocedure een BVM op te leggen. Dit gaat op het moment dat de tuchtsanctie is afgelopen of in afwachting van uitspraak wanneer dat nodig is voor de veiligheid.<sup>55</sup>

Sinds 1 oktober 2020 kunnen gedetineerden in beroep gaan tegen de beslissingen van de directeur bij de Klachtencommissie (hierna: KC) en tegen de beslissingen van de directeur-generaal bij de Beroepscommissie (hierna BC). De Basiswet voorziet in de mogelijkheid om een beslissing van de directeur aan, of het verzuim om een beslissing te nemen, aan te klagen bij de KC.<sup>56</sup> Dus ook tegen de beslissing van de directeur om een gedetineerde te onderwerpen aan bepaalde maatregelen. Een uitzondering hierbij is het IBVR daar de beslissing tot het opleggen van deze maatregel het prerogatief is van de directeur-generaal penitentiaire inrichtingen of zijn gemachtigde. Tegen het opleggen van het IBVR kan de gedetineerde een klacht formuleren aan de BC nadat hij eerst een bezwaar heeft ingediend bij de directeur-generaal en deze hetzelfde standpunt aanhoudt.<sup>57</sup> Tegen een uitspraak van een KC kunnen zowel de gedetineerde als de directeur een hoger beroep instellen bij de BC.<sup>58</sup>

De KC van Sint-Gillis ontving op 1 maart 2021 bijvoorbeeld een klacht van een geïnterneerde die in de gevangenis verblijft en die als tuchtsanctie een afzondering van vijf dagen in de toegewezen verblijfsruimte kreeg opgelegd.<sup>59</sup>

<sup>54</sup> Art. 110, art. 118 en art. 144 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>55</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang.

<sup>56</sup> Art. 148 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>57</sup> Art. 25/2, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>58</sup> Art. 159 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>59</sup> KC 13 april 2021, nr. 29/21-003.

De klager in kwestie stelt dat het tuchtregime als omschreven in de Basiswet niet van toepassing is op geïnterneerden daar: *‘het tuchtregime strekt ertoe de orde en de veiligheid te vrijwaren met eerbiediging van de waardigheid, het zelfrespect en de **individuele en sociale verantwoordelijkheid** van de gedetineerden*.<sup>60</sup> De klager argumenteert dat dit reglement enkel van toepassing kan zijn op een geïnterneerde wanneer er werd vastgesteld dat hij/ zij zich bewust was van zijn/haar daden en van de toerekenbaarheid van deze daden.

Aangezien er geen vaststellingen werden gedaan door een psychiater rond de toerekenbaarheid van de daden, kan de klager, zijn inziens, niet verantwoordelijk worden gesteld voor zijn daden. De KC stelt op basis van art. 143 § 4 van de Basiswet dat een tuchtrechtelijke inbreuk zowel een materieel als een moreel element behelst. Over de materiële elementen bestaat er in dezen geen discussie. Het morele element kan daarentegen niet worden vastgesteld. Het is onduidelijk of de geïnterneerde in kwestie over voldoende discretionaire capaciteit beschikt of beschikte om verantwoordelijk te worden gesteld voor zijn daden. Artikel 144, § 6 stelt daarbij *“de gedetineerde kan alleen schuldig worden verklaard aan de hem ten laste gelegde tuchtrechtelijke inbreuk wanneer de directeur, op grond van al het bewijsmateriaal waarover hij beschikt, de ten laste gelegde feiten bewezen acht en de daarvoor ter verantwoording geroepen gedetineerde daaraan, schuldig acht”*. Voor geïnterneerden kan een dergelijke verantwoordelijkheidszin niet verondersteld worden. Om de verantwoordelijkheid in hoofd van een geïnterneerde vast te stellen is er een advies van een psychiater nodig. Tot slot verwijst de KC van Sint-Gillis naar de instructies van DG EPI van 7 augustus 2020 waarin staat dat een dergelijk advies van de psychiater over verantwoordelijkheidszin van de geïnterneerde nodig is alvorens over te gaan tot het opleggen van een tuchtsanctie en acht de klacht daarbij gegrond.<sup>61</sup> Deze beslissing werd in beroep bevestigd door de Franstalige BC.<sup>62</sup>

### BVM'en

De directeur kan beslissen om een BVM aan een gedetineerde op te leggen *‘wanneer er ernstige aanwijzingen bestaan van een gevaar voor de orde of de veiligheid in de penitentiaire instelling’*. Daarnaast dient de BVM evenredig te zijn aan de bedreiging die de gedetineerde vormt en van dien aard te

<sup>60</sup> Art. 112 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>61</sup> KC 29/21-003, 13 april 2021.

<sup>62</sup> CA 21-0067, 9 juni 2021.

zijn dat de maatregel deze bedreiging verhelpt.<sup>63</sup> Deze maatregel behoort overigens niet tot de (tucht)sancties. Wanneer de feiten zowel aanleiding geven tot het nemen van BVM als tot het starten van een tuchtprocedure, dan dient men de tuchtprocedure in te stellen.<sup>64</sup>

De BVM worden slechts opgelegd gedurende de daartoe strikt noodzakelijke tijd en dit maximaal voor zeven dagen.<sup>65</sup> Deze termijn kan echter drie maal verlengd worden middels een met redenen omklede beslissing van de directeur. Voorafgaand aan deze verlenging moet de directeur de gedetineerde horen. Wanneer de gedetineerde overgebracht wordt naar een andere gevangenis, beslist de gevangenisdirecteur van de gevangenis van bestemming over de verlenging.<sup>66</sup>

De beslissing tot het nemen van een BVM wordt genomen door de directeur van de gevangenis na voorafgaand gesprek met de gedetineerde. Enkel wanneer de situatie van gevaar zo ernstig is en geen enkel uitstel duldt, kunnen ook andere personeelsleden een voorlopige BVM opleggen, mits onmiddellijke kennisgeving ervan aan de directeur. De gedetineerde wordt dan zo spoedig mogelijk gehoord door de directeur die een definitieve beslissing neemt. De directeur kan de voorlopige beslissing bevestigen dan wel intrekken.<sup>67</sup> Bij het nemen van BVM'en dient steeds rekening te worden gehouden met het proportionaliteitsbeginsel.

## IBVR

Het opleggen van een IBVR is verbonden aan enkele voorwaarden. Om een IBVR op te leggen moet uit concrete omstandigheden of uit de gedragingen blijken dat de gedetineerde een voortdurende bedreiging uitmaakt voor de veiligheid in de gevangenis. Daarnaast moet gebleken zijn dat BVM, fouillering en de controle van de cel ontoereikend zijn. Verder wordt dit veiligheidsregime opgelegd als de veiligheid op geen enkele andere wijze gevrijwaard kan worden. Deze maatregel is dus een *ultimum remedium* en mag enkel worden opgelegd voor de daartoe strikt noodzakelijke tijd.<sup>68</sup> Dit houdt een termijn in van maximaal twee maanden die eventueel hernieuwbaar is. Eenmaal per maand brengt de directeur een omstandig verslag uit aan de directeur-generaal betreffende het verloop van de plaatsing in het

## 63

<sup>64</sup> Art. 111 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>65</sup> Ibid.

<sup>66</sup> Art. 112 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>67</sup> Art. 110, § 2-3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>68</sup> Art. 116 Basiswet gevangeniswezen.

IBVR. Op basis hiervan kan de directeur-generaal beslissen een einde te maken aan de plaatsing of de plaatsingsmaatregelen milderer.

De beslissing tot een IBVR kan slechts worden hernieuwd, mits een voorafgaand verzoek van de directeur, vergezeld van een psycho-medisch verslag.<sup>69</sup>

De beslissing tot het opleggen van een IBVR gebeurt door de directeur-generaal van de penitentiaire administratie of zijn gemachtigde. De uiteindelijke beslissing wordt voorafgegaan door een voorstel van de directeur. In dit voorstel vermeldt de directeur de concrete omstandigheden of gedragingen van de gedetineerde waaruit blijkt dat hij een voortdurende bedreiging uitmaakt voor de veiligheid. Ook vermeldt men de nadere regels van de plaatsing in een IBVR, met omstandige motivering van elk van de voorgestelde maatregelen. Het voorstel van de directeur wordt vergezeld van een medisch advies met betrekking tot de verenigbaarheid van de nadere regels van het voorgestelde regime met de gezondheidstoestand van de gedetineerde. Na de kennisgeving krijgt de gedetineerde de gelegenheid om, desgewenst bijgestaan door een raadsman of door een door de directeur daartoe aanvaarde zelfgekozen vertrouwenspersoon, zijn verweermiddelen te laten gelden. Daarvan wordt akte genomen ten behoeve van de door de directeur-generaal te nemen beslissing. In deze beslissing vermeldt de directeur-generaal de nadere regels betreffende de plaatsing, met omstandige motivering van elk van de maatregelen.

Ook wordt deze beslissing ter kennis gebracht van de directeur, van de gedetineerde en, wanneer de beslissing betrekking heeft op een verdachte, van de onderzoeksrechter. De beslissing is onmiddellijk uitvoerbaar, ongeacht of er al dan niet hoger beroep wordt ingesteld.<sup>70</sup> Zodra een beklagde of beschuldigde, die in een IBVR werd geplaatst, veroordeeld is, zal de directeur de noodzaak van een handhaving of aanpassing van de plaatsing in een IBVR beoordelen. Ook brengt de directeur hierover advies uit aan de directeur-generaal. Op basis hiervan kan de directeur-generaal een einde maken aan de plaatsing of de plaatsingsmaatregelen milderer. De gedetineerde heeft het recht om beroep aan te tekenen tegen de beslissingen

---

<sup>69</sup> Art. 118 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>70</sup> *Ibid.* Gedetineerden kunnen sinds 1 oktober 2020 de beslissing tot het opleggen van een IBVR aanklagen bij de BC.

die de directeur-generaal genomen heeft. Dit beroep dient te worden ingediend bij de BC van de Centrale Raad.<sup>71</sup>

### Opsluiting in een strafcel

Het gebruik van strafcellen is verbonden aan de voorwaarden omschreven in artikelen 134 tot 139 van de Basiswet. Zo zijn zwangere vrouwen of gedetineerden wier kind van minder dan drie jaar in de gevangenis verblijft, uitgesloten van opsluiting in een strafcel.<sup>72</sup> Verder is de duurtijd afhankelijk van de reden van opsluiting en het type van de maatregel (zie verder). Het verblijf in de strafcel kan worden verlengd indien de gedetineerde gedurende zijn opsluiting in een strafcel een zware aanslag pleegt op de fysieke integriteit van een persoon.

Deze beslissing kan worden genomen overeenkomstig de in hoofdstuk V bepaalde tuchtprocedure. Het verblijf in de strafcel kan in geen geval als gevolg van deze opeenvolgende beslissingen veertien dagen overschrijden.<sup>73</sup>

Wanneer een personeelslid een vermoeden heeft dat een gedetineerde een tuchtrechtelijke inbreuk pleegt, dan stelt hij/zij een rapport aan de directeur (verder: RAD) op. In het RAD worden verscheidene elementen opgenomen: de identiteit van de opsteller en gedetineerde, de feiten die als tuchtrechtelijke inbreuk worden beschouwd, de plaats, het ogenblik en de concrete omstandigheden waarin de feiten plaatsvonden. De opsteller ondertekent het RAD en bezorgt het rapport zo snel mogelijk aan de directeur. De directeur beslist vervolgens om de tuchtprocedure al dan niet in te stellen. Wanneer de tuchtprocedure wordt opgestart dan stelt men de gedetineerde schriftelijk in kennis van de tenlastelegging en het tijdstip van de hoorzitting. De gedetineerde heeft het recht om zijn tuchtdossier te raadplegen en zich te laten bijstaan door een advocaat naar keuze. Binnen de zeven dagen na het overmaken van het RAD vindt de hoorzitting plaats en kan de gedetineerde, tijdens deze hoorzitting, zijn verweermiddelen mondeling of schriftelijk ter kennis stellen van de directeur en kunnen getuigen à charge en à decharge gehoord worden. De directeur neemt binnen de 24 uur na de hoorzitting een beslissing in het dossier. De gedetineerde wordt mondeling en schriftelijk in kennis gesteld van voorgenoemde beslissing.

---

<sup>71</sup> Art. 118, § 9-10 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>72</sup> Art. 134, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>73</sup> Art. 139 Basiswet gevangeniswezen.

Na de in kennisstelling is de beslissing onmiddellijk uitvoerbaar.<sup>74</sup> De beslissing tot plaatsing in een strafcel als tuchtsanctie wordt genomen door de directeur of de directeur van bestemming in geval van probleem tijdens overbrenging. Indien de inbreuk gepleegd werd ten aanzien van een persoon die tuchtsancties kan opleggen dan dient die persoon zich te onthouden van de tuchtprocedure.<sup>75</sup>

De Basiswet voorziet in verschillende tuchtsancties: de algemene tuchtsancties<sup>76</sup> en de bijzondere tuchtsancties<sup>77</sup>. Een van deze tuchtsancties is de opsluiting in een strafcel. Bij de toemeting van de tuchtsancties dient men rekening te houden met de ernst van de inbreuk, met de concrete omstandigheden, met verzachtende omstandigheden en met de eventuele oplegging van een voorafgaande maatregel. De tuchtsancties kunnen afzonderlijk of cumulatief worden opgelegd, met uitzondering van de opsluiting in een strafcel en een ATV.<sup>78</sup> De maximumduur van de opsluiting in een strafcel is negen dagen voor een inbreuk van eerste categorie, voor een inbreuk van de tweede categorie is er een maximumduur van drie dagen. In geval van gijzelneming, voorziet men een maximumduur van veertien dagen.<sup>79</sup>

Deze langere duur kan gerechtvaardigd worden aangezien het gaat over een objectief criterium, namelijk of er al dan niet sprake was van een gijzeling. Een dergelijke langere maximumduur kan ontradend werken en kan er meer algemeen toe bijdragen de orde en de veiligheid in de penitentiaire instelling te kunnen waarborgen (Vandebroek, 2015, p. 809).

### 1.3.4. Rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscellen en gebruik dwangmaatregelen

#### 1.3.4.1. *Internationale rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscellen en gebruik dwangmaatregelen*

In de internationale literatuur wordt weinig teruggevonden aangaande de registratie van verblijven in afzonderingscellen en de registratie van het

<sup>74</sup> Art. 144 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>75</sup> Art. 127 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>76</sup> Art. 132 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>77</sup> Art 133 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>78</sup> Art. 143, § 1-3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>79</sup> Art. 132 Basiswet gevangeniswezen.



gebruik van dwangmaatregelen. In deze paragraaf wordt om die reden ingegaan op de weinige informatie die kon worden teruggevonden.

#### European Prison Rules

Rule 65 stelt dat er gedetailleerde procedures moeten bestaan voor het gebruik van dwang, die op zijn minst volgende aspecten beschrijven: de verschillende types van dwang die men kan gebruiken, de omstandigheden waarin elk type dwang mag worden ingezet, de personeelsleden die bepaalde types van dwang mogen gebruiken en de mate van autoriteit die iemand moet bezitten om de toestemming tot het gebruik van dwang te kunnen geven. Tot slot stelt rule 65 dat er meteen na het gebruik van dwang een rapport moet worden opgesteld. Verder bepalen de European Prison Rules in rule 68.8 dat elk gebruik van dwangmiddelen, zoals het gebruik van boeien, moet nauwkeurig worden geregistreerd in het daartoe bestemde register.

#### Aanbevelingen CPT

In hun 21ste jaarlijks rapport stelt het CPT dat er van elke beslissing om een gedetineerde in afzondering te plaatsen, of van elke herziening van een dergelijke beslissing, een volledig dossier moet worden bijgehouden. In deze dossiers moeten alle elementen waar rekening mee werd gehouden en alle informatie waarop de beslissing gebaseerd is, worden weergegeven. Daarnaast maakt het dossier melding van alle opmerkingen die een gedetineerde heeft bij de beslissing of van de weigering om opmerkingen te formuleren. Tot slot moeten alle contactmomenten tussen de gedetineerden en het gevangenispersoneel geregistreerd worden in het dossier. Ook de pogingen van het gevangenispersoneel om in contact te treden met de gedetineerde in kwestie en diens respons worden in het dossier opgenomen (CPT, 2011, p. 41).

Het CPT stelt tijdens het periodiek bezoek van 2009 vast dat er een zekere discrepantie was tussen het groot aantal klachten van gedetineerden over het gebruik van handboeien en de beperkte gegevens hierover in het register (slechts negentien gevallen waarbij de handboeien werden gebruikt). Uit een vergelijking van de gegevens uit het individuele dossier van de gedetineerden en de gegevens in het register bleek dat het gebruik van handboeien niet steeds in beide documenten vermeld was. Verder werd het gebruik van handboeien in bepaalde gevallen geregistreerd zonder vermelding van de datum van begin en einde van de maatregel. Daarenboven

werd ook de toegang tot de kast met dwangmiddelen (vb: handboeien, wapenstokken...) niet geregistreerd. Het CPT beveelt aan dat elk geval van gebruik van dwangmiddelen tegen gevangenen naar behoren dient te worden opgetekend in het daartoe bestemde register (CPT, 2010, p. 63).

#### 1.3.4.2. *Nationale rechtsbronnen registratie van verblijf in afzonderingscellen en gebruik dwangmaatregelen*

##### BVM'en

De melding van een BVM wordt opgenomen in een bijzonder register met precisering van de omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot het nemen van de veiligheidsmaatregel, het tijdstip waarop de maatregel werd genomen en de duur van de maatregel. Het bijzonder register wordt nadien ter beschikking gesteld van de toezicht- en klachtorganen, en dus ter beschikking gesteld van de CvT.<sup>80</sup>

##### Individuele BVM'en

Elke beslissing tot plaatsing in een IBVR, alsook elke aanpassing van het regime door de directeur-generaal, wordt bijgehouden door de penitentiare administratie in een centraal register en door de gevangenisdirecteur in een lokaal register. In dit register worden ook de identiteit van de gedetineerde en alle afwijkingen van het normale regime vermeld. Doorheen de gehele duur van de plaatsing wordt elke week het verloop van de plaatsing door de directeur in het lokaal register genoteerd. De gedetineerde kan ook verzoeken om in het register de toestand en situatie te vermelden naar aanleiding van het bezoek dat de directeur en een arts hem brengt. Gedurende de gehele periode van plaatsing kunnen personen of instanties die belast zijn met het toezicht en de controle over de gevangenen of de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf of vrijheidsbenemende maatregel, waaronder de CvT, verzoeken tot inzage van het register. Zij kunnen tevens hun eigen opmerkingen toevoegen evenals deze van de gedetineerde.<sup>81</sup>

##### Plaatsing in een strafcel

In het geval dat een gedetineerde in een strafcel wordt geplaatst, wordt er een formulier opgesteld. Dit formulier vermeldt de identiteit van de gedetineerde en de feiten en de omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot deze tuchtsanctie.

<sup>80</sup> Art. 115 Basiswet gevangeniswezen.

Tevens worden alle bezoeken genoteerd, met vermelding van uur van aanvang en beëindiging, alsook de identiteit van de bezoeker.

Wanneer de gedetineerde de strafcel verlaat, wordt de reden hiervan aangegeven op het formulier. Tot slot worden alle opmerkingen van de gedetineerde met betrekking tot zijn toestand en situatie naar aanleiding van het dagelijks bezoek van de directeur evenals het bezoek van de CvT opgenomen in het formulier. Ook eventuele opmerkingen van de CvT zelf worden toegevoegd.<sup>82</sup>

Gedurende de gehele uitvoering van de tuchtsanctie kunnen de instanties die belast zijn met het toezicht en de controle over de gevangenen of de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf of vrijheidsbenemende maatregel dit formulier raadplegen en aanvullen.<sup>83</sup> Wanneer de gedetineerde de strafcel verlaat, wordt het formulier afgerond en geklasseerd in het dossier van de betrokken gedetineerde.<sup>84</sup>

#### Maatregelen van rechtstreekse dwang

Ook van het gebruik van maatregelen van rechtstreeks dwang wordt melding gemaakt in een bijzonder register. In dit bijzonder register worden de precieze omstandigheden beschreven die aanleiding hebben gegeven tot het nemen van de veiligheidsmaatregel, wordt melding gemaakt van het tijdstip waarop de maatregel werd genomen en wordt de duur ervan genoteerd. Het bijzonder register wordt ter beschikking gehouden van de CvT en van andere controlerende instanties.<sup>85</sup>

### 1.3.5. Rechtsbronnen gebruik van dwang en fouillering

Catthoor (31.08.2020) wijst op de pijnlijke manier waarop de recente overlijdens van Jonathan Jacob en Jozef Chovanec de potentiële gevaren van het gebruik van dwang- en interventie maatregelen illustreren. Zowel Jonathan Jacob als Jozef Chovanec overleden in een politiecel terwijl zij maatregelen van dwang- of interventie maatregelen ondergingen. Vermoedelijk verkeerden de overledenen in een staat van opwindingsdelier, een zeldzaam medisch-psychiatrisch syndroom dat agitatie, gewelddadigheid, hart- en

---

<sup>82</sup> Art. 138 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>83</sup> Art. 138 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>84</sup> Art. 138 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>85</sup> Art. 121 Basiswet gevangeniswezen.

ademversnelling, verminderde pijnperceptie en oververhitting van het lichaam met zich meebrengt.

Sinds eind februari krijgen de politiediensten van Antwerpen dan ook een bijkomende opleiding om beter om te kunnen gaan met mensen die geagiteerd zijn (Catthoor, 31.08.2020). Ook in de Belgische gevangenissen wordt in bepaalde omstandigheden gebruik gemaakt van dwang- en interventie maatregelen en zijn hieraan bepaalde risico's verbonden.

Mede daarom stelt Shalev (2008, pp. 69-70) dat alle maatregelen die kaderen in de afzondering van gedetineerden het onderwerp moeten zijn van controle en beoordeling door internationale en nationale toezichtsorganen. In het bijzonder wijst Shalev op het belang van nationale toezichtsorganen om een signaal- en rapportagefunctie te vervullen en vanuit die functie toezicht te houden op de bestaande protocollen, inclusief deze voor het gebruik van dwang- en interventie maatregelen.

#### *1.3.5.1. Internationale rechtsbronnen gebruik van dwang en fouillering*

##### European Prison Rules

De EPR stellen dat het gebruik van dwang enkel mogelijk is in welbepaalde en duidelijk gedefinieerde omstandigheden, namelijk wanneer er een duidelijk gevaar is voor de orde of de veiligheid. Het gebruik van dwang is en blijft een *ultimum remedium* waarbij men rekening houdt met het principe van proportionaliteit en waarbij het gebruik van dwang op een gecontroleerde manier verloopt.<sup>86</sup> In dat licht benadrukken de EPR het belang van preventie van incidenten die aanleiding geven tot het gebruik van dwang. Enerzijds kunnen alerte stafleden bepaalde elementen en signalen bij de gedetineerden vroegtijdig identificeren en op die manier preventief handelen met het oog op het vermijden van escalatie. Daarnaast wijzen de EPR op het belang van dynamische veiligheid in de gevangenissen waarbij een goede werkrelatie tussen het gevangenis personeel en de gedetineerden een cruciaal element is in het de-escaleren en het vermijden van potentiële, gewelddadige, incidenten. Tot slot stelt rule 60.6 dat dwangmaatregelen niet als straf kunnen of mogen gebruikt worden.

In rule 66 wordt er gewezen op het belang van training van het gevangenis personeel, er zijn immers heel wat technieken voorhanden om personen te controleren en te bedwingen zonder dat het gevangenis personeel of

<sup>86</sup> Rule 64 EPR.

de gedetineerden zich blesseren of letsels oplopen. Zulke training kan en moet ervoor zorgen dat het gebruik van dwang in de praktijk neerkomt op een gecontroleerde actie. Het gebruik van dwang mag dus niet neerkomen op het louter fysiek overheersen van een gedetineerde.

In rule 68.1 tot 68.4 bepalen de EPR het gebruik van maatregelen van dwang en de daarvoor gebruikte instrumenten. Vooreerst kunnen enkel de bij wet bepaalde dwangmiddelen worden aangewend en dit enkel wanneer andere maatregelen niet afdoende blijken te zijn om de situatie onder controle te krijgen.

Daarnaast moet men steeds kiezen voor de maatregel van dwang die het minst ingrijpend is en deze maatregel beperken tot de strikt noodzakelijke tijd. Het gebruik van boeien, dwangbuizen en andere dwangmiddelen kunnen slechts gebruikt worden: (1) als voorzorgsmaatregel tegen een ontsnappingspoging tijdens een overbrenging of een uithaling van de gedetineerden en op voorwaarde dat het dwangmiddel wordt verwijderd wanneer de gedetineerde voor een autoriteit verschijnt en (2) op bevel van de directeur wanneer andere maatregelen ontoereikend blijken en om de gedetineerde te beschermen tegen zelfverminking en om schade aan derden of aan materiaal te voorkomen. Het gebruik van kettingen en ijzers is strikt verboden. Rule 68.5 stelt dat de manier waarop de dwangmiddelen gehanteerd worden in de nationale wetgeving omschreven dient te worden. Daarnaast bepalen rule 69.1 tot 69.3 het gebruik van wapens door het gevangenispersoneel.

Het gevangenispersoneel zal geen dodelijke wapens bij zich dragen binnen de perimeter van de gevangenis, behoudens wanneer er sprake is van een operationele noodtoestand. Verder mag het gevangenispersoneel ook andere wapens, zoals wapenstokken, niet zichtbaar bij zich dragen wanneer ze in contact staan met de gedetineerden tenzij dit noodzakelijk is om de orde en veiligheid te bewaren tijdens een specifiek incident. Tot slot kan geen enkel lid van het gevangenispersoneel een wapen hanteren wanneer hij/zij geen opleiding kreeg voor het hanteren van dit wapen. Handboeien, dwangbuizen en andere dwangmiddelen kunnen enkel gebruikt worden onder welbepaalde omstandigheden: (1) ter preventie van een ontsnapping bij een verplaatsing of een transfer van de gedetineerde waarbij de dwangmiddelen verwijderd worden wanneer de gedetineerde voor een rechterlijke of administratieve autoriteit verschijnt en (2) op bevel van de directeur wanneer andere methoden niet voldoen om de gedetineerde te

beschermen tegen het toebrengen van schade aan zichzelf, aan anderen of aan materialen en eigendommen. In dit laatste geval dient de directeur onmiddellijk de gevangenisarts te informeren en het gebruik van de dwangmiddelen te rapporteren aan de hogere gevangenisautoriteiten. De duur van het gebruik van deze dwangmiddelen wordt tot de strikt noodzakelijke tijd beperkt. Tot slot moet de nationale wetgeving van de lidstaten de manier waarop men de dwangmiddelen gebruikt gedetailleerd omschrijven. Rule 68.8 bepaalt dat elk gebruik van een dwangmiddel geregistreerd dient te worden in een daartoe bestemd register en daardoor makkelijk terug te vinden is.

### Aanbevelingen CPT

In het rapport naar aanleiding van het periodieke bezoek van september tot oktober 2009 neemt het CPT akte van de ministeriële omzendbrief betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting. In deze omzendbrief worden de beginselen en de te volgen procedures met betrekking tot het gebruik van dwang- en interventiemiddelen voldoende duidelijk beschreven. Daarenboven kadert het gebruik van dwangmiddelen in een ruimer beleid inzake conflict- en agressiebeheersing dat uit drie componenten bestaat: preventie, controle en follow-up. In de praktijk wordt een 5-fasenmodel gehanteerd dat erop gericht is om conflicten zo vroeg mogelijk te detecteren, te voorkomen en te beheersen. Het gebruik van dwang is en blijft dus een ultimum remedium. Ook aan de follow-up na het gebruik van dwang wordt uitdrukkelijke aandacht besteed in de omzendbrief.

Tot slot voorziet de omzendbrief in de oprichting van interventieteams binnen de verschillende inrichtingen. Deze teams zullen worden opgeleid in het gebruik van interventiemiddelen zoals wapenstokken, schilden, beschermende kleding en helmen.

Deze middelen kunnen enkel aangewend worden ‘in het kader van een defensief gebruik door het personeel bij het optreden tegen personen die een reëel risico op fysieke agressie inhouden’.

Het CPT beveelt aan dat het personeel dat wordt opgeroepen om in een afdeling in te grijpen, niet tot het team behoort dat daar werkt en dagelijks in contact staat met de gedetineerden op die afdeling. Verder beveelt het CPT aan dat de inhoud van deze omzendbrief het voorwerp wordt van een specifieke opleiding voor al het personeel dat in gevangenissen werkt (CPT, 2010, p. 62).

In hun rapport, geschreven naar aanleiding van een bezoek aan België van 24 september tot 4 oktober 2013, buigt het CPT (2016b) zich over de regulering van de fouilleringen. In hun rapport stelt het CPT dat een naaktfouillering enkel kan plaatsvinden na een individueel gemotiveerde beslissing van de directeur en enkel wanneer een onderzoek aan de kledij niet volstaat om te kunnen vaststellen dat een gedetineerde verboden of gevaarlijke voorwerpen bij zich draagt. Daarnaast toont het CPT zich bijzonder kritisch voor de regulering van de fouilleringen op het lichaam als omschreven in artikel 108, §2 van de Basiswet. Dit artikel voorziet erin dat gedetineerde systematisch gefouilleerd worden op het lichaam: bij het betreden van de gevangenis, voorafgaand aan de plaatsing in een beveiligde cel of de opsluiting in een strafcel en na het bezoek (behoudens het bezoek achter glas). Het CPT veroordeelt zulke systematische toepassing van de fouillering op het lichaam zonder gemotiveerde beslissing en roept de Belgische autoriteiten op om dergelijke systematische toepassing te verwijderen uit de Basiswet gevangeniswezen (cf. arrest grondwettelijk hof<sup>87</sup>). Tot slot merkt het CPT op dat de praktijk in de meeste gevangenissen leert dat er geen fouilleringen op het lichaam plaatsvinden na het bezoek, bijvoorbeeld door een gebrek aan personeel.

Het CPT benadrukt nog dat een naaktfouillering een erg ingrijpende en potentieel degraderende maatregel is. Daarom is het van belang dat de naaktfouilleringen onderworpen zijn aan rigoureuze criteria en slechts plaatsvinden na een inschatting van de risico's gelieerd aan de specifieke en individuele omstandigheden. In een poging om de denigrerende effecten van een naaktfouillering tot een minimum te beperken, zullen gedetineerde die een naaktfouillering ondergaan zich nooit volledig naakt moeten presenteren aan het gevangenispersoneel. Het is aangewezen om de gedetineerde zich aan het bovenlichaam te laten ontkleden, zijn kleren terug aan te trekken om vervolgens het onderlichaam te ontkleden. De gedetineerde moet zich niet ontkleden in aanwezigheid van personeel van het andere geslacht (CPT, 2016b, pp. 47-48).

Het CPT stelt in hun eerder rapport na een bezoek aan Nederland in 2011 dat een naaktfouillering steeds dient te worden uitgevoerd door

---

<sup>87</sup> GwH 29 januari 2014, nr. 20/2014.

minstens twee leden van het gevangenispersoneel ter bescherming van zowel de gedetineerde als het personeel (CPT, 2012, p. 19).

#### Jurisprudentie Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het EHRM spreekt zich in verschillende arresten uit over maatregelen van dwang, al dan niet gebruikt in een detentiecontext. In het arrest *Erdoğan Yağız* veroordeelt het EHRM Turkije voor een schending van artikel 3 EVRM voor het gebruik van handboeien. Erdoğan Yağız werd voor de ogen van zijn familie, kinderen en burens in de boeien geslagen en werd nadien geboeid in hechtenis gehouden op zijn kantoor, in het zicht van zijn personeel. In dit arrest stelt het EHRM dus dat het loutere gebruik van handboeien een schending van het verbod op foltering, inhumane en degraderende behandeling of bestraffing kan inhouden.<sup>88</sup> Het spreekt dus voor zich dat ook de maatregelen van rechtstreekse dwang binnen de gevangenissen een potentiële inbreuk van artikel 3 EVRM kunnen inhouden.

Uit het arrest *Savičs* tegen Letland blijkt dat het gebruik van hand- en voetboeien enkel bij uitzondering gerechtvaardigd is, met name: ter preventie van een misdrijf, ernstige ordeverstoringen of wanneer er sprake is van een ontsnappingspoging. Alvorens over te gaan tot het gebruik van boeien dient er steeds een voorafgaandelijke individuele risicobeoordeling te gebeuren.<sup>89</sup>

Het EHRM analyseerde meermaals de vraag of naaktfouilleringen een inbreuk vormen op artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens dat het verbod op foltering en inhumane of degraderende behandeling of bestraffing omvat. In beginsel behouden gedetineerden al hun fundamentele rechten en vrijheden gegarandeerd onder het Europees Verdrag. Elke restrictie op de fundamentele rechten en vrijheden moeten wettelijk worden bepaald en in elk individueel geval gerechtvaardigd zijn.<sup>90</sup> In zijn rechtspraak erkent het EHRM dat naaktfouilleringen noodzakelijk kunnen zijn om de orde en de veiligheid binnen een gevangenis te garanderen. Desondanks moet de toepassing en de uitvoering van de naaktfouillering rekening houden met de menselijke waardigheid.<sup>91</sup>

Daarnaast mag de toepassing van deze maatregel niet arbitrair zijn, noch mag er sprake zijn van een systematische toepassing van deze controlemaatregel.<sup>92</sup>



De naaktfoullering behoeft, zoals eerder aangehaald, een motivering die rechtstreeks verband houdt met het individuele gedrag van de gedetineerde die de foullering ondergaat.<sup>93</sup>

### *1.3.5.2. Nationale rechtsbronnen gebruik van dwang en foullering*

De Basiswet voorziet in een vrij algemene beschrijving van de **maatregelen van rechtstreekse dwang**. Zo wordt er bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen dwang gebruikt tijdens de overbrenging naar de straf- of beveiligde cel (vb: fysieke dwang, fixatietechnieken, handboeien...) en dwang gebruikt in de straf- of beveiligde cel (vb: medische fixatie, gebruik van boeien...). De Belgische wetgeving stelt dat dwang ten aanzien van gedetineerden is toegelaten onder bepaalde voorwaarden en met bepaalde doelstellingen.<sup>94</sup> Onder rechtstreekse dwang wordt bedoeld: het gebruik van fysieke dwang op personen, al dan niet het gebruik maken van materiële of mechanische hulpmiddelen, van dwangtuigen die de bewegingsvrijheid beperken of van wapens die krachtens de wapenwet tot de reglementaire uitrusting behoren. Artikel 119 Basiswet laat alleen rechtstreekse dwang toe met het oog op handhaving van de orde of de veiligheid ten aanzien van gedetineerden, wanneer deze doelstellingen op geen andere wijze bereikt kunnen worden. Deze rechtstreekse dwang mag ook enkel gebruikt worden voor de daartoe strikt noodzakelijke tijd. Onder deze voorwaarden mag er tegenover andere personen dan de gedetineerden ook rechtstreekse dwang worden gebruikt. Dit mag enkel in afwachting van de tussenkomst van de politiediensten, wanneer deze ‘andere’ personen pogen gedetineerden te bevrijden, wederrechtelijk de gevangenis binnen te dringen of zich daarin ophouden zonder daartoe gerechtigd te zijn.<sup>95</sup> De dwang kan fysiek zijn maar ook materiële of mechanische hulpmiddelen omvatten zoals dwangtuigen of toegestane wapens. Er moet steeds gekozen worden voor de dwangmaatregel die het minst schadelijk en redelijk is en in verhouding staat met het nagestreefde doel. Alvorens men overgaat tot het gebruik van rechtstreekse dwang moet er eerst met deze dwang gedreigd worden.<sup>96</sup>

<sup>93</sup> EHRM 29 mei 2012, nr. 16563/08, 40841/08, 8192/10 & 18656/10, *Julin v. Estland*; EHRM 10 oktober 2013, nr. 15853/08, *Voloshyn v. Oekraïne*.

<sup>94</sup> Art. 119 en 120 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>95</sup> Art. 119 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>96</sup> Art. 120 Basiswet gevangeniswezen.

Van het gebruik van een dwangmaatregel wordt melding gemaakt in een bijzonder register met precisering van de omstandigheden die tot het nemen van de veiligheidsmaatregel aanleiding hebben gegeven, het tijdstip waarop de maatregel werd genomen alsook de duur van de maatregel. Het bijzonder register wordt nadien ter beschikking gesteld van de CvT's en van de andere controlerende instanties.<sup>97</sup>

Ook de collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020 bespreekt de maatregelen van rechtstreekse dwang.<sup>98</sup> Vooreerst wordt er in de collectieve brief gebruik gemaakt van een definiëring die sterk overeenkomt met art. 119 § 3 van de Basiswet. Daarnaast vestigt de collectieve brief de aandacht op het subsidiariteitsprincipe. Maatregelen van rechtstreekse dwang zijn enkel gerechtvaardigd wanneer men op geen enkele andere wijze de orde of de veiligheid kan garanderen. De dreiging en de maatregel van rechtstreekse dwang dienen steeds evenredig te zijn aan elkaar.

De maatregel van rechtstreekse dwang dient zo weinig mogelijk schade met zich mee te brengen voor de gedetineerden of het personeel en duurt niet langer dan stikt noodzakelijk. Men moet steeds eerst dreigen met het gebruik van rechtstreekse dwang vooraleer men overgaat tot het gebruik ervan, tenzij de omstandigheden dit niet toelaten of wanneer een voorafgaande dreiging het gebruik van rechtstreekse dwang onwerkbaar maakt. Dwang tegen andere personen, dus niet gedetineerden, kan enkel worden toegepast wanneer zij een gedetineerde proberen te bevrijden, wanneer zij de gevangenis onrechtmatig binnendringen of zich in de gevangenis bevinden zonder toelating. Wanneer men rechtstreekse dwang inzet tegen andere personen dan dient men zo snel als mogelijk politiebijstand te vragen.

De ministeriële omzendbrief nr. 1810 gaat specifiek in op het gebruik van dwang en de daartoe bestemde dwangmiddelen.<sup>99</sup> Om te bepalen welke dwang- en interventiemiddelen men zou gebruiken in de gevangnissen hanteert men vier criteria, zijnde: eenvoudig te hanteren, doeltreffend, sociaal aanvaardbaar en respectvol voor de menselijke waardigheid. Op basis van die criteria werd besloten om volgende middelen te kunnen gebruiken binnen de gevangnissen: (1) handboeien, (2) voetboeien en (3) wapenstokken, schilden, beschermkledij en helmen. Een uitzondering geldt voor

<sup>97</sup> Art. 121 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>98</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang.

<sup>99</sup> Min. Omz nr. 1810 van 19 november 2009 betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting.

de AIVB- afdelingen in de gevangenissen van Brugge en Lantin waar men tevens gebruik mag maken van peperspray. Dit gebruik zou na zes maanden geëvalueerd worden.<sup>100</sup>

Het type hand- en voetboeien wordt goedgekeurd door de directeur-generaal en is voorzien van een scharnier met dubbele sluiting. Het gebruik van boeien is slechts geoorloofd wanneer men redelijkerwijs mag aannemen dat de gedetineerde in kwestie ernstig fysiek geweld tegen zichzelf of tegen anderen zal gebruiken. Het aanwenden van de boeien gebeurt uitsluitend op beslissing van de directeur. De boeien worden slechts gebruikt voor de strikt noodzakelijke tijd en elk gebruik wordt genoteerd in het bijzonder register met verduidelijking van de omstandigheden die hiertoe aanleiding hebben gegeven, het tijdstip en de duur van de maatregel van dwang.<sup>101</sup>

Ook de wapenstokken, schilden, beschermkledij en helmen zijn van een type dat goedgekeurd is door de directeur-generaal. Deze interventiemiddelen kan men uitsluitend defensief gebruiken ten aanzien van personen waarbij een reëel risico op fysieke agressie bestaat.

Het gebruik van de interventiemiddelen is enkel toegestaan aan een door de directeur daartoe aangewezen personeelslid dat een opleiding in het gebruik van interventiemiddelen voltooide. Elk gebruik wordt genoteerd in het bijzonder register met verduidelijking van de omstandigheden die hiertoe aanleiding hebben gegeven, het tijdstip en de duur van de interventie.<sup>102</sup>

Zowel de dwang- als interventiemiddelen worden bewaard op een beveiligde plaats onder de verantwoordelijkheid van de penitentiair assistent die een inventaris bijhoudt. Het aantal beschikbare dwang- en interventiemiddelen per gevangenis wordt bepaald door de directeur-generaal.<sup>103</sup>

Een belangrijke ontwikkeling is de **nakende functiedifferentiatie** tussen veiligheidsassistent en detentiebegeleider. Deze functiedifferentiatie vindt zijn grondslag in de Penitentiaire wet van 23 maart 2019 betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en het statuut van het penitentiaire personeel. Momenteel ligt er in de jobinvulling van het gevangenispersoneel een groot accent op veiligheid. Het onderscheid tussen de twee bovenstaande functies zorgt ervoor dat er een onderscheid gemaakt wordt

---

<sup>100</sup> De AIVB zijn inmiddels gesloten: zie *CTRG-rapport* (p. 23).

<sup>101</sup> Min. Omz nr. 1810 van 19 november 2009 betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting (p. 3).

<sup>102</sup> *Ibid.*, (p. 5).

<sup>103</sup> *Ibid.*, (p. 3 & 5).

tussen functies die gericht zijn op bewakingsopdrachten en functies die gericht zijn op begeleidingsopdrachten. Deze differentiatie moet tot een beter evenwicht zorgen tussen de zogenaamde warme en koude begeleiding van gedetineerden, en dus voor een dynamische veiligheid. De detentiebegeleider zal fungeren als aanspreek- en steunpunt voor de gedetineerden en richt zich op het begeleiden en motiveren van de gedetineerden. Deze ondersteunende benadering moet bijdragen tot een positief leefklimaat binnen de gevangenissen. In andere gesloten centra en in buitenlandse gevangenissen heeft een dergelijke functiedifferentiatie, met daarbij een grotere aandacht voor warme begeleiding, geleid tot het beter accepteren van de regels door gedetineerden, minder agressie-incidenten en betere professionele relaties tussen gedetineerden en personeel. Deze nieuwe werkwijze wordt voor het eerst geïntroduceerd in het najaar van 2022 in de gevangenis van Haren.

Tijdens de ad hoc bezoeken, op 31 juli en 13 augustus 2019, van de CTRG aan de AIBV in de gevangenis van Brugge stelde de CTRG een gebrek aan dynamische veiligheid vast. Op de AIBV waren de uitwisselingen tussen het gevangenispersoneel en gedetineerden erg schaars en stonden ze vooral in functie van de te doorlopen veiligheidsprocedures (vb: bij een verplaatsing). Dit gebrek aan dialoog tussen het gevangenispersoneel en de gedetineerden versterkte de hostile en negatieve sfeer op de afdeling.

Nochtans stelt de Basiswet het volgende: *“het handhaven van de orde en de veiligheid impliceert een dynamische wisselwerking tussen het gevangenispersoneel en de gedetineerden, enerzijds, en een evenwichtige verhouding tussen de technische middelen die worden ingezet en een constructief detentieregime, anderzijds”*.<sup>104</sup> Het concept dynamische veiligheid gaat dus uit van een werkmethode waarbij het personeel een vorm van communicatie met de gedetineerden tot stand tracht te brengen. Op die manier leert het personeel de gedetineerde kennen, te begrijpen en risico's beter in te schatten. Het opbouwen en onderhouden van constructieve relaties brengt een positiever leef- en werkklimaat met zich mee en biedt bescherming tegen denigrerende en menonwaardige behandeling en bestraffing.

Een van de aanbevelingen die de CTRG naar aanleiding van zijn gemaakt vaststelling formuleerde spoorde de lokale directie en de verantwoordelijken

---

<sup>104</sup> Art. 105, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

van het DG EPI aan om de noodzakelijke maatregelen te treffen om de dynamische veiligheid binnen de AIBV te verbeteren.<sup>105</sup>

Artikel 108 van de Basiswet gevangeniswezen regelt de **fouilleringen** in de Belgische gevangenis en maakt hierbij een onderscheid tussen het onderzoek aan de kledij (§1) en de foullering op het lichaam (§2). Het onderzoek aan de kledij is toegelaten wanneer dit onderzoek in het belang van de handhaving van de orde of veiligheid noodzakelijk is. Dit onderzoek heeft als doel om na te gaan of een gedetineerde in het bezit is van gevaarlijke en/of verboden voorwerpen of substanties.<sup>106</sup>

Voor de publicatie van het arrest van 29 januari 2014 van het Grondwettelijk Hof<sup>107</sup> bevatte artikel 108, § 2 van de Basiswet dat de foullering van het lichaam van de gedetineerde systematisch was bij het betreden van de gevangenis, voorafgaand aan de plaatsing in een beveiligde- of strafcel en na het bezoek achter een wand volgens de gevangenis richtlijnen. Dit arrest heeft de stelselmatige foullering vernietigd omdat een evaluatie van de risico's nodig is zodat de foullering in overeenstemming is met het beginsel van strikte noodzakelijkheid en van menselijke behandeling.<sup>108</sup> Het Grondwettelijk Hof sluit zich in hun arrest van 29 januari 2014 aan bij het standpunt dat het CPT ontwikkelde na hun periodiek bezoek in België in 2013 (CPT, 2016b, pp. 47- 48) en stelt dat *'door te voorzien in een systematische foullering van het lichaam zonder enige specifieke rechtvaardiging de bestreden bepaling in is met het verbod op degraderende behandeling'*.

Een ander relevant arrest is het arrest van de Raad van State van 14 juli 2014<sup>109</sup> waarin het een beslissing van de directie van Brugge vernietigt. In casu kreeg een gedetineerde de tuchtsanctie van 'bezoek van familieleden in een lokaal voorzien van transparante wand' gedurende drie weken opgelegd. Deze tuchtsanctie kreeg de gedetineerde nadat er een briefje van 50 euro bij hem werd aangetroffen tijdens een foullering op het lichaam. De directie erkent dat de beslissing van de directeur om een foullering op het lichaam te laten plaatsvinden niet voorafgaandelijk ter kennis van de gedetineerde werd gebracht. Deze onrechtmatigheid zorgt ervoor dat de oplegging van de tuchtsanctie onwettig is.

<sup>105</sup> CTRG (2019/01). Raadpleegbaar via [Toezichtsbezoek-2019-01\\_BRUGGE\\_VERSLAG.pdf \(belgium.be\)](#)

<sup>106</sup> Art. 108, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>107</sup> GwH 29 januari 2014, nr. 20/2014.

<sup>108</sup> Art. 3 EVRM.

<sup>109</sup> RvS 14 juli 2014, nr. 228.062.

Tot slot stelt de federale Ombudsman (2019, pp. 64 - 149) in een onderzoeksverslag de systematische toepassing van de naaktfouilleringen aan de kaak. Uit de vaststellingen van hun onderzoeksteam blijkt dat in alle gevangnissen systematische naaktfouilleringen gebeuren, vooral bij het betreden van de gevangenis en bij de opsluiting in een strafcel is hiervan sprake. De Federale Ombudsman beveelt aan dat een naaktfouillering, ook bij opsluiting in de strafcel, niet meer systematisch wordt opgelegd.

Tegenwoordig kunnen gedetineerden een fouillering op het lichaam ondergaan wanneer de directeur van oordeel is dat er individuele aanwijzingen zijn dat het onderzoek aan de kledij niet volstaat. Deze door de directeur genomen beslissing wordt binnen de vierentwintig uur bezorgd aan de gedetineerde die de fouillering onderging. De fouillering op het lichaam verplicht de gedetineerde om zich te ontkleden tot op het lichaam en de openingen en holten van het lichaam uitwendig te laten schouwen. Tot slot dient een naaktfouillering steevast plaats te vinden in een “*gesloten ruimte*” en uitgevoerd te worden door minstens twee leden van het gevangenispersoneel van hetzelfde geslacht als de gedetineerde.<sup>110</sup> Zowel het onderzoek aan de kledij als de fouillering op het lichaam dienen te gebeuren met eerbiediging van de menselijke waardigheid van de betrokkene en zonder een tergend karakter aan te nemen.<sup>111</sup> Tot slot, wanneer bewakingspersoneel na het onderzoek aan de kledij of de fouillering op het lichaam van de gedetineerde verboden voorwerpen of substanties aantreffen, kunnen ze deze in beslag nemen. Deze voorwerpen of substanties worden dan onder afgifte van bewijs van ontvangst ten behoeve van de gedetineerde bewaard, hetzij met diens toestemming vernietigd worden, hetzij ter beschikking gehouden van de bevoegde overheden met het oog op de voorkoming of vaststelling.<sup>112</sup>

Collectieve brief nr. 141 van 30 januari 2017<sup>113</sup> en collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020<sup>114</sup> zetten de theoretische en praktische regels uit voor de verschillende fouilleringen die door de wet voorzien zijn, namelijk: het onderzoek aan de kledij, de fouillering op het lichaam en het onderzoek van de verblijfsruimte. Bij een plaatsing op een strafcel onder dwang is vooral

---

<sup>110</sup> Art. 108, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>111</sup> Art. 108, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>112</sup> Art. 108, § 4 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>113</sup> Collectieve brief nr. 141 van 30 januari 2017, Onderzoek aan de kledij – fouillering op het lichaam – onderzoek van de verblijfsruimte.

<sup>114</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang.

het onderscheid tussen het onderzoek aan de kledij en de foullering op het lichaam belangrijk. Het doel van beide foulleringen is het controleren van gedetineerden om verboden of gevaarlijke voorwerpen of substanties te vinden. Tevens mag geen enkele foullering een tergend karakter hebben en moet er rekening worden gehouden met de eerbieding van de menselijk waardigheid van de gedetineerde.

Bij het onderzoek aan de kledij<sup>115</sup> is er geen geïndividualiseerde en gemotiveerde beslissing van de directeur vereist. Deze foullering kan plaatsvinden wanneer dit noodzakelijke lijkt voor de handhaving van de orde of de veiligheid.

Bij het onderzoek aan de kledij is het sterk aangeraden om de maatregel uit te voeren in de aanwezigheid van minimum één ander lid van het gevangenispersoneel. In bijlage 1 van de collectieve brief nr. 141 worden de omstandigheden waarin het onderzoek aan de kledij dient plaats te vinden nauwkeurig beschreven. Vooreerst bij interne bewegingen (vb: de wandeling, naar het werk, (ongestoord) bezoek...) en bij contacten met externen die aanwezig zijn om professionele of daaraan gelijkgestelde redenen. Daarnaast vindt een onderzoek aan de kledij plaats wanneer de gedetineerde, van buitenaf, de gevangenis betreedt. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij overbrenging, opsluiting, na een verschijning voor de rechter, na een verhoor door de politie of na een strafuitvoeringsmodaliteit. Tevens in bijlage 1 wordt de wijze waarop het onderzoek aan de kledij dient te worden uitgevoerd nauwkeurig beschreven. Tijdens het onderzoek aan de kledij blijft de gedetineerde aangekleed en wordt hem gevraagd om alle voorwerpen, inclusief hoofddekseis, die hij in zijn bezit heeft te overhandigen. Deze voorwerpen worden door de penitentiaire beambte gecontroleerd en de gedetineerde wordt gevraagd zich zijdelings naast de beambte te plaatsen, de handpalmen te tonen en de armen en benen te spreiden. De beambte fouilleert de nek, kraag, armen, benen, schouders, borst, rug en benen door deze te betasten. Tot slot wordt de gedetineerde gevraagd om zijn jas, broeksriem, schoenen en kousen te ontkleden en zijn voetzolen te tonen. De jas, riem, schoenen en kousen worden door de beambte gecontroleerd.

---

<sup>115</sup> Art. 108, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

Bij de foullering op het lichaam is een individuele gemotiveerde beslissing van de directeur wel vereist. In de bijlage 2 van collectieve brief nr. 141<sup>116</sup> kan men een standaardformulier vinden dat hiervoor gebruikt wordt.

Dit formulier wordt in twee exemplaren ingevuld en, behoudens een weigering tot ondertekenen, door de gedetineerde ondertekend. Een weigering tot tekenen wordt expliciet vermeld op het formulier. De gedetineerde ontvangt een dubbel van dit formulier. Over de termijn van 24 uur die de Basiswet voorziet, staat voor de bezorging van deze schriftelijke beslissing aan de gedetineerde in de collectieve brieven niets te lezen.<sup>117</sup> In de collectieve brieven stelt men wel dat een foullering op het lichaam minstens door twee leden van het gevangenispersoneel moet worden uitgevoerd. Deze twee personeelsleden moeten van hetzelfde geslacht zijn als de gedetineerde die de foullering ondergaat. Deze foullering mag ook enkel plaatsvinden in een afgesloten ruimte buiten het zicht van andere gedetineerden. De collectieve brief nr. 156 benadrukt op uitdrukkelijke wijze dat de algemene beginselen van proportionaliteit, menselijke waardigheid en motivering van individuele beslissingen van toepassing zijn op de foulleringen<sup>118</sup>.

In bijlage 3 van de collectieve brief nr. 141 worden de omstandigheden waarin en de wijze waarop een foullering op het lichaam dient te gebeuren gedetailleerd beschreven. Een foullering op het lichaam kan enkel plaatsvinden *'wanneer de directeur individuele aanwijzingen heeft dat een onderzoek aan de kledij niet volstaat voor de handhaving van de orde of de veiligheid'*.<sup>119</sup>

In overeenstemming met CB 141 en 156 wordt de foullering op volgende wijze uitgevoerd: de penitentiaire beambte overhandigt de gedetineerde een handdoek, nodigt de gedetineerde uit om zich volledig te ontkleden achter een afschermende wand en vraagt de gedetineerden om alle kledij en voorwerpen die hij bij zich draagt te overhandigen. Daarna vraagt de penitentiaire beambte aan de gedetineerde om met zijn handdoek voor hem te komen staan, zijn haar los te maken, door zijn haar te gaan en de voetzolen te tonen. Nadien schouwt de penitentiaire beambte visueel de

<sup>116</sup> Collectieve brief nr. 141 van 30 januari 2017, Onderzoek aan de kledij – foullering op het lichaam – onderzoek van de verblijfsruimte.

<sup>117</sup> Art. 108, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>118</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang.

<sup>119</sup> Collectieve brief nr. 141 van 30 januari 2017, Onderzoek aan de kledij – foullering op het lichaam – onderzoek van de verblijfsruimte.



mondholte, vraagt de gedetineerde om de armen te spreiden, zijn handdoek weg te nemen en 360° rond te draaien. Daarna keert de gedetineerde terug achter het scherm terwijl de penitentiare beambte de kledij grondig controleert en terug overhandigt aan de gedetineerde. Naar aanleiding van het ad-hoc bezoek, op 5 en 6 maart 2020, aan de Inrichting tot bescherming van de maatschappij van Paifve formuleert de CTRG enkele aanbevelingen met betrekking tot de foulleringen op het lichaam. Zo beveelt de CTRG (2020, p. 17) aan dat de foulleringen op het lichaam moeten gebeuren in omstandigheden conform aan de menselijke waardigheid en dat de foullering onder geen beding een vexatoir karakter aanneemt. Dit kan in een ruimte waar de patiënt zich achter een scherm kan uitkleden of in een vestiaire, waar hij een handdoek krijgt om zijn naaktheid tijdens het foulleren gedeeltelijk te verbergen.

kan het foulleren in etappes gebeuren zodat de patiënt nooit helemaal naakt is, en mag het met het foulleren belaste personeel geen enkele beweging of houding bevelen die voor de patiënt vernederend kan zijn (benen buigen, hoesten, enz..).

De systematische foullering vermeld in de collectieve brief nr. 141<sup>120</sup> staat haaks op het arrest van 29 januari 2014 van het Grondwettelijk Hof (*cf. Supra*) dat de stelselmatige foullering die in het voormalige artikel 108 van de Basiswet was opgenomen, vernietigt. Volgens dit arrest kan de foullering dus niet automatisch plaatsvinden voor alle gedetineerden die van buitenaf de gevangenis betreden of na alle interne bewegingen.<sup>121</sup>



# CONCEPTUEEL KADER



## 2. Conceptueel kader

In het conceptueel kader worden de centrale concepten van het onderzoek geoperationaliseerd en in hun onderling verband toegelicht. Om deze concepten te kunnen verduidelijken, wordt eerst en vooral teruggegrepen naar het doel van de CTRG in het algemeen en meer specifiek naar de doelstelling van voorliggend onderzoek.

Als onafhankelijk en onpartijdig toezichts- en adviesorgaan waakt de CTRG over het respect voor de rechten en de menselijke waardigheid van personen in detentie. Meer concreet met betrekking tot de straf- en beveiligde cellen wenst de CTRG dan ook samen met haar CvT's na te gaan (1) op welke vlakken de huidige praktijken met betrekking tot de straf- en beveiligde cellen in overeenstemming zijn met de bepalingen hieromtrent in internationale verdragen, regelgeving en aanbevelingen, in de Belgische wetgeving en in interne reglementering, (2) welke aanbevelingen voor menswaardigere alternatieven voor of een menswaardiger gebruik van de straf- en beveiligde cellen geformuleerd kunnen worden en (3) welke *best practices* kunnen worden uitgewisseld.

Het begrip 'menswaardigheid' dient bijgevolg geoperationaliseerd te worden specifiek in de context van de straf- en beveiligde cellen. Hiervoor wordt eerst en vooral teruggegrepen naar de Belgische wetgeving, internationale verdragen, regelgeving en aanbevelingen, interne reglementering en wetenschappelijke literatuur zoals toegelicht in de literatuurstudie (cf. hoofdstuk 1). Op basis van deze bronnen worden alvast zeven *sensitizing concepts* met betrekking tot de straf- en beveiligde cellen vastgesteld die mee richting geven aan voorliggend onderzoek: 'materiële kenmerken', 'besluitvorming rond plaatsing', 'procedure tot plaatsing', 'gebruik van dwang', 'regime', 'opvolging' en 'registratie'. Elk van deze concepten omvat subconcepten waarrond bepaalde richtlijnen werden vastgesteld in hogergenoemde bronnen. De toepassing van die richtlijnen kan bijdragen tot een meer menswaardig gebruik van de straf- en beveiligde cellen. Deze richtlijnen zullen bijgevolg worden afgetoetst tegen de vaststellingen die gebeuren in het kader van dit onderzoek.

Vervolgens wordt nog een *sensitizing concept* toegevoegd dat in het achterhoofd gehouden moet worden voor elk van bovenstaande concepten: 'evaluatie van gebruik van straf- en beveiligde cellen'. Doorheen het onderzoek zal immers systematisch een evaluatie gebeuren van de onderzochte

aspecten. Op die manier zal gezocht worden naar aanbevelingen voor menswaardigere alternatieven voor en een meer menswaardig gebruik van de straf- en beveiligde cellen (bv. aanbevelingen voor noodzakelijke aanpassingen aan infrastructuur, verduidelijkingen van bestaande reglementering, ...) en naar *best practices* die gedeeld kunnen worden.

Al deze *sensitizing concepts* bieden een ‘theoretische bril’ van waaruit de straf- en beveiligde cellen worden bekeken. De concrete subconcepten die voor elk van deze sensitizing concepts werden onderzocht worden verduidelijkt in onderstaand conceptueel schema.

Materiële kenmerken	Besluitvorming rond plaatsing	Procedure tot plaatsing	Regime	Opvolging	Register
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Algemene staat hygiëne cel</li> <li>• Verlichting</li> <li>• Verwarming</li> <li>• Verlichting</li> <li>• Meubilair en voorwerpen</li> <li>• Sanitaire voorzieningen en persoonlijke hygiëne</li> <li>• Oproepmogelijkheden</li> <li>• Cameratoezicht en privacy</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Aanleidingen</li> <li>• Doelen</li> <li>• Besluitvorming</li> <li>• Duur</li> <li>• Communicatie</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Overbrenging</li> <li>• Fouille</li> <li>• Dwangmaatregelen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Water en voeding</li> <li>• Persoonlijke bezittingen</li> <li>• Dagbesteding</li> <li>• Contacten</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Door directie</li> <li>• Door personeel</li> <li>• Door arts/psychiater/zorgteam</li> <li>• Via cameratoezicht</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Duurtijd van bijhouden</li> <li>• Verantwoordelijke voor invullen</li> <li>• Bewaarplaats</li> <li>• Volledigheid</li> <li>• Stiptheid</li> <li>• Aanvullende registraties</li> </ul>

Evaluatie

Heel concreet zal dus getracht worden volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat zijn de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
2. Hoe verloopt de besluitvorming met betrekking tot het gebruik van respectievelijk de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
3. Hoe verloopt de plaatsing in de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
4. Op welke manier maakt men gebruik van dwang gedurende een plaatsing en verblijf in een straf- of beveiligde cel binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
5. Onder welk regime staan gedetineerden die verblijven in respectievelijk de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
6. Op welke manier worden gedetineerden opgevolgd gedurende hun verblijf in de straf- of beveiligde cel binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?
7. Op welke wijze registreert men het gebruik van de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?



# METHODOLOGIE



### 3. Methodologie

Voorliggend onderzoek tracht een antwoord te bieden op de zeven vooropgestelde onderzoeksvragen (zie supra: conceptueel kader). Er werd gekozen voor een mixed-methods onderzoek waarbij er zowel vragenlijsten als interviews gebruikt worden. Dit verhoogt de (interne) validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek in zijn geheel en van de resultaten van het onderzoek in het bijzonder. Meer specifiek, maakt dit onderzoek gebruik van de zogenaamde ‘methodologische triangulatie’. Dit houdt in dat er gebruik wordt gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden om een bepaald thema te onderzoeken. Voor beide types van dataverzameling kon gerekend worden op vrijwillige deelnemers uit de respectievelijke CvT bij elke inrichting.

Het onderzoek vond plaats in op één na alle Belgische penitentiaire inrichtingen, 35 in totaal. De inrichting die niet in het onderzoek werd betrokken, de gevangenis van Dinant, betreft er een waar noch straf- noch beveiligde cellen aanwezig zijn. Er werd bewust gekozen om in de overige instellingen geen selectie te maken binnen deze groep van inrichtingen om op die manier een overzicht te bekomen voor alle penitentiaire inrichtingen ongeacht hun capaciteit, type (arresthuis/strafhuis) of geldend regime.

#### 3.1. Dataverzameling en -analyse

Er werd gebruik gemaakt van twee verschillende vragenlijsten. De eerste vragenlijst legt de focus op de materiële kenmerken, het regime en enkele algemene aspecten zoals bijvoorbeeld het onderscheid dat in de penitentiaire inrichting gemaakt wordt tussen straf- en beveiligde cellen, het aantal cellen, het inwisselbaar gebruik van de cellen en fysieke kenmerken van de cellen. Om de dataverzameling, door de vrijwilligers van de CvT's, zo uniform mogelijk te organiseren werd de nodige aandacht besteed aan het correct informeren van de vrijwilligers. Er werden schriftelijke instructies verspreid en er werden enkele digitale infomomenten georganiseerd. Het gedeelte over de materiële kenmerken bevraagt de algemene staat van de cel, verluchting, verwarming, verlichting, meubilair, voorwerpen, sanitaire voorzieningen, oproepmogelijkheden, reiniging van de cellen, cameratoezicht en privacy in de cellen. Indien er geen zichtbaar onderscheid was tussen de straf- en beveiligde cellen volstond het dit gedeelte van de vragenlijst slechts eenmaal in te vullen. Het gedeelte over het regime werd

tweemaal ingevuld tenzij er geen merkbaar verschil was in het regime bij een respectievelijk verblijf in een beveiligde cel, dan wel een verblijf in een strafcel. Voor zover het regime, gelet op de wettelijke bepalingen, naar gelang het type cel van elkaar afwijkt, werden de vragen over het regime licht anders geformuleerd. In het algemeen werden in dit gedeelte vragen opgenomen over kleding, persoonlijke bezittingen, dagbesteding, contacten, water en voeding. In de tweede vragenlijst werd data verzameld over de registers die worden bijgehouden in de context van het gebruik van de straf- en beveiligde cellen.

De eerste 10 ingaven van de maanden juni tot en met augustus van zowel het jaar 2019 als het jaar 2020 werden verzameld. Indien er minder dan 10 ingaven waren in die periode werden enkel de aanwezige ingaven overgenomen.

Dit gedeelte van de vragenlijst tracht het gebruik en het bijhouden van de registers in kaart te brengen en af te toetsen aan de wettelijke bepalingen hieromtrent. Daarnaast werd op basis van de informatie in enkele van deze registers een selectie gemaakt van respondenten voor de gedetineerden-interviews. Het analyseren van de vragenlijsten gebeurde aan de hand van een analysematrix waarin de bevroegde variabelen gekruist werden over de 35 penitentiaire inrichtingen die konden worden bevroegd. Op die manier werd een overzicht gecreëerd waarin per bevroegde variabele kon worden vergeleken hoe de verschillende inrichtingen zich hierbij tot elkaar verhouden.

Daarnaast nam de CTRG, in samenwerking met de vrijwilligers uit de CvT's 129 semigestructureerde interviews af. In totaal werden 91 gedetineerden en 38 directieleden geïnterviewd. De gedetineerden werden bij voorkeur geselecteerd aan de hand van de eerder verzamelde ingaven in de verschillende registers in de periode van juni tot en met augustus 2020. Een uitzondering werd gemaakt wanneer de CvT weet had van een recent verblijf in de straf- of beveiligde cel dat niet correct geregistreerd werd in het daartoe bestemde register. Er werd getracht minimaal twee gedetineerden per penitentiaire inrichting te bevroegen, behoudens in volgende gevallen: wanneer er geen ingaven waren in die maanden, wanneer er geen twee gedetineerden meer aanwezig waren in de inrichting die in de betreffende periode in de straf-of beveiligde cellen verbleven of indien er geen twee dergelijke gedetineerden wensten deel te nemen aan het onderzoek. Daarnaast werd binnen elke inrichting getracht om één directielid te

bevragen. De keuze welk directielid/ welke directieleden werden geïnterviewd, werd overgelaten aan de gevangenisdirecties zelf. Voor beide soort interviews werd gebruik gemaakt van een topiclijst waarin de te bevragen thema's werden opgenomen. Voor aanvang van elk interview werd de toestemming gevraagd aan de respondenten om het interview op te nemen. Indien zij hiertegen bezwaar maakten, werden uitgebreide nota's genomen bij het interview. Tot slot werden de interviews verbatim, dus woordelijk en letterlijk, getranscribeerd. Deze uitgetypte interviews werden vervolgens georganiseerd en geanalyseerd aan de hand van het softwarepakket NVivo. Het coderingsproces dat werd doorlopen aan de hand van dit programma kan onderverdeeld worden in vier fasen: de voorbereiding, het open coderen, het axiaal coderen en het selectief coderen. In de voorbereidingsfase werd er via de a priori-benadering reeds een eerste codeboom opgesteld op basis van het conceptueel kader, het interviewschema en de onderzoeksvragen (Decorte, 2010, p. 458). Concreet betekent dit dat een eerste structuur werd uitgewerkt van thema's die in de interviews behandeld werden om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In de fasen van het open en axiaal coderen, die in de praktijk door elkaar liepen, werden de fragmenten van de uitgeschreven interviews opgedeeld in kleinere subonderdelen waaraan steeds een label (code) werd toegekend (Decorte, 2010, p. 457).

Gaandeweg werd zo de vooraf uitgewerkte codeboom verder uitgebreid en waar nodig aangepast om een logische structuur te behouden in het licht van de onderzoeksvragen. Zo werden losse codes met elkaar verbonden en werden de codes verder onderverdeeld in hoofd- en subcodes.

Op deze manier werd getracht om de grote hoeveelheid aan data op een zinvolle manier te structureren om in een latere fase de onderzoeksvragen eenvoudiger te kunnen beantwoorden en werd geprobeerd om de grote hoeveelheid data te reduceren door een duidelijk onderscheid te maken tussen informatie die bijdraagt tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen en informatie die hier niet toe bijdraagt. Tot slot werd in de fase van het selectief coderen getracht om antwoorden te vinden op de onderzoeksvragen via verscheidene technieken (bijvoorbeeld : patronen vaststellen, clusteren, contrasten en vergelijkingen maken, triangulatie, zoeken naar negatief bewijs, enz.) om betekenis te krijgen in de data en de bevindingen te testen.

### 3.2. Deontologische overwegingen

Een eerste deontologische overweging ent zich op het voorkomen van schade aan de respondenten door hun deelname aan het onderzoek. In een onderzoek als het voorliggende is het bij aanvang erg belangrijk om na te gaan op welke manier men alle respondenten (gedetineerden, directieleden en het gevangenispersoneel) kan beschermen wanneer zij zich kritisch uiten. Hierop probeerde de CTRG in te spelen via twee grote principes : geïnformeerde toestemming en vertrouwelijkheid. De geïnformeerde toestemming bestond uit een uitgebreide voorafgaande toelichting van het onderzoek aan alle deelnemers en van het feit dat zij desgewenst hun deelname aan het onderzoek op elk moment kunnen stopzetten. Om de vertrouwelijkheid te garanderen werd enerzijds de data vertrouwelijk behandeld door alle onderzoekers. Anderzijds werd er geanonimiseerd in data en in rapportage. Zo worden er in de bespreking van de resultaten geen gevangissen of respondenten bij naam genoemd en wordt er getracht geen informatie te geven die herkenbaarheid mogelijk maakt.

### 3.3. Kwaliteit van het onderzoek

De kwaliteit van het onderzoek wordt in grote mate bepaald door de validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek. De validiteit van een onderzoek heeft betrekking op de vraag of we meten wat we willen meten in het onderzoek (Silverman, 2013, p.285). De betrouwbaarheid slaat terug op de nauwkeurigheid en de precisie van het onderzoek (Silverman, 2013, p.298). Er worden, in wat volgt, enkele van de bedenkingen en moeilijkheden beschreven die in het kader van dit onderzoek een invloed kunnen hebben op de validiteit en de betrouwbaarheid.

Doorheen de moeilijkheden wordt er tevens dieper ingegaan op de manier waarop we in het algemeen de validiteit en betrouwbaarheid probeerden te verhogen, en hoe de moeilijkheden werden gecounterd in het bijzonder.

Met betrekking tot betrouwbaarheid was het bevragen van subjectieve doelgroepen, zoals gedetineerden en directieleden, een risicofactor die mogelijk een invloed heeft op de bevindingen en vertekende resultaten met zich mee kan brengen.

Verder roept het werken met verschillende onderzoekers en vrijwilligers doorheen het onderzoek bepaalde vragen op met betrekking tot de stabiliteit van het onderzoek.

Met betrekking tot validiteit vormt enerzijds de selectie van respondenten een mogelijke risicofactor. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat toevallig de meest kritische gedetineerden en/of directieleden werden bevroegd. Anderzijds is het mogelijks dat directieleden en/of gedetineerden sociaal wenselijk antwoorden. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat een directielid in kwestie zijn antwoorden wikt en weegt, hetgeen een impact kan hebben op de resultaten.

Om deze moeilijkheden of uitdagingen te counteren werd er gebruik gemaakt van verschillende technieken. Een eerste techniek is het gebruik van triangulatie. Doorheen het onderzoek wordt er gebruik gemaakt van twee vormen van triangulatie: onderzoekerstriangulatie en methodologische triangulatie.

**Onderzoekerstriangulatie** werd toegepast door het opzetten van een gezamenlijke codeboom als basis van het onderzoek, het voorafgaandelijk informeren van de (vrijwillige) onderzoekers, herhaaldelijk overleg tussen alle onderzoekers en het maken van onderlinge vergelijkingen tussen de leden van het onderzoeksteam (Maesschalck, 2016, pp. 147-148).

**Methodologische triangulatie** werd toegepast door verschillende onderzoeksmethodes te combineren, met name vragenlijsten en interviews. Een dergelijk mixed-methods onderzoek maakt het mogelijk om bevindingen te toetsen aan verschillende standpunten en om data uit verschillende bronnen (vb: literatuurstudie, gedetineerdeninterviews, interviews met de directie en de vragenlijsten) met elkaar te vergelijken, vanuit verschillende standpunten te benaderen en genuanceerd weer te geven (Maesschalck, 2016, pp. 147-148; Silverman, 2013, pp. 287-288).

Verder werd er gezocht naar **falsificatie**. Dit houdt in dat de onderzoekers ontkrachtende of afwijkende data niet negeren. Integendeel, er wordt actief op zoek gegaan naar ontkrachtende of afwijkende data en op basis ervan worden de theorie en de resultaten verfijnd. Hierdoor worden uitschieters en uitzonderingen zoveel als mogelijk geëlimineerd (Silverman, 2013, p.289).

Tot slot kan terug verwezen worden naar de waarborgen van vertrouwelijkheid die sociaal wenselijk gedrag kunnen vermijden.

Ondanks de inspanningen om een diepgaand en kwalitatief onderzoek af te ronden zijn er nog enkele aspecten waarover bijkomend onderzoek noodzakelijk is, bijvoorbeeld onderzoek naar de frequentie waarmee de straf -en beveiligde cellen op dit ogenblik worden gebruikt.

Bovendien is het mogelijk om bepaalde zaken met iets meer diepgang te onderzoeken, bijvoorbeeld door ook andere actoren (bewakend personeel, artsen, advocaten, ...) dan gedetineerden en directieleden te interviewen.



# **STRAF- EN BEVEILIGDE CELLEN IN DE PRAKTIJK**



## 4. Straf- en beveiligde cellen in de praktijk

Alvorens in te gaan op de concrete antwoorden bij alle onderzoeksvragen wordt de beschrijving van de resultaten aangevat met een algemene toelichting rond de soorten afzonderingscellen die in de praktijk worden gebruikt (cf. paragraaf 4.1). Op deze wijze wordt de nodige informatie gegeven ter kadering van de rest van de onderzoeksvragen. Vervolgens wordt de rest van het resultaatengedeelte zo sterk mogelijk gestructureerd naar het beeld van de onderzoeksvragen. De paragrafen 4.2 tot en met 4.7 omvatten achtereenvolgens volgende thema's: 'materiële kenmerken straf- en beveiligde cellen', 'besluitvorming rond plaatsing in straf- en beveiligde cellen', 'procedure tot plaatsing in straf- en beveiligde cellen', 'regime binnen de straf- en beveiligde cellen', 'opvolging van het verblijf in de straf- en beveiligde cellen' en 'registratie van gebruik straf- en beveiligde cellen'. Het resultaatengedeelte wordt afgesloten met een evaluerend onderdeel (cf. paragraaf 4.8): 'evaluatie van gebruik straf- en beveiligde cellen'.

Bij het uitschrijven van de onderzoeksresultaten wordt regelmatig gesproken over 'gedetineerden'. Gezien de huidige gevangenispopulatie ook geïnterneerden omvat, worden ook zij doorgaans mee gevat onder die term. Waar dat niet het geval is, wordt dit verduidelijkt. **Ook wordt er op verscheidene plaatsen gesproken over 'isolatiecellen' of 'afzonderingscellen', waarmee het geheel van straf- en beveiligde cellen wordt bedoeld.**

De onderzoeksresultaten in de komende paragrafen worden steeds afgetoetst aan hetzij de Basiswet, hetzij internationale rechtsbronnen. De voorrang werd hierbij gegeven aan de Basiswet, omdat het Belgisch gevangeniswezen hier rechtstreeks aan gebonden is. Wanneer dit niet mogelijk was of wanneer de internationale rechtsbronnen een bijzondere toevoeging vermeldden, werd er eveneens afgetoetst met deze bronnen.

“...te korte kleren dragen, plastic bestek hebben, geen eetlust hebben omdat het er vuil is, vaak slecht verlicht en verwarmd...  
Dat laat bij mij psychologische sporen na.”

(Gedetineerde X, 2021)

## 4.1. Soorten afzonderingscellen in de praktijk

Een interessant aspect dat meteen opvalt, is dat de directies zelf in de praktijk niet altijd een onderscheid maken tussen strafcellen en beveiligde cellen. Ter herinnering: een van de tuchtsancties waarvan sprake is in artikel 132 van de Basiswet, is de opsluiting in een strafcel, die erin bestaat “de gedetineerde te plaatsen in een speciaal daartoe uitgeruste cel waarin hij alleen verblijft”. Anderzijds voorziet artikel 112 §1 als BVM in “de onderbrenging in een beveiligde cel, zonder voorwerpen waarvan het gebruik gevaarlijk kan zijn”.

Hoewel we in deze studie **de benamingen** ‘strafcel’ en ‘beveiligde cel’ gebruiken zoals bedoeld in de Basiswet, is er ook een ‘vakjargon’ ontstaan en worden de termen in de praktijk aangewend zonder uitdrukkelijk onderscheid tussen het straf- en het beveiligingsaspect. De directie en het penitentiaire personeel spreken ook van ‘afzonderingscellen’, ‘kale cellen’, ‘cachotten’, ‘beziningscellen’, ‘sterk beveiligde cellen’. Minder gebruikelijk zijn de benamingen ‘rode cel’, ‘cel voor gevaarlijke gedetineerden’ of ‘prikkelarme cel’.

In de praktijk heerst grote onduidelijkheid over de terminologie en het gebruik van de afzonderingscellen. In deze studie wordt het onderscheid tussen beveiligde cel en strafcel wel gemaakt omdat het **verschil** zowel symbolisch als materieel van essentieel belang is. Mensen die in afzondering worden geplaatst, horen immers te weten of die plaatsing een sanctie dan wel een BVM is. Anderzijds is een materieel onderscheid nodig. Iemand die bijzonder onrustig is, kan in een beveiligde cel worden ondergebracht om even tot rust te komen op een plaats waar er geen bedreiging is voor zijn integriteit.

Inrichtingen richten soms gewone cellen zo in dat ze aan de eisen van een beveiligde cel voldoen (bijvoorbeeld met vast meubilair), en beschouwen ze dan als afzonderingscellen. Het zou haast onbegonnen werk zijn om de straf- of beveiligde cellen in elke inrichting van het land methodisch te inventariseren. Om een idee te hebben van het aantal afzonderingscellen in alle gevangnissen samen, kunnen we stellen dat de meeste inrichtingen er in totaal **1 tot 10** hebben. Enkele hebben er meer dan 10, het maximum is 29. Noteer dat die aantallen niet evenredig zijn aan de opvangcapaciteit. Opvallend is ook dat de gevangenis van Dinant geen enkele straf- of beveiligde cel heeft.

De conclusies over de beveiligde cellen zijn gebaseerd op observaties van infrastructuren waarvan duidelijk is vastgesteld dat ze een veiligheidsdoel beogen. Sommige directies merken echter op dat er wel infrastructuurverschillen bestaan, maar dat die vaak zeer klein zijn. Directies kunnen namelijk een onderscheid tussen straf- en beveiligde cellen maken dat soms een veeleer symbolisch dan wel materieel karakter heeft.

Beveiligde cellen worden gebruikt om zelfdodingen te voorkomen of na pogingen tot zelfdoding. Andere aangehaalde redenen zijn verminking, psychiatrische decompensatie en rusteloosheid. Gedetineerden worden dan in een beveiligde cel ondergebracht in afwachting van een medische behandeling.

Afzonderingscellen kunnen in andere omstandigheden dan een tuchtsancie of een veiligheidsmaatregel worden gebruikt (vrijwillige isolatie, gezondheids crisis enzovoort).

Op basis van de getuigenissen van de ondervraagde directeurs is het moeilijk om conclusies te trekken over de **gebruiksfrequentie** van afzonderingscellen. Zij merken op dat beveiligde cellen zowel worden gebruikt om zelfmoordpogingen te voorkomen als om een gedetineerde te beschermen die daadwerkelijk heeft geprobeerd zichzelf te doden. Anderzijds merken zij geen essentiële verschillen tussen de soorten inrichting (arrest- of strafhuis), de regimes (open of gesloten) of de geslachten (inrichtingen voor vrouwen of mannen). Aangezien de diverse populaties bepaalde problemen hebben die vrij sterk op elkaar lijken, is ook het gebruik van de afzondering nogal gelijkaardig. Deze conclusies moeten echter voorzichtig worden beoordeeld omdat het voor bepaalde directies moeilijk is de situatie correct te objectiveren. Sommige van hen wijzen er trouwens op dat ze weinig zicht hebben op dit aspect en bijgevolg moeilijk de frequentie van de plaatsingen kunnen inschatten.

## 4.2. Materiële kenmerken straf- en beveiligde cellen

In dit deel proberen we een antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag: “Hoe zijn de materiële omstandigheden in de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” Om die vraag op gestructureerde wijze te beantwoorden, begint dit deel met een beschrijving van de celruimte (deuren, vensters, muren, vloer, locatie). Vervolgens worden de inrichtingselementen van de cel onder de loep genomen

(beddengoed, extra meubilair). De volgende delen zijn gewijd aan drie fundamentele thema's: verluchting, verwarming en verlichting. Er wordt ook een balans opgemaakt van de hygiëne in de celruimte en de mogelijkheden voor de gedetineerden om voor hun persoonlijke hygiëne te zorgen. Ook de oproepmogelijkheden en de aanwezigheid van camera's in de cel worden in een afzonderlijk deel besproken. De conclusie bevat aanbevelingen ter verbetering van de materiële omstandigheden.

Hier moet worden opgemerkt dat we geen afzonderlijk deel hebben kunnen schrijven voor elke soort cel. Dat op zich levert al een eerste belangrijke vaststelling op, namelijk **het vrij vage verschil** tussen beveiligde en strafcellen, dat soms een veeleer symbolisch dan wel fundamenteel karakter heeft. Bepaalde inrichtingen maken zelfs geen enkel onderscheid en spreken enkel van een afzonderingscel.

Het CPT beveelt aan dat afzonderingscellen aan dezelfde minimumnormen voldoen als de gewone cellen en andere leefruimten in de gevangenis. Dat geldt meer bepaald voor de verlichting, de verluchting, de temperatuur, de minimumruimte en de hygiëne (CPT, 2015). De afzondering is op zich de tucht- of veiligheidsmaatregel en is zo al zeer zwaar voor de betrokken gedetineerde.

Aan de straf mogen geen materiële detentieomstandigheden worden toegevoegd die harder zijn dan in een gewone cel (verduisterde ramen, vuile cel, vuil beddengoed enzovoort).

#### 4.2.1. Celruimte

Het KB van 3 februari 2019 bepaalt dat de vloeroppervlakte van de verblijfsruimte 10 m<sup>2</sup> moet bedragen voor één gedetineerde. De ruimte moet overal 2,5 m hoog zijn en de breedte moet ten minste 2 m bedragen. Uit de **afmetingen van de afzonderingsruimten**, verstrekt door de CvT's, blijkt dat de oppervlakte varieert tussen 6 m<sup>2</sup> en 13,5 m<sup>2</sup>, inclusief inrichtingselementen. Eén cel in een inrichting blijft licht onder de door het CPT aanbevolen norm met een oppervlakte van slechts 5,7 m<sup>2</sup>. Hieronder worden de infrastructuur en de inrichtingselementen en voorzieningen van de afzonderingscelruimte beschreven.

#### 4.2.1.1. Deuren

De afzonderingscellen hebben een of twee deuren. In de meeste inrichtingen hebben ze er twee. In de beveiligde cellen daarentegen is er meestal slechts één deur. De buitendeur is doorgaans massief, van hout of staal. In zeldzamere gevallen wordt een zogenaamde ‘Amerikaanse’ deur gebruikt, dat is een deur met traliewerk. De binnendeur is vaak voorzien van traliewerk dat soms met plexiglas is bedekt. De deuren hebben openingen zoals een winket, een doorgeefluik, een venstertje of een kijkgaatje. De meest voorkomende opening, die in de meeste geobserveerde deuren werd aangetroffen, is het winket. Een dergelijk luik kan aangebracht zijn in de twee deuren of in één ervan, meestal de binnendeur. De deuren worden altijd vergrendeld, behalve in enkele zeldzame gevallen waar ze soms moeten worden geopend, onder meer om de ruimte te verluchten tijdens de douche of het luchten.



 Strafcel Ittre



 Strafcel Ruislede

#### 4.2.1.2. Ramen

Het KB van 3 februari 2019 schrijft een raam voor met een oppervlakte van minimaal 1 m<sup>2</sup>.<sup>122</sup> In iedere ruimte waar de gedetineerde moet leven of werken, moeten de ramen voldoende groot zijn om bij natuurlijk daglicht te kunnen lezen en werken.<sup>123</sup> Het CPT beschouwt ontoereikende verlichting als een negatief criterium dat kan bijdragen aan een onmenselijke en vernederende behandeling (CPT, 2015).

Vooreerst stelden de CvT's vast dat alle onderzochte cellen wel degelijk ramen hadden. In de praktijk maakten bepaalde, hieronder vermelde factoren het voor de gedetineerden echter moeilijk of zelfs onmogelijk om ze te gebruiken. Zo moet de afstand tussen de vloer van de cel en het raam correct zijn om niet alleen van daglicht te genieten, maar ook naar buiten te kunnen kijken. De meeste onderzochte cellen hebben ramen op 70 tot 150 centimeter van de grond. In sommige gevallen bedraagt de hoogte tussen 150 en 199 centimeter. In een twintigtal onderzochte cellen bedraagt de hoogte meer dan 200 centimeter (in één geval was er alleen een koepel in het plafond), zodat de gedetineerde noch van een uitzicht naar buiten, noch van natuurlijk licht kan genieten.

Er werd meermaals vastgesteld dat de ruiten van afzonderingscellen mat of vuil waren, zodat er geen uitzicht en/of correcte lichtinval was. Bepaalde ramen zijn beveiligd met een geperforeerde staalplaat of tralies (soms zeer dicht bij elkaar), of verduisterd door vuilnis, of dragen de sporen van slagen of stoten. Slechts enkele CvT's antwoorden bevestigend op de vraag of een uitzicht naar buiten mogelijk was.

De ramen zien dikwijls uit op de binnenplaats, een tuin of, in bepaalde gevallen, de gevangensmuren of de koer onder het raam.

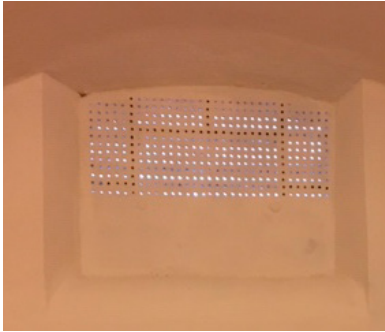
---

<sup>122</sup> Art. 5 KB 3 februari 2019.

<sup>123</sup> Rule 18.2 EPR.



Voor meer details over de lichtinval verwijzen wij de lezer naar het punt over dat thema (zie punt 4.2.1.10).



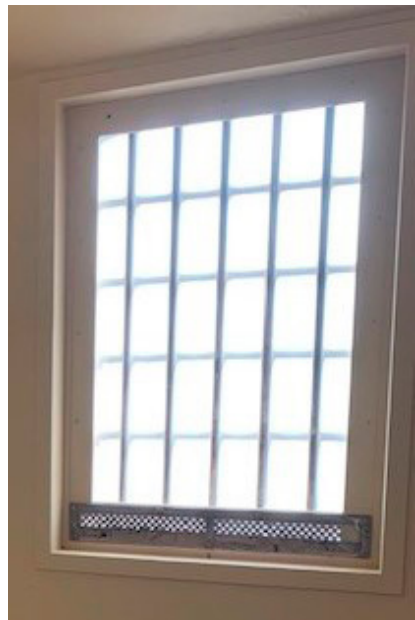
 *Strafcel Leuven Centraal*



 *Strafcel Antwerpen*



 *Strafcel Dendermonde*



 *Strafcel Mons*

#### 4.2.1.3. Muren

Het voormelde KB van 3 februari 2019 bepaalt dat de strafcel overal ten minste 2,5 m hoog moet zijn en dat ze ten minste 2 m breed moet zijn. Ook het CPT beveelt een minimumhoogte van 2,5 m tussen de vloer en het plafond van de cel aan (CPT, 2015). De kleinste vastgestelde hoogte bedraagt 220 centimeter, de grootste 380 centimeter.

Wat de staat van de muren van de afzonderingscellen betreft, stelde één CvT op de drie geen bijzondere schade vast. De andere CvT's beschreven de toestand van de muren als beschadigd door de tijd of door de gedetineerden. Dat geldt ook voor de afzonderingscellen, al komt het daar minder vaak voor.

De schade door veroudering betreft loskomende bepleistering en verf. Eén CvT meldt dat de muren zeer vochtig en door salpeter aangevreten zijn. In een aantal cellen hebben gedetineerden opschriften en boodschappen achtergelaten op de muren. Er zijn ook vegen en deuken op of in de muren, evenals bloed, lichaamsvochten, sporen van uitwerpselen en voedsel.



 Strafcel Antwerpen



 Strafcel Mons

#### 4.2.1.2 Vloer

In de meeste cellen is de vloer bedekt met tegels, cement of beton. In een zeer klein aantal gevallen maken CvT's melding van een vloer van hars. In het kader van de observatie en de beschrijving van de afzonderingscellen stelde ongeveer een derde van de Commissies natuurlijke slijtage, vlekken of op bepaalde plaatsen scheuren in het beton vast. Er waren niet veel opmerkingen over de staat van de vloeren in de beveiligde cellen (kalkaanslag rond een WC, enkele gebarsten tegels, enzovoort).

#### 4.2.1.5. Locatie

Volgens de directies is het om praktische en veiligheidsredenen belangrijk dat de afzonderingscellen zich **niet te ver van de gewone cellen** bevinden. Enerzijds vergen in afzondering geplaatste personen bijzondere aandacht en moet het penitentiaire personeel snel kunnen reageren in noodgevallen. Anderzijds betekenen korte afstanden dat de **overbrenging sneller gaat**. Dat is niet onbelangrijk wanneer de gedetineerde bijzonder onrustig is. Een directeur beschrijft hoe te isoleren gedetineerden tijdens hun overbrenging in opstand kwamen, waardoor een situatie ontstond die de veiligheid in gevaar bracht. Het is ook belangrijk dat elke verplaatsing naar de douches of de wandelkoer zo kort mogelijk is, vooral wanneer dwangmiddelen worden gebruikt.

De locaties van de afzonderingscellen zijn afhankelijk van de inrichting. Vele cellen bevinden zich op de gelijkvloerse verdieping. De cellen kunnen naast elkaar geplaatst zijn, in andere inrichtingen bevinden ze zich op elke verdieping van bepaalde vleugels. Meestal liggen ze aan het einde van de vleugel of in het midden van het cellulair, dicht bij de controlepost. Wat de beveiligde cellen betreft, kan geen bijzondere tendens worden afgeleid uit de bevindingen van de CvT's. In bepaalde inrichtingen bevinden de cellen zich dicht bij plaatsen waar het bewakingspersoneel zich ophoudt. Reden hiervoor is de vereiste bijzondere aandacht.

Een kleine helft van de CvT's stelt vast dat de isolatie in een straf- of beveiligde cel in het cellulair gebeurt. In een tiental inrichtingen bedraagt de afstand tussen de afzonderingscellen en het cellulair niet meer dan 20 meter. In enkele gevallen kan hij 50 meter, of uitzonderlijk zelfs 100 meter bereiken.

Volgens de CvT's bedraagt de maximale afstand tussen de afzonderingscellen en de dichtstbijzijnde wandelkoer en de douches respectievelijk ongeveer 250 en 100 meter. Voor de beveiligde cellen bedragen de gemeten afstanden tot de douches en de wandelkoeren nooit meer dan 100 meter.

Anderzijds verklaart een groot deel van de ondervraagde gedetineerden, meestal mensen die in cellen op de benedenverdiepingen waren ondergebracht, **geluidshinder** te hebben ondervonden, mede ten gevolge van resonantie. De overlast was te wijten aan externe bronnen zoals de verplaatsingen naar de wandelkoeren of de douches, discussies tussen gedetineerden, muziek, geschreeuw enzovoort. Sommige gedetineerden klagen over lawaai dat van de ventilatiesystemen of de leidingen komt. 's Nachts kunnen bepaalde personen niet goed slapen door de frequente controles door de kijkvensters. Eén gedetineerde zegt bijzonder te lijden onder deze handelwijze.

#### *4.2.1.6. Beddengoed*

De directeurs merken op dat de structuur waarop de matras wordt gelegd, om veiligheidsredenen doorgaans aan de vloer van de cel wordt bevestigd. Die is meestal van beton. Anders is ze van hout of staal. Bepaalde cellen zijn zelfs niet uitgerust met een structuur voor een matras. Die wordt dan op de grond gelegd. In eenzelfde gevangenis kan de inrichting verschillen. Zo heeft men de aanwezigheid vastgesteld van structuren van beton of hout, maar ook van cellen zonder enige structuur. Hoewel bepaalde eisen een matras op de grond kunnen rechtvaardigen, is het CPT van mening dat de cellen met een echte bedstructuur uitgerust zouden moeten zijn (CPT, 2011). Weinig inrichtingen hebben voorzieningen om de persoon aan het bed te bevestigen. Als ze er al mee uitgerust zijn, dan zijn ze meestal niet in alle cellen beschikbaar.

Alle afzonderingscellen zijn uitgerust met een **matras** die gemiddeld 10 tot 15 cm dik is, of in een klein aantal gevallen dikker. Een meerderheid van CvT's noemt de staat van de matrassen correct. Andere maken melding van vuile, versleten of beschadigde matrassen in bepaalde cellen, of van matrassen waarvan stukken zijn afgescheurd.

Op de vraag of er veiligheidsmatrassen beschikbaar zijn, konden weinige Commissies een antwoord geven. De directies wijzen er vaak op dat het moeilijk is de matrassen in goede staat te houden, omdat er meestal stukken worden losgetrokken. Sommige directies merken op dat vandalismebestendige matrassen (of veiligheidsmatrassen) ook dikwijls worden beschadigd en beschouwen elke investering hierin als zinloos.

Een goede slaap is een belangrijke factor om gezond te blijven. Daarom hoort elke gedetineerde over voldoende beddengoed te beschikken dat goed onderhouden en voldoende vaak verversst wordt om het schoon te houden.<sup>124</sup>

“Dan ben je daar in een kamer. Een matras, niet eens een laken om erop te leggen, gewoon een matras waarop al 200, 300, 400 mensen hebben geslapen, het lijkt wel alsof de matras vol zit met ziektes die je niet eens kent, een betonblok en een toilet. Dat is het. Dat doet me denken aan, ik weet het niet, een fort uit de jaren 800 waar mensen konden worden opgesloten, dat is het, het is niet minder dan dat.” (Gedetineerde X, 2021)

Een meerderheid van CvT's stelde de aanwezigheid van **matrasbeschermers** vast. Die zijn gemaakt van kunststof, zeildoek, vinyl of latex. Op enkele uitzonderingen na kan de staat van de matrasbeschermers als schoon en correct worden beschreven. In enkele inrichtingen zijn de matrassen niet voorzien van **lakens**. En als er toch lakens liggen, zijn ze meestal gemaakt van een materiaal dat kan worden gescheurd. In alle gevallen worden de lakens beschreven als schoon en in goede staat. De afzonderingscellen zijn uitgerust met **dekens**, uitgezonderd in een minderheid van inrichtingen waar de CvT's hebben vastgesteld dat er geen ter beschikking worden gesteld. Ongeveer de helft van de inrichtingen stelt gewone dekens ter beschikking, terwijl de andere helft scheurvrije dekens geeft. De staat van de

<sup>124</sup> Rule 21 EPR.

dekens wordt in het algemeen als correct en schoon beoordeeld, al zijn sommige dekens duidelijk al veel gebruikt. Enkele Commissies wijzen echter op een zeker gebrek aan hygiëne en een slechte staat.

In een derde van de inrichtingen ligt er een **kussen** in de afzonderingscel. In de beveiligde cellen daarentegen heeft een derde van de CvT's er geen gezien. De kussens zijn van het standaard- of het beveiligde (scheurvrije) type en zijn soms voorzien van een gewone of scheurvrije sloop. Zowel de kussens als de slopen bleken in goede staat te zijn.

Hoewel de Commissies hebben vastgesteld dat de voorzieningen in het algemeen in vrij goede staat zijn, valt op dat een deel van de ondervraagde gedetineerden klaagt over de toestand van matrassen, dekens en lakens. Vaak wordt op een **gebrek aan comfort** gewezen, maar in het algemeen verklaren de gedetineerden hieraan gewend te zijn. Het gebrek aan netheid en de slijtage van bepaalde bedden verontrusten heel wat mensen die het belangrijk vinden om in correct en gezond beddengoed te slapen. In de praktijk hebben de gedetineerden echter ongetwijfeld een andere perceptie (geur, gevoel, enzovoort) dan de mensen die vrij snel visuele controles uitvoeren tijdens de bezoeken van de Commissies.

#### 4.2.1.7. *Extra meubilair*

Het meubilair in de afzonderingscel is in de meeste gevallen zeer **bepikt**. Vaak is er alleen beddengoed. In dat verband is het CPT van mening dat afzonderingscellen ten minste uitgerust moeten zijn met een tafel en een stoel/bank waarop de gedetineerde behoorlijk kan zitten (CPT, 2011). Slechts een minderheid van infrastructuren beschikt over **extra voorwerpen** zoals een klok, een spiegel of een rookdetector. In een kleine minderheid van de gevallen is er een klok in de cellen. De aangegeven tijd was correct tijdens de bezoeken. In een vergelijkbaar percentage inrichtingen is er ook een spiegel in de cellen (een CvT maakt melding van een veiligheidsspiegel in een beveiligde cel).

Volgens de Commissies zijn er naargelang de inrichting ook andere voorwerpen in de cellen zoals wandcontactdozen, flessen water of een bord (om met krijt te schrijven). In een bepaalde inrichting kan een televisietoestel ter beschikking worden gesteld, maar dan alleen voor gedetineerden die op secreet worden gezet, en dus niet voor gedetineerden die als gevolg van een straf- of veiligheidsmaatregel in afzondering worden geplaatst.

Uit de vaststellingen met betrekking tot de beveiligde cellen blijkt dat bepaalde cellen voorzien zijn van extra meubilair zoals een emmer, een stoel of een tafel. Sommige cellen zijn beter uitgerust dan andere. Zo stelde een commissie het volgende lijstje samen: kast, boekenplank, tafel, stoel, koelkast, wasbak, toilet en spiegel. Op enkele uitzonderingen na (voor een emmer zou dat bijvoorbeeld moeilijk zijn) is dat extra meubilair meestal bevestigd. Enkele Commissies wijzen ook op de aanwezigheid van een vaste telefoon of zelfs een computer.

#### 4.2.1.8. *Verluchting*

“De venster ging niet open, er is wel een verluchtingsgat maar dat stelt niets voor en dat maakt zodanig lawaai dat we daar niet van kunnen slapen natuurlijk.”

(Gedetineerde X, 2021)

Het CPT beschouwt een slechte ventilatie als een element dat tot een onmenselijke of vernederende behandeling kan leiden. De lucht moet voldoende en constant worden verversd. Een goede verluchting is voor gedetineerden een essentiële factor om gezond te blijven (CPT, 2015). De wet bepaalt in dat verband dat de koning vaststelt aan welke voorwaarden de verblijfsruimten moeten voldoen, met name op het gebied van verluchting.<sup>125</sup> Zo schrijft het KB van 3 februari 2019 voor dat de verluchtingsnormen in overeenstemming moeten zijn met de wetgeving in het gewest waar de gevangenis zich bevindt.<sup>126</sup>

Over het geheel genomen wijzen de CVT's op **het ontbreken van een goede ventilatie**. Slechts in een minderheid van de gevangenissen blijkt de lucht voldoende te worden verversd. Die vaststelling moet worden genuanceerd omdat de luchttoevoer afhankelijk kan zijn van de vleugel/afdeling waarin de cellen zich bevinden. De bezochte cellen beschikken over verschillende ventilatiesystemen. Door hun locatie zijn die soms echter moeilijk te identificeren en te onderzoeken. Meestal gaat het om een ventilatierooster. Er werd ook opgemerkt dat een van de bezochte cellen als enig ventilatiesysteem een reeks gaten in een plaat van plexiglas had.

<sup>125</sup> Art. 41, §2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>126</sup> Artikel 8, §1 KB 3 februari 2019.

De aanwezige ventilatiesystemen zijn niet altijd doeltreffend, verre van zelfs. Hoewel ze beschikbaar zijn, blijken ze niet allemaal afdoende te functioneren. Sommige werken zelfs helemaal niet. Bovendien wijzen de CvT's erop dat de ramen niet of slechts een klein beetje kunnen worden geopend. In andere gevallen is het ventilatierooster te vaak te klein voor de cel. Het bestaande systeem werkt vaak minder doeltreffend omdat het niet voldoende wordt onderhouden en gereinigd.

Elders is de ventilatie dan weer bijzonder lawaaierig. Een minderheid van directeurs beaamt de opmerkingen van de CvT's. Zij betreuren de ontoereikende ventilatie. Eén directie spreekt van een 'bakoven in de zomer'. Dat herinnert ons meteen ook aan het probleem van de zeer grote temperatuurverschillen volgens het seizoen.

Wat de **geur** in de cellen betreft, wordt voor meer dan de helft van de bezochte cellen niet aangegeven of er al dan niet een bepaalde geur hangt. Toch maken bepaalde Commissies melding van een muffe en schimmelachtige geur. In mindere mate nemen ze ook lichaamsgeuren en geuren van ontsmettingsmiddelen, tabak, toiletten, pleister of riolen waar.

#### 4.2.1.9. Verwarming

De Basiswet bepaalt dat de koning vaststelt aan welke voorwaarden de verblijfsruimten moeten voldoen, met name op het gebied van gezondheid.<sup>127</sup> Het KB van 3 februari 2019 bepaalt dat het verwarmingssysteem in alle weersomstandigheden een kamertemperatuur van ten minste 18 °C moet kunnen handhaven in alle ruimten waarin een gedetineerde aanwezig kan zijn. Een ongeschikte, te hoge of te lage temperatuur kan volgens het CPT een onmenselijke of vernederende behandeling inhouden (CPT, 2015).

Uit de bezoeken blijkt dat de meeste cellen uitgerust zijn met verwarming. Toch zijn er uitzonderingen, met name in bepaalde vleugels of afdelingen van een of meer inrichtingen. Het verwarmingslichaam staat vaak op de grond of onder het bed, of is aan de muur bevestigd of erin ingebouwd. De verwarming bevindt zich meestal in de cel, maar kan ook in de toegangssluis geïnstalleerd zijn. In enkele zeldzame gevallen wordt een hulpverwarmingstoestel ter beschikking gesteld. Gevraagd of de temperatuur als geschikt kon worden beschouwd, maken de CvT's, die dit tijdens hun bezoeken hebben kunnen beoordelen, melding van **correcte gemiddelde**

<sup>127</sup> Artikel 41, §2 Basiswet gevangeniswezen.



**temperaturen**, soms iets te laag of te hoog, maar zonder al te grote afwijkingen. Hier moet worden benadrukt dat de waarnemingen voor het merendeel in september en oktober plaatsvonden, dus tijdens een in verhouding zachte periode.

Hoewel een grote meerderheid van de Commissies aangeeft dat het verwarmingsstelsel functioneel is, klagen heel wat gedetineerden naargelang het seizoen over **te lage of te hoge temperaturen in de cellen**, wat met name aanzienlijke gevolgen heeft voor de nachtrust. Zo beklagde een vrouwelijke gedetineerde zich erover dat ze zich tijdens haar hele verblijf tegen de verwarming aan moest drukken omdat het zo koud was. Een gedetineerde verklaarde dat hij moeite had om te ademen door de verstikkende hitte en het gebrek aan lucht. Anderzijds vragen gedetineerden vaak aanpassingen, die echter worden genegeerd wegens tijdgebrek of omdat de bestaande installatie veranderingen onmogelijk maakt.

De problemen kunnen te wijten zijn aan een verkeerde afstelling van de verwarmingsketel of aan de ramen die slechts een klein beetje of helemaal niet kunnen worden geopend. De gedetineerden hebben geen toegang tot de temperatuurinstellingen en bovendien wordt de verwarming in het algemeen door een centrale thermostaat geregeld, zodat niet aan ieders behoeften kan worden voldaan.

#### 4.2.1.10. Licht

Om in te schatten of het dag- of kunstlicht toereikend is, stelt het CPT de vraag of de in isolatie geplaatste persoon ten minste een boek kan lezen zonder de ogen geweld aan te doen (CPT, 2011, blz. 47). Artikel 41 §2 van de Basiswet bepaalt dat de koning de detentievoorwaarden op het vlak van verlichting vaststelt. Het KB van 3 februari 2019 zwijgt echter in alle talen over dit punt.

Op de vraag: “Is er in de afzonderingscellen voldoende daglicht om een boek te lezen zonder de ogen te beschadigen?” geeft een klein deel van de Commissies een bevestigend antwoord, terwijl de rest eerder meent van niet. De antwoorden moeten echter worden genuanceerd. In bepaalde inrichtingen zijn er immers grote verschillen naargelang de vleugel of afdeling. Diverse directies beamen deze vaststellingen en maken inderdaad melding van een tekort aan natuurlijk licht.

Als er duidelijk **niet voldoende natuurlijk licht** is, zijn de cellen meestal uitgerust met **kunstlicht**. Doorgaans wordt hiertoe neonverlichting gebruikt, in andere gevallen spaar- of gloeilampen. In één geval stelde de lokale CvT de aanwezigheid van een dimmer vast. De vraag of het kunstlicht in de afzonderingscel voldoende is om een boek te lezen zonder de ogen te beschadigen, wordt door een meerderheid bevestigend beantwoord. Toch antwoordt een derde nog ontkennend, al zijn er ook hier verschillen naar gelang de vleugel of afdeling van de betrokken inrichting.

Zowel in afzonderingscellen als in beveiligde cellen is de schakelaar doorgaans niet in de cel gemonteerd. Hij bevindt zich hetzij in de toegangsluis, hetzij in de gang naast de cel, hetzij in het controlecentrum. Waar de gedetineerde geen enkele controle heeft over de verlichting, blijft het licht in ongeveer een derde van de gevallen de hele dag branden. In bepaalde inrichtingen kan de gedetineerde vragen om het te doven, al wijzen getuigen erop dat niet alle gedetineerden van die mogelijkheid op de hoogte zijn.



 *Strafcel Ittre*

In sommige structuren blijft het kunstlicht gedoofd wanneer er voldoende daglicht is in de cel. In andere wordt de verlichting geregeld volgens de wensen en behoeften van de gedetineerde. In bepaalde inrichtingen wordt het licht altijd aangestoken tijdens maaltijden, controles of bezoeken.

**s'Nachts** kan het licht worden aangestoken op verzoek van de gedetineerden. Het wordt ook vaak aangestoken voor controles, meer bepaald wanneer de betrokken persoon bijzonder toezicht vereist. Dit punt wordt

uitvoerig besproken in paragraaf 4.6.2 over de opvolging van de gedetineerden door het personeel tijdens de isolatie.

Uit de getuigenissen van de gedetineerden blijkt dat die toch klagen over verlichting die nu eens te fel, dan weer te zwak is. Wanneer gedetineerden vragen om het licht aan te steken of te doven, blijkt dat het gevolg dat hieraan wordt gegeven, in hoge mate afhankelijk is van de beschikbaarheid of zelfs de goede wil van de beampten. Daarom vragen velen niet om de verlichting aan te passen.

#### *4.2.1.11. Hygiëne in de celruimte*

Hoewel een deel van de bezochte cellen in goede staat verkeerde, waren er in een derde van de gevallen toch klachten over voorzieningen (sanitair, matras enzovoort) die verouderd, in slechte staat en zelfs volkomen versleten en onhygiënisch zijn. Zoals hoger aangegeven (zie punt 4.2.1.3) werd ook beschadiging van de muren vastgesteld. Opmerkelijk is ook dat de voorzieningen binnen eenzelfde inrichting correct kunnen zijn in sommige cellen en verouderd in andere. Dit is soms het geval in inrichtingen met een recent en een ouder deel. Noteer ten slotte dat de opmerkingen van de CvT's over de materiële omstandigheden heel dikwijls worden beaamd door de directies en de gedetineerden.

**“In het toilet was er overal... Ik voelde me echt ongemakkelijk op het toilet. Ik wachtte tot ik naar de douche ging om... om mijn behoefte te doen. Ik wachtte tot ik naar de douche ging om mijn behoefte te doen, want dat was daar niet mogelijk.”**

(Gedetineerde X, 2021)

#### 4.2.1.12. Schoonmaak van de ruimte

De lokalen waar gedetineerden komen, moeten correct worden onderhouden en schoongemaakt.<sup>128</sup> Ook de cellen of lokalen die gedetineerden bij hun opname krijgen toegewezen, moeten schoon zijn.<sup>129</sup> Dat is evenzeer een kwestie van fatsoen als van hygiëne. Het KB van 3 februari 2019 zegt hierover dat elke inrichting een onderhoudsplan moet opstellen dat erin voorziet dat de ruimten en hun uitrusting te allen tijde aan de sanitaire en hygiënische eisen voldoen. Alle plaatsen waar gedetineerden komen, moeten dagelijks vluchtig en wekelijks met water worden schoongemaakt.

Bovendien moet de gedetineerde over het nodige materiaal beschikken om zijn persoonlijke verblijfsruimte schoon te houden.

De antwoorden op de vraag hoe dikwijls de cellen moeten worden schoongemaakt wanneer ze niet in gebruik zijn, verschillen nogal. Uit een tiental gesprekken blijkt dat de cellen nooit worden schoongemaakt. Andere infrastructures reinigen de cellen dagelijks, wekelijks of 'geregeld'. Ook de **schoonmaakfrequentie** in cellen waar de betrokken persoon maar korte tijd verblijft, verschilt naargelang de inrichting. De cellen kunnen dagelijks of wekelijks worden schoongemaakt. Sommige infrastructures plannen een schoonmaakbeurt aan het einde van het verblijf in, en soms ook in het begin. Dat kan afhangen van de wensen van de gedetineerde en er zal ook worden gereinigd als de cel heel vuil is. Een gedetineerde getuigt echter dat hij materiaal had gevraagd om zijn cel te reinigen, maar dat dit hem werd geweigerd.

De vraag over de schoonmaakfrequentie bij lang verblijf levert al even uiteenlopende antwoorden op. De cellen worden één keer per week tot dagelijks gereinigd. Dat gebeurt tijdens het douchen of het luchten. Een schoonmaak op verzoek is mogelijk wanneer dit nodig wordt geacht.

Volgens het onderzoek wordt de schoonmaak hoofdzakelijk uitgevoerd door onderhoudspersoneel. De persoon die in de cel verblijft, kan ook schoonmaken als hij de plek zelf heeft vuilgemaakt. De schoonmaak gebeurt met het gebruikelijke materiaal, dat aan de gedetineerde wordt bezorgd wanneer hij zijn cel reinigt.

---

<sup>128</sup> Rule 19.1 EPR.

<sup>129</sup> Rule 19.2 EPR.

#### 4.2.1.13. Persoonlijke hygiëne

De Basiswet bepaalt dat het inrichtingshoofd er zorg voor moet dragen dat de gedetineerde altijd in staat wordt gesteld zijn uiterlijk en zijn lichamelijke hygiëne te verzorgen.<sup>130</sup> De Europese penitentiaire voorschriften gaan ook in die richting: gedetineerden moeten over water en de nodige toiletartikelen beschikken voor hun netheid en gezondheid.<sup>131</sup>

De **frequentie van de douches** verschilt naargelang de inrichting. Sommige CvT's verduidelijken dat dit recht ook kan afhangen van het gedrag of de wensen van de gedetineerde. Als de gedetineerde onrustig, laat staan gevaarlijk is, kan het ter beschikking stellen van een kom warm water of waterflessen (laatstgenoemde optie werd zeer zelden genoemd) worden verkozen boven een overbrenging naar de doucheruimte. In iets minder dan de helft van de gevallen zijn de cellen uitgerust met een wasbak.

De meeste Commissies melden dat er in één douche per dag is voorzien. De frequentie kan ook schommelen van dagelijks tot twee of drie keer per week. Het is moeilijk een exacte trend vast te stellen, omdat de frequentie vrij sterk kan verschillen naargelang de directie en het gedrag van de gedetineerde in kwestie.

Zo meldt een commissie dat de betrokken inrichting geen douche inplant tijdens de eerste twee dagen en er volgens één toestaat om de twee dagen.

Hoewel een meerderheid van gedetineerden verklaart dat ze toegang hadden tot een douche of de mogelijkheid kregen om zich snel te wassen, klagen sommigen erover dat ze tijdens hun verblijf in de cel hun hygiëne niet hebben kunnen verzorgen, hoewel ze daarom hebben gevraagd. Eén persoon zegt ook een fles water te hebben ontvangen die hij moest gebruiken als drinkwater, maar ook om zijn toilet te verzorgen.

Bepaalde infrastructuren voorzien in een **standaardset toiletartikelen**. Dat is het geval in een twintigtal inrichtingen. Die sets worden verstrekt op verzoek, op beslissing van de directie, of afhankelijk van het detentieregime. In zeldzame gevallen moet de gedetineerde zelf nieuwe producten kopen. Eén keer meldt de commissie dat ook dit afhankelijk is van een beslissing van de directie. Ongeveer een derde van de CvT's merkt op dat de gedetineerden, in het kader van een overbrenging naar een straf- of

<sup>130</sup> Art. 44 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>131</sup> Rule 19.6 EPR.

afzonderingscel, hun eigen toiletartikelen mogen meenemen. Dit kan echter afhangen van het geldende regime of de beslissing van de directie. In afzondering geplaatste personen kunnen meestal over handdoeken, zeep, een tandenborstel, tandpasta, hygiënische bescherming, toiletpapier en, minder vaak, een scheerapparaat beschikken, maar niet de hele tijd. Doorgaans worden die teruggenomen en ter beschikking gesteld wanneer dat nodig is. Ze worden veelal bewaard in een kast in de sluis, in de gang of bij het gevangenispersoneel. Het beheer van het materiaal is afhankelijk van de inrichting (in sommige blijft het toiletpapier bijvoorbeeld in de cel, in andere niet) of de situatie van de betrokken persoon. Als er bijvoorbeeld een BVM geldt, kan het scheermateriaal bij de bewakers worden bewaard of wordt het gewoon niet meer verstrekt tijdens de duur van de afzondering.

Sommige tekortkomingen op het gebied van hygiëne die aan de centrale raad werden gemeld, zijn onverenigbaar met het voormelde artikel 44 van de Basiswet. Dat is gebaseerd op het principe dat lichaamshygiëne een kwestie van persoonlijke waardigheid en comfort is.

#### 4.2.1.14. Toilet

Sanitaire installaties moeten de gedetineerden in staat stellen om op ieder ogenblik op zindelijke en fatsoenlijke wijze aan hun natuurlijke behoeften te voldoen.<sup>132</sup> Het CPT benadrukt het belang van behoorlijke voorzieningen in de afzonderingscel (CPT, 2015).

**Vrijwel alle afzonderingscellen zijn uitgerust met een wc;** een zeer kleine minderheid van inrichtingen wijkt af van die regel. In een bepaalde inrichting en in sommige cellen, is dit eveneens het geval voor de beveiligde cellen. Anders wordt een emmer ter beschikking gesteld. Het gebruik van de emmer blijft zeer beperkt. De emmers worden dagelijks gereinigd, of op verzoek van de gedetineerde of wanneer de beampten merken dat het nodig is. De meeste toiletten zijn van roestvrij staal gemaakt, of in mindere mate van porselein of beton. Het toilet bestaat meestal enkel uit een zitting.

Tijdens de bezoeken waren de sanitaire voorzieningen op enkele uitzonderingen na schoon, afgezien van wat beschadigingen door veelvuldig gebruik of veroudering (kalksteen, roest enzovoort). Sommige gedetineerden werden echter geconfronteerd met een gebrek aan netheid en

<sup>132</sup> Rule 19.3 EPR.

misselijkmakende geuren. Bepaalde directieleden wijzen er ook op dat sommige plaatsen vuil zijn. Twee directeurs geven aan de infrastructuur te willen vervangen omwille van de veroudering en omwille van het feit dat gedetineerden de sanitaire installaties gemakkelijk kunnen losrukken met wateroverlast tot gevolg.



 *Strafcel Antwerpen*



 *Strafcel Mons*



 *Strafcel Leuven Centraal*

In ongeveer de helft van de gevallen is het mechanisme om **door te spoelen** beschikbaar in de cel. Anders wordt het buiten de cel geïnstalleerde mechanisme bediend op verzoek van de gedetineerde of wanneer er een beambte voorbijkomt. Meestal kan het water van buiten de cel worden afgesloten.

Ongeveer een derde van de Commissies antwoordt bevestigend op de vraag of het toilet zo is opgesteld dat de intimiteit van de persoon wordt beschermd. Een meerderheid van de inspecties brengt dus een **gebrek aan intimiteit** aan het licht. Uit de bezoeken aan de beveiligde cellen blijkt dat, in een tiental gevangenissen, de sanitaire voorzieningen zo geplaatst zijn dat volledige intimiteit uitgesloten is. Een deel van de gedetineerden wijst ook op het gebrek aan intimiteit wanneer ze naar het toilet gaan. Ze vinden dat vernederend. Eén persoon zegt dat hij op het douchemoment heeft gewacht om de toiletten buiten zijn cel te kunnen gebruiken.

#### 4.2.2. Oproepmogelijkheden

De Basiswet bepaalt dat de strafcel in ieder geval uitgerust moet zijn met een oproepsysteem. In een grote meerderheid van de gevallen is er inderdaad een oproepsysteem aanwezig. Deze voorziening activeert een licht- of geluidssignaal in de gang of in het controlecentrum. Sommige van die systemen zijn ook uitgerust met een deurtelefoon.<sup>133</sup> In enkele inrichtingen werd vastgesteld dat de installaties niet of niet meer werken of dat er eenvoudigweg geen oproepknoppen geïnstalleerd zijn. De betrokken persoon moet dan luid roepen of op de deur kloppen om de aandacht van de beambten te trekken. In enkele gevallen moet de gedetineerde een vel papier onder de deur schuiven en ook kloppen. Die manier van doen is uiterst verontrustend en brengt de veiligheid van de gedetineerden in gevaar.

Tijdens een grote meerderheid van de gesprekken noemden de gedetineerden het personeel traag en weinig reactief wanneer zij de **oproepknop** indrukken. De reactietijd na een oproep verschilt naargelang de inrichting. Slechts een derde van de ondervraagden vindt dat er snel of zelfs onmiddellijk wordt gereageerd. Andere CvT's delen mee dat de reactietijd 15 tot 30 minuten bedraagt. Volgens sommige getuigenissen verschilt de wachttijd naargelang het tijdstip van de dag (wandeling, maaltijden enzovoort), de dienstdoende beambten en hun goede wil. Bepaalde gedetineerden

---

<sup>133</sup> Art. 134, § 2 Basiswet gevangeniswezen.



vinden roepen of op de deur kloppen dan ook de beste oplossing om de aandacht te trekken Sommigen zijn bezorgd dat ze op een dag een ernstig gezondheidsprobleem zullen krijgen dat snel ingrijpen vereist.



 *Strafcel Ittre*

De Commissies geven aan dat de oproepknoppen in bijna de helft van de inrichtingen worden gebruikt op een manier die het personeel buitensporig acht, bijvoorbeeld voor allerlei klachten, om een sigaret te roken, enzovoort. Dit kan echter leiden tot een minder snelle reactie van de beampten. Sommige beampten laten de persoon in kwestie in dergelijke gevallen eerst bedaren, of proberen met de persoon te praten.

### 4.2.3. Camera's

Volgens de Basiswet kan, op positief advies van de arts, een observatie door middel van een camera, microfoon of enig ander technisch middel plaatsvinden om de fysieke integriteit van de gedetineerde te beschermen. De gedetineerde wordt steeds van deze maatregel op de hoogte gebracht.<sup>134</sup>

In bijna de helft van de inrichtingen werden camera's geplaatst in bepaalde of in alle afzonderingscellen. Dit is soms afhankelijk van de vleugel of het regime. Het gebruik van deze camera's is alleen toegestaan op positief advies van de arts. Vaak worden ze ingezet wanneer iemand na een zelfmoordpoging in afzondering wordt geplaatst of suïcidale neigingen heeft. Ze mogen ook worden aangewend wanneer de gedetineerde zeer onrustig of verward is, of als er vermoedens zijn dat hij drugs of geneesmiddelen gebruikt. Een minderheid van CvT's meldt dat de camera's permanent ingeschakeld blijven voor de afzonderingscellen. In één geval werkt de camera ook doorlopend in een beveiligde cel. Meestal worden de mensen in afzonderingscellen niet op de hoogte gebracht wanneer ze worden gefilmd. In enkele gevallen knippert er een lampje tijdens de opname. De vaststellingen op dit vlak blijven onnauwkeurig/ onvolledig.

Dikwijls worden de beelden bewaard, soms op beslissing van de directie. De **bewaartermijn van de beelden** verschilt volgens de Commissies van inrichting tot inrichting. In bepaalde inrichtingen worden de beelden 7 tot 8 dagen bewaard, in andere 2 weken. Een directeur kan ook beslissen de beelden langer te bewaren als ze schade, overlast of misdrijven kunnen bewijzen of als ze kunnen worden gebruikt om een slachtoffer, een getuige of een dader te identificeren.

Er werden weinig antwoorden gegeven op de volgende vraag: "Kan de commissie van toezicht de beelden opvragen als ze worden bewaard?" Enkele inrichtingen antwoordden bevestigend, sommige voegden eraan toe dat de toestemming van de directie nodig is. Eén inrichting verklaart dat de Commissies de beelden niet mogen bekijken. Er bleek dus nog onduidelijkheid binnen de inrichtingen over de toegang van Commissies van Toezicht tot camerabeelden. Artikel 27, §1 van de Basiswet bepaalt echter dat Commissies wel degelijk toegang hebben tot onder andere, alle op de gevangenis betrekking hebbende boeken en bescheiden.

<sup>134</sup> Art. 137, §1 Basiswet gevangeniswezen.

#### 4.2.4. Aanbevelingen over de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen

##### Algemene aanbevelingen

- De CTRG herinnert eraan dat het tuchtregime ertoe strekt de orde en de veiligheid te vrijwaren met eerbiediging van de waardigheid, het zelfrespect en de individuele en sociale verantwoordelijkheid van de gedetineerden (art. 122 Basiswet).
- De CTRG dringt erop aan de infrastructuur van de cellen (meer bepaald hun afmetingen en de sanitaire voorzieningen) in overeenstemming te brengen met de normen waarvan sprake is in het KB van 3 februari 2019.

##### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om voor een goede verluchting, een geschikte temperatuur en voldoende licht te zorgen in de afzonderingscellen.
- De CTRG beveelt aan dat bijzondere zorg wordt besteed aan gezondheid en hygiëne, meer bepaald op de volgende punten:
  - het beddengoed;
  - de muren en vloeren;
  - de sanitaire installaties.
- De CTRG beveelt een stelselmatige controle en schoonmaak van de straf- en beveiligde cellen aan. Wanneer een gedetineerde schoonmaakmateriaal vraagt, moet op dat verzoek worden ingegaan.
- De CTRG herinnert aan artikel 134 van de Basiswet en beveelt dus aan om volledig en correct beddengoed ter beschikking te stellen met de volgende artikelen:
  - onderbed;
  - voldoende dekens;
  - kussen;
  - matrasbeschermer, lakens en kussensloop.

- De CTRG beveelt aan om in regelmatige douchemogelijkheden te voorzien, ook voor personen die in afzonderingscellen verblijven.
- De CTRG beveelt aan om de toiletten zo te plaatsen dat de intimiteit van de gebruikers kan worden geëerbiedigd. Aan die eis kan niet op aanvaardbare wijze worden voldaan door het gebruik van een emmer op te leggen.
- De CTRG brengt in herinnering dat het essentieel is dat de oproepsystemen functioneren. Deze worden mogelijks niet altijd correct gebruikt. Toch moet het personeel hiermee rekening houden en tijdig een gevolg geven aan de oproepen van de gedetineerden.
- De CTRG beveelt aan om een klok te installeren in de straf- en beveiligde cellen. Tijdens een verblijf in een afzonderingscel kan het immers ontzettend belangrijk zijn een idee te hebben van de tijd.

### 4.3. Besluitvorming rond plaatsing in straf- en beveiligde cel

Om onderzoeksvraag 2: “Hoe verloopt de besluitvorming met betrekking tot het gebruik van respectievelijk de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” volledig te kunnen beantwoorden wordt ervoor gekozen om deze paragraaf in te delen in vijf subparagrafen. De eerste drie subparagrafen lopen daarbij gelijk met de verschillende typen van maatregelen en sancties die tot een afzondering in de straf- of beveiligde cel kunnen leiden: “besluitvorming voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel als voorlopige maatregel”, “besluitvorming onderbrenging in de beveiligde cel als BVM of in het kader van een IBVR” en “besluitvorming opsluiting in de strafcel als disciplinaire sanctie”. Daaraan wordt nog een vierde subparagraaf toegevoegd die betrekking heeft op de “aanleidingen tot andere vormen van afzondering”. Binnen elk van deze vier paragrafen wordt getracht in te gaan op de aanleidingen voor een dergelijke afzondering, de doelen die men ermee nastreeft, de persoon die het besluit neemt, de elementen die een rol spelen in de besluitvorming, de duur waarmee een dergelijke afzondering wordt opgelegd en de factoren die een rol spelen in het besluit. Tot slot wordt in een vijfde subparagraaf ingegaan op de “communicatie rond de besluitvorming”.

Alvorens deze aspecten te bespreken, wordt nog een korte kanttekening gemaakt, namelijk dat er overlap tussen verschillende subparagrafen kan ontstaan. Zo is het niet mogelijk om een strikt onderscheid te maken tussen voorvallen die aanleiding geven tot een voorlopige maatregel, voorvallen die aanleiding geven tot een BVM en voorvallen die aanleiding geven tot een disciplinaire sanctie. Ook met betrekking tot de doelen kan er geen strikt onderscheid worden gemaakt. Eenzelfde voorval kan bijvoorbeeld in eerste instantie aanleiding geven tot een voorlopige maatregel met het oog op het waarborgen van de orde en de veiligheid en in een later stadium (afhankelijk van de context) aanleiding geven tot een tuchtprocedure die kan leiden tot een disciplinaire sanctie. De doelstellingen van afzondering bij een concreet voorval zijn dan ook dikwijls meervoudig of wijzigen doorheen de tijd.

### 4.3.1. Besluitvorming voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel als voorlopige maatregel

Een voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel kan voortvloeien uit twee types van maatregelen: een voorlopige maatregel in afwachting van een tuchtprocedure<sup>135</sup> en een voorlopige BVM<sup>136</sup>. Verscheidene directieleden geven aan dat dergelijke voorlopige onderbrengingen doorgaans in eerste instantie zullen worden aangevat wanneer er zich een acuut incident voordoet.

Concrete **aanleidingen** hiertoe zijn bijvoorbeeld fysieke of ernstige verbale agressie ten aanzien van medege-detineerden en personeel, vernielingen, psychische problemen (waaronder automutilatie en suïcidale gedachten), druggebruik, smokkel van verboden goederen en substanties, en overlast (bv. nachtlawaai). Verscheidene directieleden geven aan dat in zo veel mogelijk gevallen een voorlopige onderbrenging vermeden wordt, bijvoorbeeld door de situatie te proberen ontzenuwen aan de hand van een gesprek. Het **doel** van een voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel is volgens de bevroegde directieleden dan voornamelijk om de situatie te neutraliseren, de betrokken gedetineerde(n) te laten afkoelen en de orde en veiligheid voor alle betrokkenen te bevorderen, bijvoorbeeld wanneer een gesprek hiertoe niet hielp. Wanneer er specifiek sprake is van (dreiging met) fysieke agressie naar een personeelslid of naar een medege-detineerde toe, of van een gijzelingssituatie, blijkt een voorlopige onderbrenging volgens directieleden noodzakelijk te zijn om de betrokken gedetineerden uit de situatie te halen opdat deze kunnen afkoelen en tot rust kunnen komen. Bovendien tracht men op die manier de veiligheid van alle betrokken partijen in het geschil te verhogen. Een voorlopige onderbrenging in een beveiligde cel is dan volgens de bevroegde directieleden vaak de enige optie aangezien de aanhoudende overbevolking meestal niet toelaat de gedetineerde naar een andere, reguliere cel te brengen. Zoals toegelicht in paragraaf 4.2 bevatten beveiligde cellen doorgaans weinig meubilair en voorwerpen. Dit draagt bij tot de veiligheid van gedetineerden die werden afgezonderd om zich tegen zichzelf te beschermen (bv. in gevallen van automutilatie of suïcidale gedachten). De bevroegde directieleden vermelden bestraffing niet als doel van een voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel. De wetgever bepaalde hierbij dan ook expliciet dat noch een

<sup>135</sup> Art. 145, § 2 en art. 111, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>136</sup> Art. 145, § 2 en art. 111, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

voorlopige maatregel, noch een voorlopige BVM het doel mag hebben om onmiddellijk te bestraffen.<sup>137</sup> De vraag kan echter gesteld worden in welke mate dit in de praktijk ook daadwerkelijk het geval is. Voor de geïnterviewde gedetineerden voelt dit immers vaak als een bestraffing aan.

Het feit dat deze voorlopige onderbrenging in vele gevallen in dezelfde cel gebeurt als een eventuele tuchtsanctie versterkt alleen maar dit gevoel. Daarnaast wordt het ook door enkele gedetineerden zo ervaren dat personeelsleden die de plaatsing in de beveiligde cel uitvoeren, dit wel als sanctie aanzien.

Tot slot kan ook het feit dat de duur van een voorlopige onderbrenging in de strafcel wel meetelt in de opgelegde sanctie van de tuchtprocedure indien er nadien een gelijkaardige tuchtsanctie wordt opgelegd<sup>138</sup> (cf. paragraaf 4.2.3.), bijdragen tot dit gevoel van bestraffing bij gedetineerden.

Hoewel een **beslissing** tot voorlopige maatregel in afwachting van een tuchtprocedure in principe genomen moet worden door een directielid<sup>139</sup>, staat de wetgever toe dat andere personeelsleden van de gevangenis een voorlopige BVM kunnen opleggen wanneer de situatie van gevaar geen enkel uitstel duldt.<sup>140</sup> In de praktijk wordt een dergelijke beslissing (ongeacht het gaat om een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel in afwachting van een tuchtprocedure of een voorlopige BVM) in het geval van een acute situatie dan ook vaak door een PA of kwartierchef genomen. Een aantal directieleden geven aan dat die werkwijze noodzakelijk is, gezien er in bepaalde gevallen snel ingegrepen moet worden met het oog op het vrijwaren van de orde en de veiligheid. Er is in zo'n acute situatie niet altijd de tijd om eerst de directie te raadplegen. Zeker wanneer er zich een incident voordoet op een ogenblik dat de directie niet aanwezig is (bv. 's nachts), gebeurt de plaatsing vaak voorafgaand aan een eventuele toelating door de directie. Directieleden bevestigen dat zij, zoals wettelijk bepaald<sup>141</sup>, in zo'n geval zo spoedig mogelijk geraadpleegd worden na de plaatsing en op dat ogenblik kunnen besluiten of de voorlopige BVM wordt gehandhaafd of niet. Bij sommigen gebeurt dit telefonisch, bij anderen gebeurt dat bij nachtelijke incidenten pas de volgende ochtend. Meerdere directieleden geven aan dat het bij verscheidene personeelsleden (bijna

<sup>137</sup> Art. 145, § 2 en art. 111, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>138</sup> Art. 145, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>139</sup> Art. 112, § 1 en art. 145, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>140</sup> Art. 110, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>141</sup> Art. 110, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

een automatisme is om in het geval van fysieke agressie een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel op te starten. Een directielid verduidelijkt bovendien dat de opleiding van bewakingspersoneel niet voldoende voorbereidt op het nemen van een dergelijke beslissing. Het raadplegen van de directie is bijgevolg essentieel. De vraag stelt zich of een dergelijke toelating ook noodzakelijk is voor het opleggen van een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel gezien de vergelijkbaarheid van beide types maatregelen. Afhankelijk van het type voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel (voorlopige maatregel in afwachting van een tuchtsanctie dan wel een BVM), dient de directie te bepalen welk **vervolg** er aan de voorlopige onderbrenging wordt gekoppeld en na welke **duur**.

Wanneer er sprake is van een voorlopige BVM dient de directie zo spoedig mogelijk te bepalen of zij deze maatregel handhaaft of niet. Wanneer er sprake is van een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel is dit wettelijk voorzien in afwachting van een tuchtprocedure.<sup>142</sup>

Wanneer men wenst over te gaan tot een tuchtprocedure dient er binnen de 72 uur na aanvang van de voorlopige maatregel een hoorzitting plaats te vinden opdat bepaald kan worden of er een bestraffing zal worden opgelegd en zo ja, welke.<sup>143</sup>

Men is niet verplicht om de voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel staande te houden tot op het moment van een eventuele hoorzitting. Wanneer een dergelijke maatregel werd genomen om bijvoorbeeld tijdelijk twee geagiteerde gedetineerden uit elkaar te halen bij gebrek aan andere vrije cellen, is vaak de dag nadien de rust weergekeerd en kan dan al een alternatieve oplossing gevonden worden. Enkele directieleden benadrukken het belang hiervan om erop toe te zien dat een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel echt wordt aangewend waarvoor deze dient en niet als voorafname op een eventuele straf.

Welke van deze scenario's wordt gevolgd maar ook hoe lang de voorlopige maatregel aangehouden wordt, is volgens de geraadpleegde directieleden **afhankelijk van het concrete voorval en de concrete omstandigheden** waarin het zich voordeed. Zo stelt men zich bijvoorbeeld de vraag of de gedetineerde doelbewust iets fout deed, wat de mentale en medische staat van de gedetineerde was op het moment van de feiten en in welke toestand de gedetineerde zich intussen bevindt (bv. psychotisch, suïcidaal, agressief,

<sup>142</sup> Art. 145, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>143</sup> Art. 144, § 5 Basiswet gevangeniswezen.



kalm, berouwvol...), wat de aard van de feiten was, welke persoon het betreft (bv. iemand die vaak gedurende lange periode agressief blijft of iemand die doorgaans steeds kalm is) en of er eventueel verzachtende of verzwarende omstandigheden zijn. Deze verzachtende omstandigheden kunnen bijvoorbeeld gevonden worden in het feit dat een persoon recent slecht nieuws ontving van op het thuisfront en hierdoor erg emotioneel reageerde of in het feit dat iemand slechts recent werd ingesloten in de gevangenis en daardoor een gebrekkige kennis heeft van het reglement. In gevallen waarin men psycho-medische oorzaken vermoedt, wordt in vele gevallen ook een doktersadvies gevraagd. Wanneer het gaat om geïnterneerden is dit advies volgens de bevroegde directieleden zelfs verplicht. Al deze aspecten hebben een impact op het doel dat men wil nastreven en bijgevolg op de maatregel of sanctie die hiertoe het meest geschikt is.

Enkele directieleden verwijzen echter ook naar een zekere **casuïstiek**. Indien in eerdere gelijkaardige gevallen op een bepaalde wijze werd beslist, tracht men dezelfde lijn door te trekken. Dit wordt onderbouwd vanuit de redenering dat het op deze manier voor gedetineerden ook duidelijker en correcter overkomt. Dikwijls vergelijken zij de sancties of maatregelen en de duur ervan immers onderling. Eventuele verschillen worden dan vaak als oneerlijk of willekeurig aanzien.

Andere directieleden wijzen echter op het belang van een individuele afweging waarbij optimaal de eerder genoemde elementen kunnen worden afgewogen in het belang van ieders veiligheid.

Een tweede element waarover erg uiteenlopende standpunten vastgesteld worden, is het **“palmares”** van de betreffende gedetineerde. Een deel van de directieleden geeft aan dat het aantal eerdere tuchtinbreuken, of het aantal eerdere opsluitingen in de strafcel, een element kan zijn dat meespeelt in hun beslissing. Een klein deel van de geïnterviewde directieleden stellen dan weer juist dat deze factor geen impact mag hebben. Een directielid verduidelijkte dat dit niet de bedoeling kan zijn, aangezien men op die manier meermaals voor eenzelfde feit kan worden bestraft. Directieleden die dit wel laten meespelen geven aan dat dergelijke informatie kan aangeven wanneer men hardleers is en dus strengere straffen en/of maatregelen noodzakelijk zijn. Dit kan erop duiden dat een aantal directieleden milder zijn wanneer het de eerste keer is dan bij herhaling.

Een **bemoeilijkende factor** die directieleden vermelden, specifiek in het geval van (dreiging met) fysiek geweld, betreft hierbij de druk die wordt

uitgeoefend door personeel en vakbonden. Zij wensen agressie-incidenten naar personeel toe doorgaans 'gestraft' te zien en dit in vele gevallen liefst met een zo lang mogelijk verblijf in de strafcel. Zij vatten dan ook al sneller een voorlopige maatregel of voorlopige BVM in de beveiligde cel aan. Indien door de directie vervolgens geen rekening wordt gehouden met dit standpunt van personeel en vakbonden, leidt dit dikwijls tot stakingen waardoor de rechten van een nog grotere groep gedetineerden mogelijk niet afdoende gerespecteerd kunnen worden. Wellicht kadert deze wens/eis in een vraag om een duidelijk signaal naar gedetineerden toe. Verscheidene directieleden geven toe dat hun besluitvorming hier mee door beïnvloed wordt. Bovendien merkt men in enkele inrichtingen dat deze druk minder wordt gezet wanneer het gaat om agressie-incidenten tussen gedetineerden. Zo lichten enkele directieleden toe dat een gedetineerde hierdoor soms eerder een sanctie zal uitzitten in de strafcel wanneer het gaat om agressie naar een personeelslid toe. Wanneer het gaat om fysieke agressie naar een medegedetineerde toe kan de straf korter zijn of zal in bepaalde gevallen al sneller een andere straf of maatregel worden opgelegd. Deze ongelijkheid is erg verontrustend, en levert ook bij verscheidene directieleden terechte frustraties op. Een aantal directieleden zetten dan ook grote stappen in de sensibilisering van het personeel inzake het perverse effect van steeds een (maximum)straf op te leggen en/of inzake de voordelen van bepaalde alternatieven om een agressie-problematiek meer effectief aan te pakken en op lange termijn meer veiligheid te creëren.

In de afgenomen interviews vertellen enkele directieleden bovendien dat de besluitvorming rond het vervolg dat men zal geven aan een voorlopige onderbrenging in de beveiligde cel in bepaalde gevallen ook **afhankelijk is van het concrete directielid** dat de beslissing hieromtrent dient te nemen. Zo zal de ene mogelijk geneigd zijn om bij een eerste incident van een gedetineerde met een ernstige waarschuwing te werken waarbij de andere het geven van een duidelijk signaal erg belangrijk zal achten en al sneller zal overgaan tot een effectieve sanctie.

In verscheidene inrichtingen wordt echter ook gewezen op het feit dat over dergelijke zaken regelmatig wordt overlegd, of toch op zijn minst in het geval van ernstige of gevoelige feiten, en dat men wel degelijk tracht om over alle directieleden heen eenzelfde lijn aan te houden.

In enkele inrichtingen worden dergelijke beslissingen doorgaans ook door een en dezelfde persoon genomen waardoor er automatisch meer

gelijkheid is of worden dergelijke beslissingen steeds opgevolgd door het inrichtingshoofd die een extra toets doet van hetgeen werd uitgesproken.

#### 4.3.2. **Besluitvorming onderbrenging in de beveiligde cel als Bijzondere Veiligheidsmaatregel of in het kader van een IBVR**

Afzonderingen in het kader van een BVM of een IBVR gebeuren in de praktijk voornamelijk naar **aanleiding** van voorvallen waarbij de geestelijke toestand van de gedetineerde in twijfel wordt getrokken of waarbij men de oorzaak ziet in een onderliggende psychische problematiek. Het kan hierbij eventueel gaan om situaties die aanleiding kunnen geven tot een disciplinaire sanctie (bv. fysieke of verbale agressie, vernielingen en overlast (cf. paragraaf 4.5.1.3)), maar ook om situaties waarin de gedetineerde eerder een gevaar vormt voor zichzelf, bijvoorbeeld via automutilatie of suïcidaal gedrag. De door de geraadpleegde directieleden meest genoemde **doelen** van BVM en van IBVR zijn dan ook de veiligheid van de gedetineerde zelf, van medegedetineerden en die van het personeel, het neutraliseren van de gedetineerde, het herstellen van de orde en het wegnemen van prikkels. Hoewel de interviews met directieleden uitwijzen dat in dergelijke gevallen eerder vanuit een zorgoogpunt naar de situatie wordt gekeken, en dat er bijgevolg doorgaans voorrang wordt verleend aan een BVM of een IBVR, redeneerde de wetgever dat er voorrang verleend moet worden aan de tuchtprocedure en dat na afloop van een eventuele sanctie alsnog een BVM kan worden opgelegd.<sup>144</sup>

De **besluitvorming** verschilt naargelang het gaat om een BVM dan wel een IBVR. Waar de wetgever bepaalde dat de beslissing in het geval van een BVM genomen wordt door de directie<sup>145</sup>, gebeurt dit bij een IBVR door de directeur-generaal op voorstel van de directeur.<sup>146</sup> Dit voorstel omvat de concrete omstandigheden of gedragingen van de gedetineerde waaruit blijkt dat hij een voortdurende bedreiging uitmaakt voor de veiligheid, de concrete nadere regels van de plaatsing in een IBVR (met omstandige motivering van elk van de voorgestelde maatregelen) en een medisch advies met betrekking tot de verenigbaarheid van de nadere regels van het

<sup>144</sup> Art. 111, § 2 en § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>145</sup> Art. 110, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>146</sup> Art. 118, § 1 Basiswet gevangeniswezen.

voorgestelde regime met de gezondheidstoestand van de gedetineerde.<sup>147</sup> De waarborg die men inbouwt inzake het medisch advies wordt in de wet niet expliciet vermeld voor de BVM. Toch verduidelijken enkele directieleden dat zij dergelijke beslissingen tot afzondering doorgaans toch nemen in overleg met de psychiater, arts en/of het zorgteam.

De **duur** van een onderbrenging in een beveiligde cel naar aanleiding van een BVM wordt door verschillende directieleden afhankelijk gesteld van de evolutie van de gedetineerde. Wanneer de toestand van de gedetineerde zich stabiliseert, kan er versoepeld worden (bv. wat het regime betreft), of kan men vroeger uit de cel gelaten worden.

De wettelijke bepaling dat BVM niet langer dan zeven dagen mogen duren (maximaal driemaal hernieuwbaar)<sup>148</sup> biedt hiervoor de nodige flexibiliteit. Ook geeft deze mogelijkheid meer tijd aan de directieleden om de situatie te bekijken en de betrokken personeelsleden te spreken. Deze flexibiliteit brengt echter ook een bepaalde ‘onzekerheid’ met zich mee voor de gedetineerden in kwestie. Zij geven dan ook aan dat dit ervoor zorgt dat een BVM nog langer lijkt te duren. Ook kunnen gedetineerden in de praktijk langer dan 28 dagen onder een BVM blijven door meerdere opeenvolgende BVM’s, of met een erg korte tussenpauze, op te leggen. Op deze wijze kan men de geldende termijnen omzeilen. Een tweede belangrijke kanttekening die bij deze termijnen moet worden geplaatst, is het feit dat hiermee eveneens de maximumduur van een opsluiting in de strafcel (negen dagen, cf. paragraaf 1.3.3.2.)<sup>149</sup> kan worden omzeild, temeer daar in de praktijk een opsluiting in de strafcel dikwijls plaatsvindt in dezelfde cellen als een onderbrenging in een beveiligde cel.

De termijnen van een IBVR zijn nog langer. Men stelt immers een termijn voorop van maximaal twee maanden die eventueel hernieuwbaar is. Ook voor deze vernieuwing van die termijn is onder andere een psycho-medisch verslag een voorwaarde.<sup>150</sup> Dit laatste biedt toch al enige waarborgen om een dergelijk lang verblijf medisch te onderbouwen. Het dient wel benadrukt te worden dat BVM en individuele bijzondere veiligheidsregimes in de meeste gevallen (voor een deel) op de eigen cel worden uitgezeten. Deze erg lange termijnen betreffen dus niet steeds ‘fulltime’ verblijven in de beveiligde cel. Bovendien benadrukken enkele directieleden dat de gemiddelde

<sup>147</sup> Art. 118, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>148</sup> Art. 112, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>149</sup> Art. 139, 4° Basiswet gevangeniswezen.

<sup>150</sup> Art. 118, § 7 Basiswet gevangeniswezen.

duurtijd van dergelijke maatregelen de voorbije jaren al heel wat afnam en dat zij trachten om deze slechts zo kort mogelijk te handhaven.

### 4.3.3. Besluitvorming opsluiting in de strafcel als disciplinaire sanctie

Wanneer men wenst over te gaan tot een tuchtprocedure dient er binnen de 72 uur na aanvang van de voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel een hoorzitting plaats te vinden opdat bepaald kan worden of er een bestraffing zal worden opgelegd en zo ja, welke.<sup>151</sup> Als er geen voorlopige maatregel werd opgelegd, bedraagt deze termijn zeven dagen.<sup>152</sup> Het moment waarop de hoorzitting plaatsvindt kan dus binnen die marges variëren. Op het ogenblik dat wordt besloten een tuchtprocedure op te starten, wordt de gedetineerde hiervan steeds schriftelijk in kennis gesteld.<sup>153</sup>

De betreffende gedetineerde mag op dat moment aangeven of hij bijstand van een advocaat<sup>154</sup> wenst tijdens de hoorzitting en zo ja, of dit een eigen advocaat of een pro deo-advocaat dient te zijn. Indien hij een advocaat wenst, wordt deze eveneens uitgenodigd op het ogenblik van de zitting. De bevroegde gedetineerden bevestigden deze werkwijze en meldden hierrond geen problemen. Wanneer de advocaat van de gedetineerde niet aanwezig kan zijn op het vastgelegde tijdstip kan een andere advocaat worden opgeroepen of kan de zitting worden uitgesteld. In dit laatste geval kan mogelijk de termijn van 72 uur niet gehaald worden en vermeldt een directeur in dit verband dat, indien de omstandigheden het toelaten, de gedetineerde eventueel voor de hoorzitting teruggeplaatst zal worden in de eigen cel.

In de praktijk blijkt de tuchtzitting vaak in de beveiligde cel/strafcel zelf plaats te vinden wanneer er een voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel werd opgelegd. De belangrijkste reden die hiervoor gegeven wordt, is de veiligheid van alle betrokkenen. Dikwijls speelt de toestand waarin de gedetineerde zich op dat ogenblik bevindt hierin dus een beslissende rol. De hoorzitting vindt in dergelijke situaties meestal plaats aan de cel of celdeur. Uitzonderlijk gaf een directielid aan dit te doen met

<sup>151</sup> Art. 144, § 5 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>152</sup> Art. 144, § 5 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>153</sup> Art. 144, § 3 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>154</sup> Art. 144, § 4 Basiswet gevangeniswezen.

gesloten grille of via het winket. Een aantal directieleden benadrukken wel dat, indien mogelijk, de voorkeur uitgaat naar een hoorzitting in de rapportzaal. Dit laat immers toe om comfortabeler met elkaar in gesprek te gaan. Ook de aanwezigheid van een advocaat wordt door een directielid als argument aangehaald om zitting te houden in de rapportzaal. Indien deze afwezig is, zal men er al sneller voor kiezen om toch zitting te houden in de strafcel. De praktijk om zittingen in of aan de afzonderingscel te houden wordt echter door de Raad van State geacht, noch voldoende vertrouwelijkheid te bieden, noch op voldoende serene en officiële wijze te kunnen plaatsvinden.<sup>155</sup>

Gedurende de hoorzitting in het kader van een tuchtprocedure tracht de directie aldus een **besluit** te vormen over de straf en de strafmaat op basis van subjectieve informatie, bijvoorbeeld de rapporten aan de directie of observatiefiches van het personeel en het relaas van de gedetineerde zelf. Dergelijke subjectieve informatie zal de besluitvorming rond de nood en duur van een afzondering voor de directie mee beïnvloeden. Specifiek met betrekking tot de besluitvorming in geval van fysieke agressie, geeft een aantal directieleden als voorbeeld dat wat voor de ene ‘maar een duw’ is, voor de andere ‘een slag’ is.

Grotendeels dezelfde elementen als de in paragraaf 4.3.1. genoemde, worden in een tuchtprocedure in overweging genomen om te bepalen of een opsluiting in de strafcel wordt opgelegd (of een andere straf) en indien ja, voor welke duur: de mentale en medische staat van de gedetineerde op het moment van de feiten, de aard van de feiten, de opstelling van de gedetineerde zelf gedurende de hoorzitting (bv. is hij berouwvol, ontkent hij de feiten...), eventuele verzachtende of verzwarende (persoonlijke en contextuele) omstandigheden, welke straffen eerder werden gegeven voor gelijkaardige feiten, het aantal eerdere tuchtsancties voor dezelfde persoon, de druk vanuit personeel en vakbonden... Door een directielid werd ook verwezen naar eventuele aanwezige camerabeelden van het incident. De mate waarin deze elementen doorwegen zijn afhankelijk van het concrete voorval en het concrete directielid dat de beslissing moet maken (cf. paragraaf 4.3.1.). Een bemoeilijkende factor hierbij zijn de termijnen waarbinnen de hoorzittingen moeten plaatsvinden. Deze worden door enkele directieleden erg kort bevonden om afdoende bijkomende informatie te verzamelen over bovenstaande aspecten bij betrokken personeel.

---

<sup>155</sup> RvS 7 november 2011 (11<sup>e</sup> k.), nr. 216.190.

Toegepast op gevallen van fysieke agressie zal het van belang zijn hoe ernstig de agressie was (bv. gaat het om een bedreiging, is er sprake van een letsel of is het eventueel zelfs een gijzelneming of moordpoging), of er hulpmiddelen gebruikt werden (bv. een mes, een stoel, kokend water...) en of men een specifiek persoon wilde aanvallen of dat men zich eerder in het algemeen wilde afreageren. Hoewel heel wat directieleden aangeven dat er in de praktijk (bijna) standaard een opsluiting in de strafcel wordt uitgesproken naar aanleiding van fysieke agressie-incidenten, wijzen meerdere directieleden ook op het belang van een variatie inzake (de **duur** van) bestraffing bij geweldsincidenten. Standaard een zo lang mogelijk verblijf in de strafcel opleggen kan daarbij zelfs averechts werken aangezien dit gedetineerden het gevoel kan geven dat zij zo hardhandig mogen zijn als ze zelf willen, de bestraffing blijft toch gelijk. De meeste directieleden verduidelijken dan ook dat zij in de meeste gevallen niet standaard de maximumduur van negen dagen in de strafcel<sup>156</sup> opleggen, en al zeker niet bij andere dan agressie-incidenten. Waar de opgelegde termijnen voor BVM flexibel gehanteerd worden in het licht van de toestand van de betreffende gedetineerde, liggen de vastgelegde termijnen in de strafcel wel vast. Behoudens bijkomende feiten die aan het licht komen of die gepleegd worden gedurende het verblijf in de strafcel, zal de straf bijgevolg niet verlengd worden. Deze duidelijke 'eindigheid' van de straf wordt positief geacht door de gedetineerden.

Het overgrote deel van de geïnterviewde directieleden verwijst naar de opsluiting in de strafcel als **allerlaatste redmiddel** naar aanleiding van uitzonderlijke situaties waarin een duidelijk signaal gegeven moet worden dat bepaalde gedragingen niet door de beugel kunnen of gevallen waarin reeds bleek dat een andere aanpak niet effectief was. Het gaat hierbij volgens de geïnterviewde directieleden voornamelijk om gevallen van (doelbewuste of ernstige) fysieke en verbale agressie en gijzeling van personeel of medegedetineerden, extreme vernielingen, brandstichting, (aansporen tot) opstand en ontsnappingspogingen, weigeringen om terug te keren uit de wandeling of, uitzonderlijk, weigering van celmutatie. Directieleden geven aan dat minder en minder andere voorvallen aanleiding geven tot het gebruik van de strafcel aangezien er in vele gevallen alternatieven zijn die kunnen worden aangewend (bv. ATV) en dat die op langere termijn

---

<sup>156</sup> Art. 139, 4° Basiswet gevangeniswezen.

constructiever zijn. Bestrafing op zich is in vele gevallen immers niet het enige **doel** dat men wenst na te streven.

Daarbij maakt men wel de kanttekening dat de strafcel, naast zijn bestrafend karakter, ook ontradend kan werken naar de betreffende gedetineerde of naar anderen. Het kan bijdragen tot een betere orde en veiligheid binnen de inrichting en kan de betrokken gedetineerde(n) voldoende (extra) tijd geven om af te koelen. De vraag zou gesteld kunnen worden of een opsluiting in de strafcel inderdaad nog meer als een 'straf' wordt beschouwd dan een onderbrenging in een beveiligde cel in het kader van een BVM of een IBVR. De dikwijls langere duur van een BVM of een IBVR vergroot immers de impact hiervan op het leven van de gedetineerde. De onzekerheid over het moment waarop de maatregel zal eindigen wordt door gedetineerden als onprettig ervaren.

Binnen de vierentwintig uur na de hoorzitting dient de directeur vervolgens zijn met reden omklede beslissing mondeling en schriftelijk ter kennis te brengen van de gedetineerde.<sup>157</sup> In de praktijk gebeurt het ook dat de beslissing reeds op het ogenblik van de zitting wordt meegedeeld. Verscheidene directieleden verduidelijken dat dit onder andere afhankelijk is van de duidelijkheid van de zaak en van de vraag of men de zaak eventueel nog wenst te bespreken tijdens een directie-overleg. Enkele directieleden geven aan dat een dergelijk overleg in erg duidelijke gevallen niet steeds nodig is, of dat dit overleg reeds voorafgaand aan de hoorzitting kan gebeuren.

Indien er op basis van onder andere de hoorzitting wordt overgegaan tot opsluiting in de strafcel, wordt de periode waarin de betreffende gedetineerde eventueel reeds afgezonderd werd in een voorlopige maatregel gezien als 'deel van de straf' waardoor die duurtijd van de totale duur van de straf wordt afgetrokken.<sup>158</sup> In de praktijk zal men de voorlopige maatregel, die moet plaatsvinden in de beveiligde cel<sup>159</sup>, en de sanctie die moet plaatsvinden in een strafcel<sup>160</sup> dikwijls in eenzelfde cel uitzitten daar er in weinig inrichtingen een onderscheid wordt gemaakt (cf. infra). Verscheidene directieleden geven dan ook aan dat op dat ogenblik louter de naam wijzigt die men gebruikt voor de betreffende cel.

---

<sup>157</sup> Art. 144, § 6 en § 7 Basiswet gevangeniswezen.

<sup>158</sup> Art. 145, § 3, Basiswet gevangeniswezen.

<sup>159</sup> Art. 112, § 1, 5° Basiswet gevangeniswezen.

<sup>160</sup> Art. 139, 4° Basiswet gevangeniswezen.



#### 4.3.4. Aanleidingen tot andere vormen van afzondering

Niet enkel in het geval van officieel opgelegde voorlopige maatregelen, veiligheidsmaatregelen of sancties, maar ook in enkele andere gevallen worden de straf- en beveiligde cellen (of andere, gelijkaardige types van cellen) aangewend (cf. paragraaf 4.1). De meest voorkomende alternatieve vorm betreft de **vrijwillige isolatie**. Het overgrote deel van de directieleden geeft aan deze vraag af en toe te krijgen van gedetineerden om uiteenlopende redenen: omdat men ruzie heeft met, of zich bedreigd voelt door de eigen celgenoot, omdat men rust en stilte wil, omdat men voelt dat men zichzelf mogelijk iets gaat aandoen of omdat men op die manier druk wil zetten om iets te bekomen (bv. een overplaatsing naar een andere gevangenis of een andere cel bespoedigen of voorkomen, een gesprek met de directie...).

Niet in alle inrichtingen gaat men steeds (meteen) in op dergelijke vragen. Op verscheidene plaatsen tracht men afhankelijk van de reden voor de vraag eerst in gesprek te gaan, eventueel een andere oplossing te vinden (bv. bemiddeling met de celgenoot) of uit te leggen wat de gevolgen van een afzondering wel en niet zullen zijn.

Wanneer men aangeeft via de isolatie iets te willen afdwingen gaan de verschillende inrichtingen hier op uiteenlopende wijzen mee om. Sommigen staan afzonderingen in dergelijke gevallen simpelweg niet toe. Anderen doen dit wel mits een duidelijke waarschuwing dat men er het beoogde doel niet mee zal bereiken. Nog anderen geven aan dat er, wanneer er een slechte verstandhouding is met de celgenoot of celgenoten, wel gekeken wordt of er een mogelijkheid is om de gedetineerde naar een andere cel over te plaatsen. Wanneer dat niet onmiddellijk mogelijk is, staat men soms wel een vrijwillige isolatie toe in afwachting van een mogelijkheid tot overplaatsing. Wanneer men aangeeft rust nodig te hebben wordt hier in heel wat inrichtingen eveneens op in gegaan, zeker wanneer het personen betreft die kampen met een psychische problematiek waarbij (korte) afzonderingen kunnen kaderen in hun handelingsplan.

De duur van een vrijwillige isolatie kan sterk variëren afhankelijk van de concrete situatie. Gedetineerden mogen over het algemeen zelf aangeven wanneer zij de beveiligde cel willen verlaten. Wanneer het gaat om personen met een psychische problematiek kan dit wanneer zij zichzelf terug stabiel genoeg voelen om de cel te verlaten. In een aantal inrichtingen wordt de kanttekening gemaakt dat het niet de bedoeling is om continu in en uit

vrijwillige isolatie gegaan. Hierrond worden in een aantal inrichtingen duidelijke afspraken gemaakt rond een minimumduur van hun vrijwillige isolatie. Zo kan worden afgesproken dat wanneer men in vrijwillige isolatie gaat dit minimaal tot de volgende ochtend is.

Langs de andere kant geven enkele directieleden ook aan dat soms expliciet getracht wordt de vrijwillige isolatie zo kort mogelijk te houden. Men treedt dan in gesprek met de betreffende gedetineerden om hen te overtuigen niet te lang in de afzonderingscel te verblijven. Dit kan gebeuren door de dokter, een personeelslid, een directielid, enzovoort. In het geval van een vrijwillige isolatie omwille van een psychiatrische problematiek, komt steeds ook de psychiater tussen. Hij/zij zal de medicatie van de betrokkene aanpassen aan de behoeften van de persoon in kwestie. In bepaalde gevallen stelt de directie vast dat een langer verblijf in de beveiligde cel aangewezen is. Zij kunnen er dan alsnog voor kiezen om een BVM (cf. paragraaf 4.3.2.) op te starten. Hoewel men aangeeft dat vrijwillige isolatie geen wettelijke basis heeft, past men deze in de praktijk wel nog toe in heel wat inrichtingen wanneer de infrastructuur het toelaat.

Eén van de factoren die het voor directieleden soms moeilijk maakt om in te gaan op dergelijke verzoeken is de overbevolking en het gebrek aan vrije cellen dat hierdoor ontstaat. Wanneer het niet wordt toegestaan, vrezen enkele directieleden echter voor een averechts effect aangezien gedetineerden dan mogelijk alternatieven zoeken om in afzondering geplaatst te worden, bijvoorbeeld door een disciplinaire sanctie uit te lokken. In een andere inrichting geeft men aan de gedetineerde bij aanvang van een vrijwillige isolatie een document te laten ondertekenen waarin hij of zij aangeeft vrijwillig in isolement te willen gaan. Een reden waarom het bewakend personeel in twee inrichtingen soms gedetineerden aanbiedt om 's nachts in vrijwillige isolatie te gaan, betreft nachtelijke geluidsoverlast (bv. snurken, roepen in de slaap...). Op deze manier kan de (nacht)rust van andere gedetineerden gerespecteerd worden.

In een zeer klein aantal gevangnissen gaf men aan dat een **corona**-uitbraak hen er ook toe noodzaakte de straf- en beveiligde cellen gedurende een korte periode in te zetten met het oog op medische quarantaine. In de overige inrichtingen werden geen straf- of beveiligde cellen gebruikt met het oog op medische isolaties of quarantaines voor Covid-19. Ook om (beperkt) tegemoet te komen de aanhoudende **overbevolking** in de gevangnissen wordt in, op één na, geen enkele gevangenis gebruik gemaakt

van de straf- of beveiligde cellen. In de inrichting waarin hierop een uitzondering werd gemaakt werd een van de cellen die daar als ‘naakte cel’ (beveiligde cel) wordt gebruikt, ingericht als reguliere cel. In geval van nood wordt deze echter terug aangepast opdat deze opnieuw als naakte cel kan worden gebruikt. In zeer zeldzame gevallen worden de afzonderingscellen ook gebruikt gedurende een **celfouille** of om de zogenaamde **terrogedetineerden** af te zonderen.

#### 4.3.5. Communicatie rond de besluitvorming

Van zodra er een besluit genomen werd rond de plaatsing in de straf- of beveiligde cel, dient deze beslissing gecommuniceerd te worden naar zowel het personeel als naar de betreffende gedetineerde. Een correcte, snelle en heldere communicatie is hierbij essentieel.

Voor het **personeel** is dit belangrijk om te kunnen zorgen voor een correcte toepassing van de opgelegde maatregel of straf en het regime dat hierbij geldt gedurende het verblijf in de straf- of beveiligde cel. Bovendien kan een goede communicatie bijdragen tot een beter begrip voor de genomen beslissing bij het personeel. Zeker in gevallen waarin de druk vanuit het personeel voor een hoge straf groot was en deze druk niet volledig werd gevolgd, kan een dergelijke communicatie problemen vermijden. De wijze van communicatie over de opgelegde maatregel of straf en het regime kan licht verschillen tussen de inrichtingen. Heel wat van de geïnterviewde directieleden geven hierbij aan dat het personeel via mail wordt geïnformeerd. Dit kan gebeuren via een mail aan al het personeel, een mail aan de verschillende diensten (ook psychosociale dienst, sectiebeambten...), een mail aan het centrum en/of via een mail aan de ploegchef.

Wanneer niet al het personeel rechtstreeks wordt geïnformeerd wordt de informatie vanuit het centrum, of door de ploegchef, verder verdeeld naar de rest van het bewakend personeel, bijvoorbeeld tijdens de briefing. Daar bovenop wordt de beslissing uiteraard ook genoteerd in het register (cf. paragraaf 4.7.3).

Met betrekking tot het regime geeft het merendeel van de directieleden aan dat dit wordt meegedeeld aan de ploegchef. Daarnaast wordt het nodige steeds genoteerd in een boek of op een opvolgingsblad dat aan de celdeur wordt bevestigd. Eventuele aanpassingen in het regime gedurende het verblijf worden eveneens op die manier bijgehouden.

In enkele inrichtingen wordt hiervoor eveneens verwezen naar EpiNote waarin al deze informatie wordt bijgehouden. In enkele andere inrichtingen liggen de documenten omtrent de beslissing aan de straf- of beveiligde cel.

Voor de **gedetineerden** is een goede communicatie in dergelijke kwesties minstens even belangrijk, enkel zo weten zij immers waar ze aan toe zijn en kunnen zij hun rechten ten volle uitputten. Wanneer een dergelijk besluit wordt genomen, wordt de gedetineerde hiervan dan ook minstens schriftelijk in kennis gesteld.<sup>161</sup>

Indien er na de hoorzitting of de schriftelijke betekening nog vragen zijn bij de gedetineerde kunnen deze gesteld worden aan de directie (cf. paragraaf 4.6). Enkele directieleden verduidelijken hierbij dat het mogelijk is dat de gegeven informatie niet bij alle gedetineerden doordringt. Zeker wanneer men een veiligheidsmaatregel opgelegd krijgt omwille van psychische problemen of wanneer het gaat om een geïnterneerde, stelt men dit regelmatig vast. Ook geven enkele directieleden aan dat gedetineerden zich er in de praktijk desondanks toch niet steeds van bewust zijn of zij een straf dan wel een veiligheidsmaatregel ondergaan, aangezien beide zich dikwijls in eenzelfde cel voltrekken. Een directielid verduidelijkt dat het handig zou zijn om steeds de documenten omtrent de beslissing te kunnen raadplegen bij de straf- of beveiligde cel wanneer er vragen worden gesteld door gedetineerden. Dat is op dit ogenblik niet in alle inrichtingen het geval. Rond de duur van de straf- of beveiligingsmaatregel en de reden hiertoe, wordt via dezelfde kanalen gecommuniceerd. Vooral met betrekking tot de duur van een BVM of een IBVR stellen gedetineerden nog regelmatig vragen. Enkele directieleden benadrukken in dit verband de noodzaak om duidelijk te zijn omtrent de wijze waarop men de noodzaak om langer in de straf- of beveiligde cel te verblijven, zal evalueren.

Een directielid geeft aan dat personen die onder voorlopige maatregel van afzondering in de beveiligde cel verblijven standaard schriftelijk geïnformeerd worden over het geldende regime. Ook een gedetineerde verwijst naar een document met daarin de rechten die gelden bij een verblijf in de strafcel omtrent onder andere wandeling, lectuur... maar dat dit niet bij elk verblijf in de straf- of beveiligde cel wordt gegeven.

De meeste gedetineerden geven aan dat er nooit een dergelijk document wordt uitgedeeld, maar dat ze dit wel nuttig zouden vinden.

---

<sup>161</sup> Art. 110, § 2 en Art. 144, § 7 Basiswet gevangeniswezen

Een dergelijk document stelt de gedetineerde immers in staat om zijn rechten tijdens het verblijf in de straf- of beveiligde cel uit te putten. Daarnaast vermelden enkelen dat deze rechten ook niet standaard mondeling worden meegedeeld. Pas wanneer men er vragen over stelt, worden deze beantwoord, dit bevestigen ook enkele directieleden. Sommigen van hen geven aan dat de gedetineerde daarnaast wel standaard mondeling wordt ingelicht over het geldende regime en dat bijvoorbeeld steeds een wandeling, een boek,... wordt aangeboden. De praktijken hieromtrent verschillen dus tussen de verschillende inrichtingen.

### 4.3.6. Aanbevelingen over de besluitvorming rond de plaatsing in straf- en beveiligde cel

#### Algemene aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan dat de besluitvorming rond de plaatsing in de straf- en beveiligde cellen wordt uitgevoerd zoals precies bepaald in de artikelen 110 t.e.m. 112, 116 t.e.m. 118, 122, 139, 142 t.e.m. 145 van de Basiswet en de jurisprudentie hieromtrent van het Grondwettelijk Hof.

#### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om een wettelijk kader en concrete richtlijnen te voorzien voor die aspecten waar in de gevangenispraktijk lacunes worden vastgesteld in de bestaande wetgeving en richtlijnen, zoals bv.
  - het voorzien van een wettelijk kader dat de mogelijkheid voorziet voor bewakend personeel om in naam van de directie een voorlopige maatregel in de beveiligde cel te kunnen starten (zoals deze bestaat voor de voorlopige BVM);
  - het aanpassen van de opleiding voor het bewakend personeel dat in de praktijk dergelijke beslissingen moet nemen opdat zij hier- toe de nodige vaardigheden kunnen ontwikkelen;
- De CTRG beveelt aan om voldoende aandacht te hebben voor het indi- vidueel motiveren van elke tuchtspraak, rekening houdende met de concrete omstandigheden van elk feit;
- De CTRG beveelt aan om hoorzittingen te houden in een hiervoor voor- zien lokaal en niet in een afzonderingscel of in de gang;
- De CTRG beveelt aan om verder onderzoek te doen naar de noden rond vrijwillige isolatie en de mogelijkheid om hiertoe een richtinggevend kader te ontwikkelen omwille van het feit dat dit geen wettelijke basis heeft;
- Met het oog op de informatieplicht naar de gedetineerde toe, beveelt de CTRG aan om de documenten met betrekking tot de beslissing waaruit een verblijf in de straf- en beveiligde cel blijkt minimaal in de nabije omgeving van de straf- of beveiligde cel te bewaren opdat per- soneel of directie informatie uit deze documenten op verzoek van de gedetineerde kan herhalen of verduidelijken.

## 4.4. Procedure tot plaatsing in de straf- en beveiligde cellen

Dit hoofdstuk heeft de ambitie een mogelijk antwoord aan te reiken op de volgende onderzoeksvragen: “Hoe verloopt de plaatsing in de straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” en “Hoe worden dwangmiddelen gebruikt tijdens de plaatsing en het verblijf in straf- en beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” In een eerste fase wordt onderzoek gedaan naar het verloop van de overbrenging, dus de concrete procedure om de gedetineerde van punt A naar punt B te brengen, de mogelijkheid om dwangmiddelen te gebruiken en het team dat aanwezig is tijdens de operatie. In de tweede fase bespreken we de praktijk van de fouille bij aankomst in de straf- en de beveiligde cel. In het derde deel worden de dwangmaatregelen tijdens het verblijf in afzondering behandeld, meer in het bijzonder tijdens verplaatsingen (naar de wandelkoer of de douches). Wat de in dit hoofdstuk aangekaarte problemen betreft, bevat het laatste deel aanbevelingen voor verbetering met betrekking tot de plaatsingsprocedure en het gebruik van dwangmiddelen.

### 4.4.1. Verloop van de overbrenging

In deze paragraaf bekijken we hoe de overbrenging van de gedetineerde van punt A naar punt B (de afzonderingscel) verloopt.

#### 4.4.1.1. Concrete procedure

Wat de concrete procedure voor de overbrenging naar de afzonderingscellen betreft, werd in de meeste inrichtingen vastgesteld dat die rustig en vlot verloopt wanneer de betrokken gedetineerde rustig is en meewerkt. Het gaat in dat geval om een eenvoudige begeleiding door twee of meerdere beambten naar de betrokken cel. Naargelang de situatie zal deze begeleiding door de beambten al dan niet gebeuren door middel van handboeien (zie punt 4.4.1.2. voor meer details over dwangmiddelen). Deze manier van werken wordt zowel door de bevraagde gedetineerden als door de directieleden beschreven.

Een minderheid van directieleden verklaart over een duidelijke en strikte **procedure** te beschikken om gedetineerden in afzonderingscellen te plaatsen. De meerderheid van de directieleden past een weinig strikte procedure toe en bekijkt elk geval afzonderlijk. De belangrijkste factoren zijn

de bereidheid van de gedetineerde om mee te werken en het aantal beschikbare penitentiair beambten. Over het algemeen willen de directeurs bovenal conflicten vermijden en de orde en de veiligheid in het gebouw verzekeren. De directeurs blijken echter niet altijd een duidelijk zicht te hebben op de overbrengingsprocedure. Ze zijn immers zelden aanwezig bij de overbrenging.

Uit de bevindingen van het onderzoek blijkt dat spontane overbrengingen, op verzoek van de gedetineerde, vlot en rustig verlopen. Een meerderheid van de gedetineerden en directeurs bevestigt dit. Wanneer een gedetineerde zich tegen de plaatsing verzet, onrustig, agressief is en/of zich niet rustig naar de betrokken cel laat begeleiden, moet hij volgens de meeste directies in bedwang worden gehouden om de orde en de veiligheid te verzekeren tijdens de overbrenging.

Met **‘in bedwang houden’** wordt het gebruik van dwangmiddelen of geweld bedoeld (zie punt 4.4.1.2). Die overbrengingen worden door de gedetineerden als gewelddadig omschreven en worden niet altijd goed ervaren. Ze illustreerden dit met enkele concrete voorbeelden:

- overbrengingen naar strafcellen waarbij de gedetineerden huilen en hun hoofd tegen de muur slaan om hun spanningen te uiten (directeur);
- een gedetineerde van wie de handen en voeten werden vastgebonden en die tijdens de overbrenging het gevoel had te stikken door de dwang die de beambten uitoefenden (gedetineerde);
- beambten die de gedetineerde tot bij de strafcel moesten dragen omdat hij elke medewerking weigerde tijdens de overbrenging;
- een gedetineerde die verklaarde dat hij meermaals door een ‘flashball’ op het lichaam werd getroffen en dat hij werd geslagen en geboeid tijdens de overbrenging van de wandelkoer naar de strafcel. De gedetineerde verduidelijkt dat hij hieraan een gebroken kaakbeen en een opgezwollen gelaat heeft overgehouden, om nog te zwijgen over de psychische gevolgen (gedetineerde) (volgens de betrokken commissie van toezicht zou die overbrenging begeleid zijn door de politie, en niet door penitentiair beambten);
- een directeur die een overbrenging heeft meegemaakt waarbij de gedetineerde door de politie werd geslagen (directeur);



- een directeur die op camerabeelden heeft gezien hoe beambten een gedetineerde met op de rug geboeide handen vervoerden door hem bij de schouders en de voeten te dragen. De gedetineerde zou zijn ontevredenheid over die techniek van de beambten hebben geuit omdat die volgens hem gevaarlijk was (mogelijkheid van een schouderbreuk bij de gedetineerde) (directeur).

Steeds over hetzelfde onderwerp wijzen twee directeurs op **een zeker juridisch risico voor de beambten** wanneer zij deelnemen aan een interventie die slecht afloopt, d.w.z. bij geweld tegenover de gedetineerde. Een van deze directieleden wijst op de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de beambten wanneer er zich een ernstig incident voordoet bij een overbrenging. Een gedetineerde of zelfs een directeur kan namelijk klacht indienen tegen de beambten wanneer er sprake is van geweld. Een van de directeurs bevestigt trouwens reeds klacht te hebben ingediend omdat hij van mening was dat er normen waren overschreden.

Hij illustreert dit met het concrete voorbeeld van een overbrenging waarbij de gedetineerde volgens hem duidelijk en ernstig was mishandeld. Tenslotte kan de mogelijkheid van een rechtszaak volgens deze directeurs de beambten ervan weerhouden om in te grijpen in bepaalde situaties waarbij de gedetineerde niet bereid is om mee te werken.

Twee directies kaarten het probleem van een **te grote afstand** tussen het gewone cellulair en de straf- en beveiligde cellen aan. Voor het probleem van de locatie en de veiligheidseisen verwijzen wij de lezer naar punt 4.2.1.5.

#### *4.4.1.2. Feitelijk gebruik van dwangmiddelen*

De artikelen 119 tot 121 van de Basiswet staan in bepaalde omstandigheden toe dat dwangmiddelen worden gebruikt om de orde en de veiligheid te handhaven. Rechtstreekse dwang om de bewegingsvrijheid te beperken, wordt gedefinieerd als het fysiek in bedwang houden van personen met of zonder dwangmiddelen. Het gebruik van dwangmiddelen moet binnen de perken blijven en zo weinig mogelijk schade veroorzaken, rekening houdend met de situatie. De dwang mag ook niet langer worden uitgeoefend dan strikt noodzakelijk is. In de praktijk worden dwangmiddelen doorgaans alleen gebruikt als dat nodig wordt geacht en zo lang als strikt noodzakelijk is.

Enkele Commissies melden echter dat **stelselmatig dwangmiddelen worden gebruikt**, wat in strijd is met de Basiswet. We herinneren er ook aan dat collectieve brief nr. 156 de aandacht vestigt op de subsidiariteits- en evenredigheidsbeginselen volgens dewelke met dwangmiddelen moet worden gedreigd alvorens ze te gebruiken.<sup>162</sup>

De directies bevestigen de voormelde opmerkingen en verduidelijken dat deze praktijk grotendeels wordt bepaald door de **staat van opwinding van de gedetineerde** en zijn eventuele weigering om zich spontaan naar de cel te begeven. Als de gedetineerde rustig is, hij zelfstandig kan lopen, of de plaatsing op zijn verzoek gebeurt, worden doorgaans geen handboeien gebruikt. De meeste gedetineerden met wie wij hebben gepraat, bevestigen die vaststelling. Een twintigtal gedetineerden vertrouwt ons echter toe dat zij aan de handen en in bepaalde gevallen aan de voeten werden geboeid. Blijkbaar gaat dit over overbrengingen waarbij de gedetineerden iedere medewerking weigerden. Andere gedetineerden uit dezelfde groep deelden mee dat ze zich nooit hebben misdragen tijdens hun overbrenging. Ze hebben eerder de indruk dat deze praktijk stelselmatig wordt toegepast.

Nog een twintigtal gedetineerden vertelde ons over overbrengingen die rustig verliepen, zonder handboeien, onder begeleiding van enkele beambten.

Een behoorlijk deel van de ondervraagde gedetineerden verklaart echter uit vrije wil in de strafcel te hebben verbleven. In de meeste gevallen beperken handboeien de bewegingsvrijheid van de handen. Minder vaak worden ook de voeten geboeid.

Bepaalde inrichtingen verklaren dat ze hemden en broeken gebruiken om de gedetineerde in bedwang te houden, en een helm om te voorkomen dat hij zich verwondt. In één specifiek geval vertelde een gedetineerde ons dat hij in een rolstoel naar de strafcel werd overgebracht nadat hij enkele dagen was vastgebonden aan een bed.

Artikel 121 van de Basiswet, aangevuld door collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020, bepaalt dat elk gebruik van een dwangmaatregel in een speciaal register moet worden genoteerd met vermelding van de datum, de identiteit van de beambten, de identiteit en de hoedanigheid van de persoon die de dwangmaatregel onderging, de redenen voor en de duur

---

<sup>162</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang.

van het gebruik. Voor het bijhouden en raadplegen van die registers verwijzen wij de lezer naar paragraaf 4.7.5., die aan dit onderwerp is gewijd.

#### *4.4.1.3. Bij de overbrenging aanwezig team*

Meer dan de helft van de Commissies, alsook de directeurs, verklaren dat soms een **interventieteam** wordt ingezet. Volgens de directeurs die zich hierover uitspreken, kan dit nodig zijn afhankelijk van het profiel van de gedetineerde, zijn staat van opwinding, zijn verzet, de vraag of hij zijn cel heeft beschadigd, of de door hem gepleegde feiten. De beslissing kan ook afhangen van de teamverantwoordelijke. Sommige inrichtingen laten de overbrengingen stelselmatig door een bijzonder interventieteam uitvoeren. Soms kan dat team echter niet snel genoeg worden gemobiliseerd (in dat geval gebeurt de overbrenging met het dienstdoende personeel).

Het interventieteam heeft nood aan beambten die een opleiding in **interventietechnieken** hebben gevolgd, alsook aan beschermingsmiddelen (vaak 'RoboCop-uitrusting' genoemd). De voorbereiding van het interventieteam vergt tijd (15 tot 20 minuten, of meer). Alle leden, van wie sommige mogelijk niet ter plaatse zijn, moeten worden opgeroepen. Zij moeten dan hun uitrusting nog aantrekken. De politie kan eveneens worden opgeroepen, in het bijzonder 's nachts. Als het incident zich tijdens de overbrenging voordoet, moeten de beambten onmiddellijk zelf ingrijpen. Het interventieteam kan gemakkelijker worden gemobiliseerd wanneer de gedetineerde die een bedreiging vormt, zich nog in zijn cel bevindt en de overbrenging gepland is. De leden van het team krijgen dan meer tijd om zich voor te bereiden op de interventie.

In de andere gevallen, wanneer er geen beroep wordt gedaan op het interventieteam of wanneer er geen interventieteam is, zorgen de **beambten op de afdeling** voor de overbrenging. Een klein aantal directies verklaart overigens niet over een interventieteam te beschikken omdat er te weinig opgeleide beambten zijn.

Wanneer er geen beroep wordt gedaan op het interventieteam of wanneer er geen interventieteam is, zegt de meerderheid van de directeurs dat ze bij het begin van elke pauze de beambten aanduiden die in geval van nood dienen in te grijpen.

Terugkomend op de opleiding in interventietechnieken wijst een directeur op een probleem met de inhoud ervan. Volgens hem zou er een gebrek

aan uniformiteit zijn. Hij zegt kennis te hebben van verschillende cursussen waarin uiteenlopende adviezen worden gegeven over de interventietechnieken en over verboden handelingen. Bovendien geven directies en gedetineerden sterk verschillende antwoorden over het aantal personen dat wordt ingezet voor een overbrenging. Naargelang de ondervraagde personen zijn dat 3 tot 10 beampten. Volgens de directeurs is dat afhankelijk van de te plaatsen gedetineerde, de inrichting en het aanwezige en beschikbare aantal personeelsleden.

Naargelang de realiteit ter plaatse is het niet altijd mogelijk om de strikte procedures voor de overbrenging naar de afzonderingscellen na te leven. De onzekerheid over de overbrengingsprocedure (verloop, dwangmiddelen, interventieteam enzovoort) moet worden weggenomen met duidelijke, gestructureerde informatie die eensluidend is voor alle inrichtingen van het land.

#### 4.4.2. Fouille tijdens de overbrenging

Ter herinnering: artikel 108 van de Basiswet vermeldt twee soorten fouilles. De persoon kan een **onderzoek aan de kledij** ondergaan volgens de richtlijnen van de directie. Dat onderzoek moet aan bepaalde eisen op het vlak van orde en veiligheid voldoen, maar een gemotiveerde beslissing is niet nodig. Het wordt aanbevolen om deze fouille in aanwezigheid van ten minste één ander lid van het gevangenispersoneel uit te voeren. De gedetineerde kan ook worden onderworpen aan een **fouille op het lichaam**. Hij moet zich dan uitkleden om de buitenzijde van het lichaam en de openingen en holten te laten controleren. Hiertoe moet een gemotiveerde beslissing van de directie worden afgegeven binnen 24 uur nadat de fouillering heeft plaatsgevonden. Artikel 108 van de Basiswet bepaalt dat de fouille moet worden uitgevoerd door ten minste twee personeelsleden van hetzelfde geslacht als de gedetineerde.

In de praktijk is het aantal **aanwezige personen bij de fouille** voornamelijk afhankelijk van de toestand van de gedetineerde. De meerderheid van de beampten die bij de fouille aanwezig zijn, is van hetzelfde geslacht als de persoon die in de cel wordt geplaatst. De directies merken echter op dat de procedure in hoge mate wordt bepaald door de situatie op het terrein en dat ze niet altijd strikt kan worden nageleefd. Zo legt een directeur uit dat een vrouw uit het interventieteam aanwezig was bij het uitkleden van een gedetineerde.

De directeurs die over dit onderwerp werden bevroegd, bevestigen dat de fouille meestal om veiligheidsredenen plaatsvindt. Om de integriteit van de betrokkene zelf of van het personeel te beschermen, wil men controleren of de gedetineerde geen gevaarlijke of verboden voorwerpen (aansteker, schaar, scheermes, wapens, drugs enzovoort) heeft verborgen. In enkele inrichtingen wordt verduidelijkt dat er geen fouilles plaatsvinden bij een vrijwillige afzondering.

In een grote meerderheid van de inrichtingen **verandert de betrokkene van kleding** (uitkleden en aantrekken van de gevangenisuitrusting), evenwel met enkele nuances naargelang de inrichting. Zo verklaart een directeur dat hij bij het betreden van de afzonderingscel alleen een eenvoudige palpation van de kledij uitvoert.

Artikel 108 §2 van de Basiswet bepaalt dat de fouille op het lichaam door de directie moet worden gemotiveerd en geïndividualiseerd. Desalniettemin hangt er volgens meerdere directeurs een waas van onduidelijkheid rond de fouilles die een onmiskenbaar verschil tussen procedure en uitvoering aantoonen. Zo legt een directie uit dat er stelselmatig op het lichaam wordt gefouilleerd en dat zij niet altijd vooraf een gemotiveerd advies aflevert, in de overtuiging dat deze praktijk deel uitmaakt van de **procedure**. Volgens haar is het nog niet duidelijk of hier sprake is van een strikte en stelselmatische procedure die eigen is aan het afzonderingsproces, dan wel van een fouille die voor elk geval afzonderlijk moet worden gemotiveerd. De vraag zou meermaals aan de juridische dienst van de penitentiaire administratie zijn gesteld, maar tot heden zonder opheldering.

De gesprekken met de directeurs leren ons dat de fouille op het lichaam een zeer frequente of zelfs stelselmatische praktijk is. Het is bijzonder veelzeggend dat bepaalde directies het uitkleden gelijkstellen met een fouille, terwijl andere dat niet doen. Waar **fouilles op het lichaam bijna stelselmatig gebeuren**, is er niet altijd sprake van een inspectie van de lichaams-holten waarbij de betrokkene moet buigen. Bij het gevangenispersoneel hangt er dus een waas van onduidelijkheid rond deze praktijk.

“Tja, het blijft moeilijk om je zo naakt te tonen in het bijzijn van vreemden. Maar ja, doordat het alsmaar wordt herhaald, ik bedoel ik ben er nu aan gewend. Ik ben er aan gewend. Maar toch, het is iets, hoe kan ik het uitleggen, het is nog steeds gênant”. (Gedetineerde X, 2021)

Getuigenissen van gedetineerden bevestigen bovendien dat het uitkleden bijna stelselmatig gebeurt, hetzij om van kledij te veranderen, hetzij voor een fouille op het lichaam. Een groot deel van de gedetineerden verklaart dat er over het algemeen weinig respect is voor hun **intimiteit**. Eén gedetineerde zegt te weten dat hij recht heeft op een handdoek om zich te bedekken, maar dat die hem werd geweigerd hoewel hij er meermaals om had gevraagd.

Enkele gedetineerden zeggen ook dat ze de blikken van de beambten op hun lichaam voelen en omschrijven dat als vernederend en ontierend. Anderen storen zich niet meer zozeer aan het uitkleden omdat het een, zij het weinig aangename, gewoonte is geworden.

Meerdere personen hebben de indruk dat de fouille niet altijd nuttig is, sommigen zien er een manier in om hen te kleineren en te vernederen. Een vrouwelijke gedetineerde verklaart dat het bij een verandering van kledij toen ze haar maandstonden had, lang duurde voordat ze ondergoed kreeg. Die getuigenis herinnert net als sommige andere aan het duidelijke gevoel van vernedering dat fouilles op het lichaam met zich mee brengen. Met dat gevoel moet absoluut rekening worden gehouden.

#### 4.4.3. Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel

Afhankelijk van de reden waarom men in de straf- of beveiligde cel wordt opgenomen, worden in bepaalde gevallen dwangmaatregelen aangehouden die al tijdens de overbrenging werden gebruikt of worden er aangevat van zodra men in de cel wordt geplaatst. Of dwangmaatregelen in de cel al dan niet noodzakelijk zijn, wordt in de praktijk afhankelijk gesteld van onder andere de mentale staat van de gedetineerde, eventuele psychiatrische problematieken, de vraag of hij of zij rustig of agressief is gedurende het verblijf en de vraag of hij of zij een gevaar vormt voor zichzelf. De centrale vraag die daarbij steeds gesteld wordt is of er ergere dingen zullen gebeuren indien men de dwangmaatregel niet gebruikt.

In overeenstemming met artikel 119 van de Basiswet geven verscheidene directieleden daarbij expliciet aan dat dwangmaatregelen wanneer men zich al in de cel bevindt zo weinig mogelijk gebruikt worden en, indien het toch nodig is, voor een zo kort mogelijke periode. Uit de afgenomen interviews blijkt dus dat directieleden niet lichtzinnig omspringen met het

gebruik van dwangmaatregelen gedurende het verblijf in de afzonderingscel en het zien als een *ultimum remedium* in geval van uiterste nood, wanneer men geen alternatieven heeft. Of deze nood zich af en toe voordoet of niet verschilt tussen de inrichtingen. Volgens de geïnterviewde directieleden is dat bijvoorbeeld vaker nodig in inrichtingen waar eveneens geïnterneerden verblijven. Er zijn ook heel wat inrichtingen waar men aangeeft zelden of nooit dwangmaatregelen te gebruiken in de straf- of beveiligde cellen.

Indien er toch dwangmaatregelen worden gebruikt, zijn dat doorgaans de **boeien**. Hoewel een onderscheid in types ontbreekt in de wetgeving<sup>163</sup>, varieert in de praktijk het type van boeien dat tijdens het verblijf in de strafcel wordt gebruikt wel. Enerzijds zijn er reguliere, metalen handboeien, zoals degene die door politieambtenaren worden gebruikt.

Enkele directieleden geven aan dat dergelijke metalen boeien pas worden gebruikt na het geven van een waarschuwing, zoals wettelijk werd bepaald.<sup>164</sup>

Het grote voordeel aan deze boeien is dat ze vrij stevig zijn, maar bij weerspannige gedetineerden of bij gedetineerden buiten zinnen brengen ze volgens de bevraagde directieleden dikwijls verwondingen met zich mee. Aangezien boeien in de cel enkel gebruikt worden in zulke situaties komt dit dus zeer vaak voor. Anderzijds zijn er “medische” boeien (door sommigen veiligheidsboeien genoemd) die zachter zouden zijn voor de gedetineerden maar die eenvoudiger vernield kunnen worden of waar sommige gedetineerden toch uit geraken.

In de praktijk merken verscheidene directieleden op dat men in bepaalde gevallen op het ogenblik dat men losraakt, meer schade kan aanrichten dan met de metalen boeien. Beide soorten kunnen louter aan de handen, louter aan de voeten of gelijktijdig aan beide worden gebruikt. Soms kiest men ervoor om een hand vrij te laten om toch nog enige bewegingsvrijheid te behouden of worden boeien met kleine stukjes ketting gebruikt. Tot slot is er ook nog de mogelijkheid tot fixatie aan het bed. Het kan hierbij gaan van een fixatie op een of meerdere punten aan het bed door middel van ijzeren boeien tot een vergaande medische fixatie waarbij de betreffende persoon aan handen, voeten en rug bevestigd is aan zijn bed. De weinige directieleden die naar deze laatste vorm van fixatie verwijzen, benadrukken

<sup>163</sup> Min. Omz nr. 1810 van 19 november 2009 betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting.

<sup>164</sup> Art. 119 Basiswet gevangeniswezen.

dat deze nog minder wordt gebruikt dan de metalen of medische (veiligheids-)boeien.

De beslissing om iemand te boeien wordt volgens de meeste geraadpleegde directieleden steeds genomen door een directeur of een PA, vaak na overleg met of op vraag van een arts of psychiater. Verscheidene directieleden geven hierbij aan dat er eigenlijk geen juridisch kader is voor het gebruik van medische boeien en dat dit enkel door een arts beslist kan worden. Een ander directielid voegt toe dat medische boeien ook enkel gebruikt mogen worden indien er een medische permanentie is om daarop toe te zien.

Het niet-medisch geschoold penitentiair personeel is volgens een directielid officieel niet opgeleid om medisch te boeien. In een inrichting geeft men echter aan dat het personeel intussen elkaar verder opleidde om correct medisch te boeien en dat het in de praktijk toch regelmatig met hulp van niet-medisch personeel gebeurt. Ook een ander directielid verduidelijkt dat niet medisch mogen boeien in de praktijk moeilijkheden met zich meebrengt aangezien metalen boeien de enige andere oplossing zijn. Men gebruikt deze echter niet graag omwille van het risico op verwondingen. De vraag kan gesteld worden of het logisch is dat voor metalen boeien niet dezelfde waarborgen werden ingebouwd als voor de medische veiligheidsboeien (bv. advies van de arts). Er is bij de bevraagde directieleden in elk geval een duidelijke oproep om te voorzien in een wettelijk kader om in gevallen van uiterste nood correct en menselijk te kunnen boeien en dit op een manier die de betreffende persoon zo weinig mogelijk schade toebrengt.

Verscheidene directieleden wijzen daarbij op het feit dat personen die boeien moeten dragen in de straf- of beveiligde cellen frequenter worden opgevolgd, al dan niet via camerabewaking. Enerzijds doet men dit voor de eigen veiligheid van de gedetineerde en anderzijds om regelmatig na te gaan of het boeien nog noodzakelijk wordt geacht. Daarnaast wordt het gebruik van metalen boeien ook steeds in het register dwangmaatregelen opgenomen (cf. paragraaf 4.7). Het is onduidelijk of het gebruik van medische boeien ook in dit register opgenomen dient te worden of niet. Noch de Basiswet, noch de collectieve brief nr. 156 vermeldt expliciet dat dit nodig is. Bij de controle van de registers dwangmaatregelen in de verschillende inrichtingen kon dan ook worden vastgesteld dat dit in bepaalde inrichtingen wel expliciet vermeld wordt in het register, maar in andere niet. Waar dit niet vermeld wordt blijft het bijgevolg eveneens onduidelijk of in die



inrichting het boeien met medische boeien ook in het register wordt genoteerd (of enkel het boeien met metalen boeien) en zo ja, welke ingaves in het register betrekking hebben op medische boeien en welke op metalen boeien.

Hoewel directieleden aangeven dat boeien in de straf- of beveiligde cel zo weinig mogelijk worden aangewend, vertellen heel wat directieleden dat wanneer er gedurende het verblijf een overbrenging gebeurt naar bijvoorbeeld de (individuele) wandelruimte of de douche, wel systematisch gebruik gemaakt wordt van metalen boeien. De motivatie die hiervoor gegeven wordt is het garanderen van de veiligheid gedurende die overbrenging. Deze motivatie komt overeen met European Prison Rule 60.6 waarin gesteld wordt dat dwangmaatregelen niet als straf mogen worden gebruikt.

Een tweede dwangmaatregel die door meerdere directieleden werd genoemd is de **veiligheidshelm**. Deze wordt hoofdzakelijk gebruikt om hoofdletsels te vermijden bij gedetineerden of geïnterneerden die zich sterk verzetten tegen hun verblijf in de straf- of beveiligde cel of die buiten hun zinnen zijn. In de praktijk doet zich af en toe de situatie voor dat in dergelijke gevallen herhaaldelijk en moedwillig met het hoofd tegen de muur wordt gebotst. Boeien zijn in dergelijke gevallen niet steeds voldoende om hoofdletsels te vermijden, maar kunnen wel al helpen om bijvoorbeeld de kracht waarmee men zichzelf letsels toedient te verkleinen.

In de praktijk wordt hier volgens een directielid in welbepaalde gevallen een veiligheidshelm van het interventieteam voor gebruikt. De suggestie wordt gedaan om veiligheidshelmen zoals deze voor epilepsiepatiënten te voorzien. Ook het aanpassen van beveiligde cellen opdat de muren en vloer gemaakt zouden zijn van zachter materiaal wordt wenselijk geacht door een aantal directieleden (cf. paragraaf 4.8.3.).

Directieleden werden eveneens bevestigd over de wijze waarop men gebruik kan maken van het **toilet** wanneer men geboeid in de cel verblijft. Voornamelijk wanneer men aan handen en voeten is vastgemaakt of wanneer men op het bed is gefixeerd, wordt dit bijzonder moeilijk. Ook het bereiken van een **oproepknop** is bij hand- en voetboeien of een fixatie aan het bed immers moeilijk of onmogelijk. De frequentere opvolging door het personeel komt in zekere mate tegemoet aan deze laatste moeilijkheid. Voor het toiletgebruik voegen enkele directieleden toe dat men in dat geval gebruik maakt van pampers.

#### 4.4.4. Aanbevelingen over de procedure tot plaatsing in straf- en beveiligde cel

### Verloop van de overbrenging

#### Algemene aanbeveling

- De CTRG beveelt aan dat de procedure voor de overbrenging naar de afzonderingscellen op duidelijke wijze wordt gestandaardiseerd om handelingen te vermijden die onverenigbaar zijn met respect voor de menselijke waardigheid van de gedetineerde.

#### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG moedigt de wijdverspreide praktijk van de rustige overbrenging zonder gebruik van dwangmiddelen aan. De CTRG benadrukt in dat verband dat het stelselmatig gebruik van die middelen niet mag worden aanvaard omdat het in strijd is met de beginselen die in de artikelen 119 tot 121 van de Basiswet worden beschreven.
- De CTRG beveelt aan zowel de voorwaarden om lid te worden van de interventieteams, als de inhoud van de opleiding over interventietechnieken en de toegepaste praktijken te verduidelijken. Er moet ook meer duidelijkheid komen over de eisen (aantal leden, uitrusting enzovoort) waaraan een interventieteam in de gevangenis moet voldoen. Over dit onderwerp moet een syllabus worden opgesteld en goedgekeurd die de kennis uniformeert voor alle inrichtingen. Dit is vooral belangrijk om de overbrenging van onwillige of gewelddadige gedetineerden zonder ‘collateral damage’ te laten verlopen.

### Fouille tijdens de overbrenging

#### Algemene aanbevelingen

- Zoals artikel 108 van de Basiswet aangeeft, mogen fouilles alleen worden uitgevoerd wanneer dat werkelijk nodig is in het belang van de ordehandhaving of de veiligheid.
- De CTRG verwijst ook naar de algemene en specifieke aanbevelingen die de federale ombudsman formuleerde naar aanleiding van het onderzoek naar de fouilles uit 2019 (de federale ombudsman, 2019)

## Specifieke aanbevelingen

- Wat fouilles op het lichaam betreft, beveelt de CTRG de strikte toepassing aan van de in artikel 108 §2 van de Basiswet beschreven regel volgens dewelke de gedetineerde alleen op het lichaam mag worden gefouilleerd wanneer de directeur van oordeel is dat er individuele aanwijzingen zijn dat onderzoek aan de kledij niet voldoende is om zekerheid te verkrijgen dat er geen gevaar is voor de orde en de veiligheid. Bovendien bezorgt de directeur zijn beslissing uiterlijk vierentwintig uur na de fouille schriftelijk aan de gedetineerde.
- De CTRG beveelt aan dat het bij een fouille op het lichaam aanwezige personeel tot het strikte minimum beperkt blijft en dat de andere gedetineerden de fouille niet kunnen zien. De CTRG beveelt in dat verband een strikte toepassing aan van het in artikel 108 §3 van de Basiswet beschreven principe dat een fouille geen tergend karakter mag hebben en dat ze dient te gebeuren met eerbiediging van de waardigheid van de gedetineerde.
- De CTRG beveelt aan dat bij naaktfouilles de volgende bepalingen worden nageleefd:
  - de fouille moet plaatsvinden in een lokaal waar de gedetineerde zich achter een scherm kan uitkleden of in een kleedkamer,
  - de gedetineerde moet een handdoek krijgen om zijn naaktheid gedeeltelijk te verbergen tijdens de fouille,
  - de fouille moet in fasen gebeuren, zodat de gedetineerde nooit volledig naakt hoeft te zijn en
  - het met de fouille belaste personeel mag de gedetineerde niet vragen bewegingen te maken of houdingen aan te nemen die een vernederend karakter hebben (door de benen buigen, hoesten enzovoort).
- De CTRG beveelt aan dat de procedure voor deze fouilles wordt verduidelijkt bij de directies en het gevangenispersonnel.

## Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel

- De CTRG beveelt de lokale directies aan om niet lichtzinnig om te springen met het gebruik van boeien.

- De CTRG brengt European Prison Rule 60.6 in herinnering die erop wijst dat dwangmaatregelen niet als straf gebruikt mogen worden.

## 4.5. Regime binnen de straf- en beveiligde cellen

In dit hoofdstuk proberen we de volgende vraag te beantwoorden: “Onder welk regime verblijven gedetineerden in respectievelijk de strafcellen en de beveiligde cellen binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” Vooraf willen we duidelijk stellen dat veranderingen van regime kunnen worden verkregen naar aanleiding van een nieuwe beoordeling van de situatie of een medisch advies. In de eerste twee delen van dit hoofdstuk worden het ter beschikking stellen van water en de bedeling en de samenstelling van maaltijden besproken. Daarna wordt de vereiste kledij in de afzonderingscel besproken. In een volgend deel wordt ingegaan op de persoonlijke bezittingen die de gedetineerden bij zich mogen houden gedurende de straf/maatregel. Twee delen zijn gewijd aan de regels voor respectievelijk het luchten en de activiteiten die normaal de dag van de gedetineerde inde-len. Voorts wordt aandacht besteed aan de contacten die de gedetineerde tijdens zijn verblijf mag hebben. Enerzijds zijn er de interne contacten (personeel, directie enzovoort). Anderzijds nemen we de externe contacten onder de loep. Dat kunnen familieleden en vrienden zijn, maar ook advocaten en de Commissies van toezicht. We besluiten dit hoofdstuk met de belangrijkste aanbevelingen die werden geformuleerd in het licht van de bevindingen.

### 4.5.1. Water en voeding

Rule 22 van de EPR<sup>165</sup> beschrijft onder andere het feit dat voeding en water basisrechten zijn van gedetineerden. Het onderzoek heeft aangetoond dat de betrokken gedetineerden altijd **toegang hebben tot drinkwater**, hetzij uit de kraan, hetzij in flessen. Aangezien niet alle cellen met een kraan zijn uitgerust, worden in de meeste gevallen flessen rondgedeeld. Dat gebeurt een tot twee keer per dag, tijdens de maaltijden, of op verzoek. Als de flessen leeg zijn, kunnen de betrokken personen er naar wens nieuwe vragen.

Alle CvT's stelden vast dat **de maaltijden** qua samenstelling en hoeveelheid identiek waren aan die voor de andere gedetineerden. Sommige gedetineerden bevestigden dat ze genoeg krijgen en dat de porties identiek

<sup>165</sup> Rule 22 EPR.

zijn. Die getuigenissen worden tegengesproken door een minderheid van personen die menen dat ze minder kregen dan gewoonlijk. De maaltijden worden gelijktijdig met die van de andere gedetineerden geserveerd of, in enkele gevallen, meteen na de gewone dienst. Uit de getuigenissen leren we dat de grote meerderheid van de maaltijden warm wordt opgediend.

In sommige inrichtingen worden de avondmaaltijden samen met het middageten rondgebracht. Dat zijn dan verpakte koude maaltijden zoals boterhammen. Alleen bestek en borden van plastic, rubber of karton zijn toegestaan. Ook plastic bakjes kunnen als bord worden gebruikt. Er zijn inrichtingen die ook glazen van plastic, rubber of karton gebruiken. Enkele gedetineerden verklaarden dat ze weigerden te eten op een vuile plaats als de strafcel of dat ze door hun situatie helemaal geen zin meer hadden om te eten.

#### 4.5.2. Kleding

De directeur zorgt ervoor dat de gedetineerde fatsoenlijke kledij kan ontvangen van de gevangenis en dat hij zijn uiterlijk kan verzorgen, ongeacht of hij aan een veiligheidsmaatregel dan wel een tuchtsanctie is onderworpen.<sup>166</sup>

Mensen in een afzonderingscel dragen een **pyjama**, soms specifiek voor de strafcel, of een **gevangenisuitrusting** van de inrichting. Het CPT beveelt aan dat het de gedetineerden kan worden toegestaan gewone kleding te dragen ondanks de maatregelen die tegen hen zijn genomen (CPT, 2016b, p. 50). Toch staan slechts enkele gevangenisgebetenen toe hun **gewone kledij** aan te houden. Er kan ook in veiligheidskleding (antizelfmoordhemden, scheurbare kleding enzovoort) worden voorzien, hetzij standaard, hetzij als de betrokkene mogelijk een risico vormt voor zichzelf. Enkele gedetineerden vinden dat dit niet stelselmatig zou mogen gebeuren, maar voor elk geval afzonderlijk moet worden beoordeeld. Een grote meerderheid van de bevroegde directieleden wijst erop dat de verandering van kledij bovenal om veiligheidsredenen gebeurt.

---

<sup>166</sup> Art. 113 en 136 Basiswet gevangeniswezen.

Enkele directieleden verduidelijken dat de betrokken persoon indien nodig **naakt** in de cel kan worden geplaatst, meer bepaald als hij een gevaar vormt voor zichzelf of als hij extreem onrustig is en hij er niet zonder gevaar voor het personeel toe kan worden aangezet om de voorgestelde kleding aan te trekken.

“Ze lieten me zo helemaal naakt achter. Ik voelde me als iemand die verkracht was.” (Gedetineerde X, 2021)

Ongeveer een derde van de CvT's stelt vast dat **sokken** geen deel uitmaken van de kleding voor in afzondering geplaatste gedetineerden. Sommige Commissies merken ook op dat **ondergoed** niet inbegrepen is. De onder-vraagde gedetineerden betreuren dat. Ongeveer de helft van de inrichtingen voorziet in **schoeisel** in de cel. Dikwijls zijn het dan slippers of pantoffels.



Waar geen licht schoeisel ter beschikking wordt gesteld in de cel, wordt de gedetineerde gevraagd zijn gewone schoenen naast de deur van de cel of in de toegangsluis te laten staan, zodat hij ze kan aantrekken wanneer hij naar de wandelkoer gaat.

Tijdens de bezoeken was de kledij in de meeste gevallen in **correcte en schone staat**. Er worden enkele alleenstaande gevallen gemeld van kleding die duidelijk versleten en soms beschadigd was. De meeste bevroagde gedetineerden geven aan dat de kledij de juiste maat heeft. Toch zeggen sommige personen dat ze geen geschikte kleding konden krijgen omdat die slechts in de mate van het mogelijke en afhankelijk van de beschikbaarheid in de juiste maat kan worden verstrekt.

Als de betrokkene het koud heeft, ontvangt hij meestal een of meer extra dekens. Hij kan in sommige gevallen ook een trui krijgen. Extra dekens of kleding worden in dat geval op verzoek van de gedetineerde ter beschikking gesteld.

De meeste inrichtingen vragen een schadevergoeding als de persoon de hem bezorgde kleding beschadigt. Soms wordt hierover ook een disciplinair rapport opgesteld. Kapotte kledij wordt vervangen, maar enkele gedetineerden geven aan dat dit in bepaalde gevangenissen niet gebeurt bij vrijwillige beschadiging, en dat de betrokkenen dan naakt blijven.



De **verversingsfrequentie** verschilt volgens de inrichting, maar ook naargelang het een kort of lang verblijf is. Bij een kort verblijf kan de persoon slechts één kledingset ontvangen voor de duur van de afzondering. Bij een langere verblijfsduur worden de kleren vaak dagelijks of op verzoek vervangen, naargelang de behoeften van de betrokken persoon. In een kleiner aantal gevallen worden om de twee of drie dagen schone kleren bezorgd. Het uitdelen van nieuwe kledij gebeurt meestal na de douche.

Bij koud weer kunnen extra kleren ter beschikking van de gedetineerde worden gesteld om naar de wandelkoer te gaan: jas, trui, schoenen enzovoort. Dat kan standaard gebeuren, maar meestal moet de betrokken persoon het vragen. Deze kleding wordt door de beambten afgeleverd of vanuit de gewone cel van de gedetineerde meegebracht. In enkele inrichtingen wordt er geen extra kleding aangeboden voor de wandeling.

### 4.5.3. Persoonlijke bezittingen

Regel 60 van de EPR<sup>167</sup> voorziet in de mogelijkheid om het meenemen van persoonlijke bezittingen in afzonderingscellen te beperken. In de praktijk mogen dan ook zelden **persoonlijke bezittingen** worden meegenomen uit de reguliere cel. In enkele inrichtingen wordt er geen extra kleding aangeboden voor de wandeling. Eén gevangenis verduidelijkt dat eigen boeken nooit worden aanvaard, met uitzondering van religieuze werken. Met uitzondering van enkele inrichtingen is een leesbril doorgaans toegestaan.

De Basiswet bepaalt dat een gedetineerde geen toegang heeft tot de kantine tijdens een verblijf in de strafcel, behalve om schrijfbenodigdheden en toiletartikelen te kopen.<sup>168</sup> In enkele gevallen werd vastgesteld dat in de strafcel geplaatste personen inkopen konden doen in de kantine, zonder beperking wat de aard van de artikelen betreft. De bestelling werd dan pas aan het einde van de afzondering ontvangen en dus in de gewone cel afgeleverd. Uit het onderzoek blijkt dat het gedurende de afzonderingsperiode zelf in de meeste inrichtingen effectief mogelijk is om toiletproducten of briefpapier te bestellen. In bepaalde inrichtingen is het echter helemaal niet mogelijk inkopen te doen in de kantine, en dat zonder uitzondering. Dit lijkt afhankelijk te zijn van hoe de directie de agressiviteit van de gedetineerde inschat. Die vaststelling moet worden genuanceerd aangezien

<sup>167</sup> Rule 60 EPR.

<sup>168</sup> Art. 135, § 1 Basiswet gevangeniswezen.



weinig gedetineerden een bestelling blijken te doen die specifiek verband houdt met briefwisseling en toiletartikelen. In de beveiligde cellen blijken inkopen in de kantine meestal toegestaan te zijn, zoals de Basiswet trouwens voorschrijft. Zeer weinig gedetineerden maken evenwel gebruik van dat recht.

Wat specifiek de beveiligde cellen betreft, mogen de gedetineerden andere persoonlijke bezittingen (zoals horloges, brieven, foto's en sigaretten) meenemen tenzij de directie daar bezwaar tegen heeft. Het ter beschikking stellen van schrijfbodigheden bij isolatie komt aan bod in punt 4.5.7.1 over de contacten met familie en vrienden.

De directies wijzen erop dat het gangbare verbod voor gedetineerden om inkopen te doen in de kantine of persoonlijke bezittingen mee te nemen, erop gericht is zowel het bestraffende als het veiligheidsaspect van het verblijf te vrijwaren.

Bij plaatsing in een beveiligde cel is het ter beschikking stellen van persoonlijke bezittingen vooral afhankelijk van een inschatting van het gevaar dat zij voor de betrokken persoon kunnen vormen.

#### 4.5.4. Wandeling

De artikelen 113 3° en 136 3° van de Basiswet bepalen dat elke gedetineerde die in een afzonderingscel verblijft, de mogelijkheid moet krijgen om ten minste één keer per week aan lichaamsbeweging te doen in de openlucht.

Uit de opmerkingen van de CvT's blijkt dat de toegang tot de wandelkoer meestal op verzoek van de gedetineerde wordt gegeven. Dat kan echter verschillen naargelang de vleugel waar de cel zich bevindt of het detentieregime.

Wanneer stelselmatig een wandeling op de binnenplaats wordt toegestaan, stelt het personeel de gedetineerde voor om buiten te gaan. Meestal gebeurt dit in de **ochtend**. De gedetineerden wijzen op het ongemak van de meestal zeer vroege ochtenduren. Wanneer een wandeling op de

“Er werd mij verteld dat de wandeling om 6 uur 's morgens was.  
[...] Ga jij thuis om 6.30 uur 's morgens een wandeling maken?  
Nee.” (Gedetineerde X, 2021)

binnenplaats niet door het personeel wordt voorgesteld, moet de gedetineerde dit zelf aanvragen bij de beambten. Een directeur die hierover werd bevraagd, gaf aan de beambten er vaak aan te moeten herinneren dat ze de gedetineerde moeten vragen of hij al dan niet naar de wandelkoer wenst te gaan.

Wanneer de wandeling niet 's ochtends vroeg plaatsvindt, wordt ze georganiseerd naargelang het aanwezige aantal personeelsleden en hun beschikbaarheid, en duurt ze ongeveer een uur (meer of minder, afhankelijk van de inrichting). In de grote meerderheid van de gevallen is er één wandeling per dag.

De **oppervlakte van de wandelkoer** verschilt sterk afhankelijk van de inrichting of de vleugel. Over het algemeen zijn de wandelkoeren voor in afzondering geplaatste gedetineerden klein, met een oppervlakte tussen 5,5 en 25 m<sup>2</sup>. Een minderheid van de gemeten wandelkoeren is groter dan 60 m<sup>2</sup>. Bepaalde personen hebben op andere momenten dan de andere gedetineerden toegang tot de gewone wandelkoer.

Meestal zijn er op de wandelkoeren helemaal geen voorzieningen. Banken, toiletten, fitnessstoestellen, afdaken zijn zelden beschikbaar.



 *Gevangenis Ittre*



 *Gevangenis Doornik*



 *Gevangenis Ittre*

De meeste directies staan **roken** in afzonderingscellen niet toe wegens het gevaar dat eraan verbonden kan zijn. Roken is alleen toegestaan tijdens de wandeling. De gedetineerde krijgt de sigaretten bij het begin van de wandeling en geeft ze aan het einde terug. De bevroegde directeurs verklaren meermaals vragen te hebben gekregen over rookmomenten voor gedetineerden die in afzondering zijn geplaatst. Overigens vinden de rokende gedetineerden het lang niet voldoende dat ze één keer per dag kunnen roken op de wandelkoer. Dat gemis veroorzaakt spanningen. In een minderheid van inrichtingen verklaren de directies dat ze het roken in de cel toestaan, vooral omdat de gedetineerden er rustiger door worden.

Ten slotte hebben een aantal CvT's tijdens hun bezoeken gemerkt dat de **beschikbaarheid van natuurlijk licht** op de wandelkoer uitermate beperkt was. De ruimten zijn soms zo ingericht dat er weinig daglicht wordt doorgelaten. Dat is bijvoorbeeld zo wanneer de wandelkoer aan de bovenzijde voorzien is van te dicht bij elkaar geplaatste tralies. Dit komt vrij veel voor.

Gelet op het soms zeer vroege uur hebben de gedetineerden bovendien niet altijd de kans om van het daglicht te genieten tijdens de wandeling.

#### 4.5.5. Activiteiten

Het onderzoek leert ons dat de mogelijke **individuele activiteiten** weinig gevarieerd zijn: eredienst, bezoek van de aalmoezenier, lezen, opleiding, therapie. Vaak moet de directie toestemming geven om aan die activiteiten deel te nemen. Deelname aan **groepsactiviteiten** is niet mogelijk tijdens de isolatie. Zeer dikwijls klagen gedetineerden over de extreme verveling waaraan ze ten prooi vallen en benadrukken ze het heilzame effect van activiteiten of werk.

Volgens artikel 136 2° en 113 2° zou een in afzondering geplaatste gedetineerde over voldoende lectuur moeten beschikken. In de praktijk blijkt dat niet altijd het geval. Gedetineerden geven aan dat het personeel, ondanks herhaling, niet altijd ingaat op hun vraag om een boek. Zij kunnen dan hun basisrecht op lectuur niet uitoefenen. Het is ook opmerkelijk dat sommigen het niet blijken te vragen omdat ze ervan uitgaan dat het personeel hen toch niets zou brengen. Het onderzoek toont aan dat dit recht op lectuur in bepaalde gevallen sterk beperkt kan worden, bijvoorbeeld wanneer de gedetineerde onrustig is. Waar een boek wordt toegelaten, mag

de gedetineerde meestal zelf kiezen welk boek hij wil lenen. In bepaalde inrichtingen is de keuze echter strikt beperkt tot wat er beschikbaar is in een kleine voorraad die ter plaatse wordt bewaard.

Het aantal werken dat wordt uitgeleend en de frequentie van de leenbeurten zijn afhankelijk van het specifieke reglement van de inrichting. Een directielid verduidelijkt dat de gedetineerden niet altijd op de hoogte zijn van de mogelijkheid om boeken te lenen.

In de strafcel is geen televisie beschikbaar. Een minderheid van inrichtingen heeft wel televisietoestellen geplaatst in de beveiligde cellen. Zo is in twee inrichtingen met Prison Cloud televisie beschikbaar in de beveiligde cellen, evenals in de afdeling Hoge Veiligheid. Enkele directieleden zijn niet gekant tegen het idee om een televisietoestel te installeren in de afzonderingscellen.

#### 4.5.6. Interne contacten

Artikel 137 §2 van de Basiswet over de plaatsing in de strafcel bepaalt dat de directeur en de arts de gedetineerde dagelijks moeten bezoeken om zich van diens toestand en situatie te vergewissen en om na te gaan of hij geen klachten of opmerkingen heeft. Voor informatie over die opvolging door de directie en de arts verwijzen we de lezer naar deel 4.6, waarin de opvolging van de gedetineerde tijdens de afzonderingsperiode wordt besproken.

Wat de **Psychosociale Dienst** (PSD) betreft, leren we uit het onderzoek dat contact mogelijk is. In de praktijk is die mogelijkheid helaas vaak afhankelijk van de beschikbaarheid van personeel op de PSD. Dat geldt ook voor de contacten met een **aalmoezenier**.

De mogelijkheid om andere personen te ontmoeten, is buitengewoon beperkt en dat valt sommigen zeer zwaar. Enkele gedetineerden zeggen dat ze naar de gevangenen in de gewone cellen roepen om allerlei inlichtingen (zoals de tijd) te vragen of gewoon een paar woorden te wisselen.

“De sociaal assistente, ik ga niet tegen je liegen, ze kwam elke keer, zelfs als ik me niet goed voelde, of ik nu bevestigd had of niet... ze kwam om me te zien... misschien deed ze gewoon haar werk, maar aan de ene kant hielp het om te voelen dat er iemand was die naar je kwam luisteren, die niet alleen kwam om te vragen of het goed met je ging, of die niet kwam om een rapport op te maken of wat dan ook...” (Gedetineerde X, 2021)

#### 4.5.7. Externe contacten

Dit deel handelt over de mogelijkheid tot externe contacten, met enerzijds de regelingen met betrekking tot het gezin en de naasten, en anderzijds de voorwaarden om contact op te nemen met een advocaat of met de commissie van toezicht.

##### 4.5.7.1. Vrienden en familie

De wet bepaalt dat een in disciplinaire afzondering geplaatste gedetineerde alleen tijdens de eerste drie dagen geen bezoek mag ontvangen van personen van buiten de gevangenis. Daarna zijn bezoeken toegestaan in een lokaal met een doorzichtige wand die de bezoekers van de gedetineerde scheidt.<sup>169</sup>

In het kader van een veiligheidsmaatregel bepaalt artikel 113 van de Basiswet dat de gedetineerde het recht op contacten met de buitenwereld behoudt voor zover die niet onverenigbaar zijn met de veiligheidsmaatregel.

Het onderzoek leert ons dat personen die in afzondering worden geplaatst, in de praktijk daadwerkelijk bezoek kunnen ontvangen binnen de beperkingen van de hen opgelegde maatregel. Bezoek wordt schriftelijk of via de beampten aangevraagd. De overgrote meerderheid van de bezoeken vindt achter een transparante scheidingswand plaats.

Wat bezoeken van familie betreft, wijzen enkele directies erop dat uitzonderingen mogelijk zijn, bijvoorbeeld om een psychotische gedetineerde te kalmeren. Er kan dus rekening worden gehouden met persoonlijke situaties. De directieleden bevestigen dat ze niet aarzelen om er rekening mee te

<sup>169</sup> Art. 135, § 2 Basiswet gevangeniswezen.

houden als een te strikte toepassing van de voorschriften niet aangewezen lijkt.

De Basiswet voorziet niet in een beperking van het recht op **briefwisseling** tijdens het verblijf in afzondering. Uit de verzamelde informatie blijkt echter dat het ter beschikking stellen van schrijfbestedingen in de grote meerderheid van de gevallen niet aan de orde is of dat het kan worden verboden wegens een probleem dat eigen is aan de geplaatste persoon (gevaar voor zichzelf, agressiviteit tegenover het personeel enzovoort). Wanneer schriftelijke communicatie wordt toegestaan, is de frequentie doorgaans onbeperkt. Hierop maken enkele inrichtingen een uitzondering (bijvoorbeeld slechts één keer per week). Eventueel kan de briefwisseling door de directie worden gecontroleerd. We herinneren er opnieuw aan dat briefwisseling een wettelijk geregeld recht is dat niet zonder duidelijke reden kan worden beperkt in het kader van een afzondering. Overeenkomstig de Basiswet ziet de directeur erop toe dat de gedetineerde die aan een BVM<sup>170</sup> en aan opsluiting in een strafcel<sup>171</sup> is onderworpen, het recht op briefwisseling behoudt zoals omschreven in de artikelen 54 en 55 van diezelfde wet (het recht om een onbeperkt aantal brieven te verzenden en ontvangen).

Over **telefonisch contact** met het gezin en de naasten in het geval van een BVM zegt artikel 113 §1 van de Basiswet dat de gedetineerde het recht op contacten met de buitenwereld behoudt zoals onder het gewone regime. Dit mag echter niet onverenigbaar zijn met de veiligheidseisen. Het derde punt van artikel 135 §1 van diezelfde wet bepaalt dat gedetineerden bij opsluiting in een strafcel het recht ontzegd blijft om te telefoneren, uitgezonderd met een advocaat of met de persoon die rechtsbijstand verleent zoals bepaald door de wet. Uit het onderzoek blijkt dat er in de praktijk meestal helemaal geen sprake is van telefonisch contact tijdens de opsluiting in een strafcel, op zeldzame uitzonderingen na. Zo krijgen sommigen de mogelijkheid om even te telefoneren in het begin van hun disciplinaire verblijf. In de beveiligde cel wordt die mogelijkheid om met de familie te telefoneren niet opgeschort. Elke inrichting heeft echter haar eigen regels en uitzonderingen voor zowel telefonische contacten als bezoeken.

Een klein deel van de ondervraagde gedetineerden verklaart niet op de hoogte te zijn geweest van het recht om te telefoneren of om bezoek te ontvangen. Dat doet vragen rijzen over de communicatie en informatie over

---

<sup>170</sup> Art. 113, § 2, 4° Basiswet gevangeniswezen.

<sup>171</sup> Art. 136, 5° Basiswet gevangeniswezen.

hun rechten. Een gedetineerde verklaart geen toestemming te hebben gekregen om zijn gezin te waarschuwen.

Sommige gedetineerden die hierover werden ondervraagd, leggen uit dat ze eenmaal in hun afzonderingscel niemand meer willen zien omdat ze zich schamen en alleen willen zijn. Vele anderen vinden het gebrek aan contact met hun familie, maar ook met de andere gedetineerden en het personeel, zeer moeilijk om te dragen. Velen voelden zich moreel zwaar gekwetst, en koppelen daar gevoelens van woede, schaamte of frustratie aan. Eén gedetineerde noemt de afzondering zinloos als er niet voldoende contacten met het personeel zijn om regelmatig de situatie te bespreken en te evalueren. Om het diepe gevoel van eenzaamheid bij in afzondering geplaatste gedetineerden te bedwingen en omdat sommige mensen niet goed of helemaal niet geïnformeerd zijn over het recht om bezoek te ontvangen, te telefoneren, briefwisseling te voeren, contact op te nemen met een aalmoezenier of iemand van de PSD, is een inspanning op dit vlak absoluut noodzakelijk.

#### 4.5.7.2. *Advocaat en CvT*

De artikelen 113 §2 (over BVM'en) en 136 §8 (over tuchtsancties) van de Basiswet bepalen dat de directie ervoor moet zorgen dat de gedetineerde die in afzondering is geplaatst, een beroep kan doen op zijn **advocaat** en op de in artikel 104 van deze wet bedoelde rechtsbijstand. In de praktijk blijkt uit de getuigenissen niet dat de uitoefening van dit recht wordt belemmerd, hoewel in één inrichting werd vastgesteld dat de gedetineerden er niet altijd over worden ingelicht. Over het algemeen is dagelijks contact mogelijk wanneer de betrokken persoon de wens daartoe te kennen geeft. Eén commissie meldt dat het contact tijdelijk kan worden geweigerd als de gedetineerde extreem agressief is. Het contact verloopt schriftelijk of vaker telefonisch. Een andere commissie merkt op dat de gesprekskosten altijd voor de gedetineerde zijn. De bezoeken gebeuren hetzij in de advocatenruimte, hetzij achter het scherm, hetzij, minder vaak, in de afzonderingscel. Om veiligheidsredenen blijft het personeel soms in de buurt. Sommige gedetineerden vrezen dan ook dat de vertrouwelijkheid in gevaar komt.

Zeer vaak zijn **spontane bezoeken van de CvT's** mogelijk. Om veiligheidsredenen (onrust, gevaar) kan eventueel een beambte in de buurt blijven. Het gesprek kan ook in een spreekkamer achter een scherm plaatsvinden, of in de cel met de deur halfopen, of via het winket. Vertrouwelijkheid is dus vaak mogelijk, maar soms aan voorwaarden gebonden. Wanneer de



gedetineerde een contact wenst, deelt hij dat mee door middel van een briefje in de brievenbus, via beambten of met de telefoon. De toegang tot de brievenbussen is echter niet gemakkelijk. De gedetineerden moeten het de beambten vragen of gebruikmaken van de wandeling naar de douches of de koer.

In enkele inrichtingen merkt men ook op dat de gedetineerden niet altijd op de hoogte lijken te zijn van de contactmogelijkheden of zelfs van het bestaan van de Commissies.

De CvT's die vanuit een afzonderingscel werden gecontacteerd, registreerden allerlei klachten in verband met alle mogelijke aspecten van de detentie. Zo klagen gedetineerden over de temperatuur, de toegang tot de wandelkoer, de behoefte aan sociale contacten, het gebrek aan hygiëne, het feit dat ze niet regelmatig kunnen roken, de houding van een beampte, een niet afgeleverde maaltijd enzovoort. De Commissies hebben echter vastgesteld dat klachten over de sanctie zelf en de betwisting ervan het vaakst voorkomen.

#### **4.5.8. Aanbevelingen over het regime binnen de staf- en beveiligde cellen**

##### **Algemene aanbeveling**

- De CTRG beveelt een strikte toepassing van de artikelen 135 en 136 van de Basiswet aan. Daarin worden respectievelijk de beperkingen en de garanties opgesomd die van toepassing zijn in geval van disciplinaire afzondering. Belangrijk is voorts dat het personeel goed is opgeleid op dat vlak.

##### **Specifieke aanbevelingen**

- De CTRG beveelt aan om rekening te houden met de omstandigheid dat de directeur bij een andersluidende beslissing een of meer van de in artikel 135 §1 van de Basiswet bedoelde beperkingen met betrekking tot disciplinaire afzondering kan opheffen wanneer hij dat nodig acht. Het is inderdaad van belang dat, zonder aan de rechten van de gedetineerde te raken, rekening wordt gehouden met deze speelruimte.

- De CTRG beveelt aan om gedetineerden niet naakt in afzonderingscellen te plaatsen, maar gebruik te maken van alternatieven zoals papieren kledij.
- De CTRG beveelt aan om de rechten en verplichtingen van de gedetineerden aan te plakken en ze mondeling toe te lichten bij aankomst in de cel.
- De CTRG beveelt aan de tijden voor de wandelingen te herzien om de slaap van de gedetineerden te respecteren en hen van het daglicht te laten genieten. Bovendien beveelt de CTRG aan om op de individuele koeren systemen te installeren die natuurlijk licht doorlaten en om geen gebruik te maken van voorzieningen die de lichtinval tegenhouden of te zeer beperken zoals dicht bij elkaar geplaatste tralies.
- De CTRG beveelt aan om systematisch sokken en ondergoed te verstrekken aan de gedetineerden. Het is ook essentieel dat de kledij de juiste maat heeft. Bovendien moeten extra kleren ter beschikking worden gesteld als de persoon het koud heeft in de cel of op de wandelkoer.
- De CTRG beveelt aan om te garanderen dat gedetineerden in de strafcel toegang hebben tot de boeken van de bibliotheek en dat binnen een redelijke termijn. Er wordt ook aanbevolen om het boekenaanbod uit te breiden. Soms is dat zeer beperkt of bestaat het alleen uit religieuze werken.
- Behalve wanneer dat een gevaar inhoudt voor de gedetineerde of voor anderen, beveelt de CTRG aan om schrijfbenodigdheden (recht op briefwisseling) of een leesbril (recht op toegang tot informatie) ter beschikking te stellen van de gedetineerden.
- De CTRG beveelt aan om de gedetineerden duidelijk te informeren over de mogelijkheid om contact op te nemen met de Commissie van Toezicht en over het bestaan van en de regels voor de toegang tot het klachtrecht.

## 4.6. Opvolging verblijf in straf- en beveiligde cellen

Dit hoofdstuk behandelt de volgende onderzoeksvraag: “Hoe worden de gedetineerden opgevolgd tijdens hun verblijf in de strafcel en de beveiligde cel binnen de Belgische penitentiaire inrichtingen?” In de eerste drie delen van dit hoofdstuk wordt de begeleiding door respectievelijk de directies, het penitentiaire personeel en de arts, de psychiater en het zorgteam onder de loep genomen. Bepaalde gedetineerden kunnen worden gecontroleerd met een camera. Dat aspect komt in het tweede deel aan bod. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen omtrent deze thema’s.

### 4.6.1. Opvolging door directie

Het laatste lid van artikel 113, §2 van de Basiswet schrijft voor dat de gedetineerde zorgvuldig wordt opgevolgd door de directeur en de arts, die hem daartoe regelmatig bezoeken, zich van zijn toestand vergewissen en nagaan of hij geen klachten of opmerkingen heeft. Met betrekking tot de opsluiting in de strafcel wordt bovendien voorgeschreven dat de directeur en de arts de gedetineerde dagelijks bezoeken om zich van diens toestand en situatie te vergewissen en om na te gaan of hij geen klachten of opmerkingen heeft.<sup>172</sup>

Een groot deel van de bevroegde directieleden legt uit dat de **bezoeken aan de afzonderingscellen** waar mogelijk **stelselmatig en dagelijks** plaatsvinden. Soms wordt dat echter vergeten of is het niet mogelijk naar die cellen te gaan omdat andere gebeurtenissen in de inrichting dat verhinderen.

Enkele directieleden zeggen ook dat ze niet elke dag naar de cel gaan wanneer het om een vrijwillige afzondering gaat. De frequentie kan voorts afhangen van de openheid hiertoe van de gedetineerde, het concrete incident of specifieke behoeften.

Sommige directieleden gaan alleen naar de afzonderingscel, maar meestal blijven er bewakingsbeambten in de buurt. Er is dus weinig privacy tijdens de gesprekken. Enkele directeurs delegeren het bezoek aan de PA en gaan zelf alleen naar de afzonderingscel als de gedetineerde daar uitdrukkelijk om vraagt. Een directielid legt uit dat hij niet zelf gaat als hij betrokken was bij het incident dat tot de afzonderingsbeslissing leidde, maar zich dan

<sup>172</sup> Art. 137, §2 Basiswet gevangeniswezen.

door een collega laat vervangen omdat de gedetineerde zijn aanwezigheid als een provocatie zou kunnen ervaren.

Het eerste bezoek kan de dag zelf of de volgende dag plaatsvinden. Een directeur legt uit dat het bezoek altijd de dag zelf plaatsvindt als de gedetineerde in grote nood verkeert, maar dat de betrokkene er vaak behoefte aan heeft om eerst tot rust te komen. De meeste directieleden bevestigen te wachten tot enkele uren na de plaatsing om de gedetineerde tot rust te laten komen. Ze zijn van mening dat het gesprek constructiever zal zijn wanneer de meeste opwinding of agressiviteit voorbij is.

Een zeer grote meerderheid van directeurs gaat de cel binnen. Ze vinden dat deze handelwijze humaner is en een interessanter gesprek kan opleveren. Een zeer klein aantal directieleden neemt de betrokkene mee naar het lokaal van de PA om op een meer neutrale plaats te praten. Als de gedetineerde agressief is, kan de dialoog via het winket of de traliedeuren plaatsvinden. Als de betrokkene slaapt, maken sommige directieleden hem wakker, terwijl andere ervoor kiezen hem verder te laten slapen. De directeur komt dan zelden dezelfde dag nog terug. Een van de directeurs verduidelijkt dat hij onmogelijk zijn agenda kan aanpassen aan het al dan niet beschikbaar zijn van de gedetineerden.

Inhoudelijk heeft het gesprek als doel na te gaan of de documenten voor de plaatsingsprocedure ondertekend zijn, of de gedetineerde voldoende water heeft enzovoort. Voorts wordt de procedure voor voorlopige plaatsing en tuchtrechtelijke hoorzittingen uitgelegd aan de gedetineerde. Een grote meerderheid van de directeurs probeert de afzondering constructiever te maken door een rustig gesprek te voeren met de gedetineerde. Velen proberen de gedetineerde te begrijpen en met hem in dialoog te gaan, in de hoop dat ze hem zo tot rede kunnen brengen. Enkele directeurs leggen uit dat de vraag aan de gedetineerde hoe het met hem gaat, soms verkeerd wordt opgevat. De directeurs wijzen er ook op dat tijdens deze gesprekken vele vragen terugkomen die eerder al aan beampten waren gesteld. De vertrouwelijkheid van de gesprekken is zeer relatief, aangezien er bewakingsbeampten in de buurt zijn.

Eén directeur vindt de plaatsing niet ideaal, maar de gesprekken die tijdens deze noodsituatie worden gevoerd, zijn bijzonder en scheppen een band tussen het directielid en de gedetineerde. Een dergelijke band is elders in de gevangenis moeilijk tot stand te brengen. De gedetineerde toont zich in al zijn kwetsbaarheid en dat levert boeiendere gesprekken op.

De **duur van het gesprek** hangt af van wat de gedetineerde te vertellen heeft, zijn vragen, verzoeken en klachten. Volgens de ondervraagde directeurs zijn de gedetineerden niet altijd ontvankelijk voor dialoog. Sommigen willen zich gewoon afzonderen, met niemand praten en slapen. Anderen zoeken de discussie en zeggen dat hard nodig te hebben. Over het algemeen zien de directies veel schuldgevoelens en spijt over de reden voor de sanctie.

De vragen die naar voren komen, houden veelal verband met de reden voor de plaatsing (de betrokkene komt terug op het incident, de oorzaken ervan, de rol van een andere gedetineerde enzovoort) en met de manier waarop de plaatsing zal verlopen (uitgaansvergunningen, bezoeken, contacten, persoonlijke bezittingen enzovoort). Ook de mogelijkheid om te roken leidt tot ontzettend veel vragen en frustraties.

#### 4.6.2. Opvolging door personeel

Tijdens het verblijf in afzondering biedt het penitentiair personeel de beste **contactmogelijkheid** voor de gedetineerden. Sommige gedetineerden vinden het frustrerend dat ze niet meer kunnen communiceren, anderen wijzen iedere mogelijkheid tot interactie af.

De Basiswet schrijft de aanwezigheid van een oproepsysteem voor.<sup>173</sup> Dit systeem dient, voor zover het functioneert, in de eerste plaats om behoeften of spoedeisende situaties te melden. Meermaals werd gemeld dat het personeel zeer traag reageert op een oproep. Voor meer details over dit punt verwijzen wij naar de informatie over oproepmogelijkheden in paragraaf 4.2.3.

Het personeel voert **zowel 's nachts als overdag bezoeken** uit. Overdag bezorgt het personeel de maaltijden (in sommige inrichtingen wordt het avondeten samen met het middageten afgeleverd). Daarbij wordt over het algemeen echter niet gepraat omdat het personeel andere taken heeft in de gevangenis. 's Nachts is er meestal een beperkter toezicht. Het **nachtelijk toezicht**, waarbij de nachtrust van de gedetineerde maximaal wordt gerespecteerd, is een BVM zoals bedoeld in artikel 112 §3 van de Basiswet. Het mag worden gehandhaafd voor een duidelijk omschreven periode die niet langer kan zijn dan 7 dagen. Voor een verlenging is een gemotiveerd advies van de directie nodig.

<sup>173</sup> Art. 134, §2 Basiswet gevangeniswezen.

Artikel 115 bepaalt dat elke veiligheidsmaatregel in een speciaal register moet worden genoteerd met vermelding van de omstandigheden, het tijdstip en de duur. Dit toezicht betreft meestal een visuele controle via het winket waarbij wordt gebruikgemaakt van de kunstverlichting in de cel of een zaklamp. Het interval bedraagt 30 tot 15 minuten (of zelfs 7,5 minuten als de persoon heeft geprobeerd zichzelf te kwetsen).

Deze controle gebeurt niet systematisch, maar gedetineerden maakten er vaak melding van. Sommigen noemden ze volkomen zinloos gezien hun situatie.

Een grote meerderheid van de personen die aan deze controles werden onderworpen, zegt dat ze hun slaap ernstig hebben verstoord. Enkele gedetineerden vinden dit een nutteloze maatregel die vaker voor elk geval afzonderlijk moet worden beoordeeld. Een veelzeggend voorbeeld is dat van een gedetineerde die de temperatuur in zijn cel ondraaglijk vond tijdens een hittegolf. Hij legde zijn matras op de grond om het minder warm te hebben, maar hierdoor kon het personeel hem niet goed meer zien liggen tijdens de nachtelijke controles. Dezelfde gedetineerde legt uit dat het personeel meermaals op de deur klopte en dat hem werd gevraagd de matras weer op de bedstructuur te leggen. Het resultaat was dat hij niet kon slapen.

“Als je dit door je laken heen opmerkt, word je daar wakker van he. Het is extreem fel! Ik heb die lampen al eens gezien. Weet je wanneer ze in de donkere gang zijn, het is net als de flash van een camera maar dan feller, zo is het, als ze zo’n lamp aansteken in een donkere gang verlichten ze de hele gang al met zo’n lamp. Dus, als het in je smoel flitst, het spijt me - als de flash van een camera maar dan groter - in je ogen, wat ben je dan?”

(Gedetineerde X, 2021)

### 4.6.3. Opvolging door arts/psychiater/zorgteam

De artikelen 113, §,2 (BVM'en) en 137, § 2 (opsluiting in de strafcel) van de Basiswet schrijven voor dat de arts de gedetineerde dagelijks bezoekt om zich te vergewissen van diens toestand en om na te gaan of de gedetineerde geen klachten of opmerkingen heeft.

Een meerderheid van directeurs verklaart dat er **dagelijks medisch toezicht** is. Bepaalde inrichtingen blijken echter nauwgezetter te zijn dan andere. De gedetineerden krijgen bijzondere aandacht, afhankelijk van hun specifieke problematiek (psychose, zelfmoordneigingen enzovoort), maar ook naargelang ze in de straf- of de beveiligde cel worden geplaatst (voor zover rekening wordt gehouden met dat verschil).

Al bij al is het moeilijk om een lijn te trekken in de inhoud van de gesprekken met de arts, maar meestal is die gebaseerd op de wensen van de gedetineerde. Heel wat gedetineerden willen liever geen gesprek met de arts. Ze vinden het zinloos en wensen alleen te worden gelaten. Ofwel zegt de gedetineerde dat hij geen zorgen of bijzondere aandacht nodig heeft of dat hij geen behandeling volgt, ofwel stelt hij enkele vragen en laat hij eventueel zijn toestand onderzoeken na de gebeurtenis die tot zijn afzondering heeft geleid.

Vele gedetineerden zeggen dat ze een gesprek met de arts hebben gehad zonder lichamelijk onderzoek. Het gaat dan eerder om een kort bezoek om na te gaan of de gedetineerde geen klachten heeft.

Het bezoek van de arts is afhankelijk van diens agenda en de eisen van de gevangenis. Sommige directeurs leggen uit dat de arts 's ochtends in de inrichting is. Er is dan een langere wachttijd voor een bezoek wanneer de gedetineerde na de middag in afzondering wordt geplaatst. Eén directielid meent dat de artsen zich niet altijd bewust zijn van hun rol. De gedetineerden vinden dat sommige snelle en oppervlakkige bezoeken van een gebrek aan respect getuigen. Zij hebben vaak immers niet alleen behoefte aan zorgen, maar ook aan een luisterend oor. Hoewel bepaalde gedetineerden best tevreden zijn over de verstrekte zorgen of de wachttijden, maken andere getuigenissen melding van onverschilligheid en onachtzaamheid.

Uit de gesprekken met gedetineerden bleek **argwaan over de medicatie**, vooral als ze aan een straf- of veiligheidsmaatregel waren onderworpen. De arts wordt er door sommige gedetineerden van verdacht overdreven veel

medicatie voor te schrijven om hen te kalmeren. Eén gedetineerde heeft het verhaal gehoord van een andere gedetineerde die in afzondering was geplaatst en een kalmerend middel kreeg voorgeschreven waardoor hij een hele week niet uit zijn bed kon komen. Hoewel moeilijk kan worden nagegaan of dat verhaal klopt, blijkt inderdaad dat het medische team kalmeermiddelen kan toedienen zodra een gedetineerde tekenen van agitatie vertoont. Voor sommige gedetineerden wordt het gebrek aan vertrouwen daarbij gevoed door verhalen die de ronde doen in de gangen.

Bij decompensatie, psychose of depressie kan een beroep worden gedaan op een **psychiater**. Dat gebeurt echter niet stelselmatig en alleen na een inschatting van de situatie. Diverse gesprekken herinneren ons eraan dat de vertrouwelijkheid van de uitwisseling zeer zelden wordt gerespecteerd. De beambten zijn heel vaak in de buurt en binnen gehoorsafstand.

#### 4.6.4. Cameratoezicht

Artikel 137 van de Basiswet voorziet in de mogelijkheid om bewakingscamera's in de cel te plaatsen. Voor meer informatie verwijzen wij de lezer naar paragraaf 4.2.4 over het gebruik van camera's in afzonderingscellen. Ter herinnering: alleen bepaalde van die cellen zijn uitgerust met camera's. Bij een dreiging of vermoeden dat de gedetineerde zelfmoord zou overwegen, kunnen de camera's in werking worden gesteld. Dat mag echter alleen op medisch advies.

Voor sommigen ligt een camera in de cel psychologisch zeer moeilijk omdat ze het gevoel hebben permanent in de gaten te worden gehouden. Een gedetineerde legt uit dat hij zijn behoefte niet in de cel kon doen omdat de camera hem letterlijk benauwde.

Een directielid verduidelijkt dat de beelden van het sanitaire blok over het algemeen worden vervaagd. Andere gedetineerden zeggen dat ze aan de camera's in de gevangenis gewend zijn en dat ze er zich uiteindelijk niet druk over maken.



#### 4.6.5. Aanbevelingen over de opvolging van het verblijf in straf- en beveiligde cellen

##### Algemene aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan de opvolging van de gedetineerden die in een straf- of beveiligde cel verblijven conform de wettelijke richtlijnen en internationale aanbevelingen te laten verlopen en bepaalde methodes of middelen (vb. cameratoezicht) slechts in te zetten in het belang van de gedetineerden en dit rekening houdend met de menselijke waardigheid van de gedetineerden.

##### Specifieke aanbevelingen

- De centrale raad beveelt aan dat de dialoog tussen de gedetineerde en de directie als algemene regel in de cel of in een afzonderlijke ruimte plaatsvindt.
- De CTRG beveelt aan om de psychiater stelselmatig te laten langskomen in de afzonderingscel als de gedetineerde tekenen van psychose, depressie, decompensatie of andere labiele gemoedstoestanden vertoont.
- De CTRG beveelt aan om een communicatie-inspanning rond medische zorg te doen in de vorm van dialoog en een verhoogde beschikbaarheid van de diensten.
- De CTRG herinnert eraan dat het belangrijk is over voldoende personeel te beschikken om in de behoeften van de in afzondering geplaatste gedetineerden te voorzien. Bovendien wijst de raad erop dat het lijden van bepaalde gedetineerden niet mag worden genegeerd of geminimaliseerd, om te vermijden dat een soms noodzakelijke medische behandeling wordt vertraagd.
- Volgens artikel 112 §1 3° van de Basiswet moet voor elk geval afzonderlijk worden ingeschat of nachtelijk toezicht aangewezen is. De CTRG herinnert eraan dat deze maatregel in geen geval stelselmatig mag worden genomen.
- De CTRG herinnert eraan dat de gedetineerde overeenkomstig artikel 137 §1 van de Basiswet moet worden ingelicht over het cameratoezicht en over de redenen voor dit toezicht.

## 4.7. Registratie van gebruik straf- en beveiligde cellen

In dit hoofdstuk proberen we een antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag: “Hoe wordt het gebruik van strafcellen en beveiligde cellen bijgehouden in de registers van de Belgische penitentiaire inrichtingen?” De wet bevat diverse **nauwkeurige bepalingen over de registers**. In dit hoofdstuk analyseren we alle voorschriften volgens thema in deze volgorde: BVM'en, individueel bijzonder veiligheidsregime, afzondering in het kader van een tuchtmaatregel (strafcel of ATV), gedetailleerd register per persoon die in de strafcel wordt geplaatst en ten slotte het register van de dwangmaatregelen. In aansluiting op de bevindingen over dit onderwerp bevat het laatste deel van dit hoofdstuk allerlei aanbevelingen over het bijhouden van de registers.

De registers worden **bewaard** op de griffie, in het kantoor van de penitentiair beambten of in het controlecentrum. Sommige inrichtingen hebben hun registers gedigitaliseerd (SIDIS of andere serverapplicatie). Toch konden de CvT's heel wat registers niet raadplegen omdat ze niet beschikbaar of onvindbaar waren. Die allereerste vaststelling is natuurlijk uiterst belangrijk. Ze toont aan dat het bijhouden van de registers niet in alle inrichtingen even vlot verloopt. Die inleidende opmerking doet vragen rijzen over de transparantie over het gebruik van afzonderingen. Bovendien bemoeilijkt een dergelijke maatregel de toepassing van de artikelen van de Basiswet<sup>174</sup> die bepalen dat de controle- en toezichthoudende organen recht op inzage in deze registers hebben.

De **procedure** voor het bijhouden van de registers verschilt licht naargelang de interne werking van de inrichtingen. Het register kan worden ingevuld door de directie, de griffie of de penitentiair beambten, of door de handen van meerdere van deze personen gaan. Eén inrichting beschikt over specifiek personeel, het secretariaat van de hoorzittingen, dat onder toezicht van het directieteam het gedigitaliseerde register bijhoudt.

Een meerderheid van de directies heeft er geen moeite mee toe te geven dat de registers bepaalde **leemten** vertonen die groter of kleiner zijn naargelang de locatie van de registers en de soorten registers. Meerdere directieleden geven aan dat de registers niet overal automatisch bijgehouden worden. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn occasionele vergeetachtigheid, een gebrek aan gewoonte om het register in te vullen (al dan

<sup>174</sup> Art. 23 § 1, art. 27 § 1, art. 115, art. 118, § 6 en art. 121 Basiswet gevangeniswezen.

niet doordat de afzonderingscellen weinig worden gebruikt), en een hoge werkdruk met nijpend tijdgebrek tot gevolg. Het invullen van de registers is daardoor niet prioritair voor het personeel, verdwijnt naar de achtergrond en gebeurt soms niet of onvolledig.

Bepaalde directieleden geven bovendien aan dat zij zelf en het personeel dit werkmiddel niet nodig hebben in de dagelijkse praktijk of om een duidelijk zicht te hebben op de tuchtpraktijken en de frequentie daarvan. Het zijn veeleer actoren zoals advocaten, leden van de CvT's en van de KC's of de politie die ze willen inkijken.

Bepaalde details worden hiervoor door sommigen weinig nuttig geacht en niet ingeschreven, zoals de beweging naar de wandelkoer of het gebruik van handboeien voor een verplaatsing van enkele minuten. Desalniettemin zijn het slechts enkele zeldzame directieleden die de **noodzaak en het nut van de registers** niet zien. Een grote meerderheid stelt ze helemaal niet ter discussie en vindt ze noodzakelijk voor een coherent beheer van de inrichting, een transparantie en traceerbaarheid van sancties en maatregelen en voor de bescherming van het personeel. Sommige beambten hebben dan weer de indruk dat de registers een middel zijn om hun werk te controleren en dat ze dus tegen hen worden gebruikt. Bovendien blijken bepaalde leemten een gevolg te zijn van een versoepeling en/of aanpassing van de procedures, ingegeven door de praktijk op het terrein. Een voorbeeld: als men merkt dat zeer zelden rekening wordt gehouden met een gegeven dat in het register moet worden ingeschreven, zal men ook minder nauwgezet omspringen met dat gegeven.

Over het geheel genomen zijn de directies zich dus bewust van de onvolledigheid van deze registers. Meerdere directieleden bevestigen hierbij dat de leemten in de registers als een gebrek aan transparantie of het verbergen van bepaalde praktijken kunnen worden geïnterpreteerd, maar in werkelijkheid bovenstaande oorzaken hebben. .

Sommige directieleden klagen daarbij dat ze niet voldoende tijd hebben om procedures rond het bijhouden van de registers te organiseren en het personeel op te leiden. Anderen proberen het bijhouden van de registers te automatiseren. Eén directielid heeft recent haar personeel herinnerd aan de richtlijnen voor het bijhouden van de registers. Andere directieleden geven toe dat ze het bijhouden van de registers slechts van ver opvolgen. Ze laten dit werk over aan de beambten en hopen dat die het correct uitvoeren, maar zonder te controleren of dat ook daadwerkelijk gebeurt.

Toch stellen we vast dat er in enkele inrichtingen wel een nauwgezette en regelmatige opvolging is. De registratie is er een gewoonte geworden die geïntegreerd is in het beheer van de inrichting.

De **inhoudelijke eisen** die aan de registers worden gesteld, verschillen licht naargelang de maatregel. Wij zullen proberen ze te beschrijven in de delen die aan de diverse maatregelen zijn gewijd. Vooraf willen we erop wijzen dat, op de vraag of het nuttig zou zijn bepaalde punten ter registratie toe te voegen aan de registers, zeer weinig directies hiertoe een noodzaak zagen. Opmerkelijk is ook dat, hoewel de Basiswet een effectief of symbolisch onderscheid maakt tussen BVM, IBVR of afzondering als gevolg van een tuchtmaatregel, de verschillen niet altijd duidelijk zichtbaar zijn in de schriftelijke neerslag ervan binnen de inrichting, met name wanneer bepaalde registers verschillende soorten maatregelen combineren. Anderzijds worden heel wat registers weinig ingevuld. Het is dus duidelijk dat er veel verwarring bestaat en dat uiteindelijk weinig inrichtingen de richtlijnen naar de letter volgen.

#### 4.7.1. Bijzondere Veiligheidsmaatregelen

Artikel 115 van de Basiswet bepaalt dat een bijzonder register moet worden bijgehouden dat speciaal bestemd is voor de BVM'en. Enkele inrichtingen noteren de BVM en de individuele bijzondere veiligheidsregimes echter in hetzelfde register. Volgens collectieve brief nr. 156 moet in dit register de volgende informatie worden vermeld: volgnummer, datum van de maatregel, omstandigheden, eventuele verlenging en geldigheidsduur van de maatregel.<sup>175</sup> Uit de opmerkingen naar aanleiding van het onderzoek blijkt dat er tekortkomingen zijn bij het bijhouden van die registers. In sommige inrichtingen worden al de noodzakelijke elementen wel bijgehouden in het individuele dossier van de gedetineerde, maar wordt deze niet in het register BVM gecentraliseerd.

Er werd ook onderzocht of het register de volgende **facultatieve informatie** bevat: celnummer en betrokken personeelsleden of directeur. Het celnummer wordt in sommige gevallen vermeld, in een groter deel van de inrichtingen wordt de naam van de betrokken beambte of directie aangegeven.

---

<sup>175</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI Orde, veiligheid en gebruik van dwang.

Eén gevangenis vermeldt stelselmatig de reden voor de maatregel. In dezelfde inrichting is er een kolom 'Opmerkingen' en in 2021 werd er een kolom 'Advies psych/arts' toegevoegd. In een andere inrichting worden de door de gedetineerde gepleegde feiten aangegeven en weer een andere vermeldt ook de datum van het verslag.

#### 4.7.2. Individueel bijzonder veiligheidsregime

Artikel 118 van de Basiswet bepaalt dat de beslissing tot plaatsing in een IBVR of IBVR door de directeur-generaal wordt genomen op voorstel van de directeur. Het voorstel vermeldt de concrete omstandigheden of gedragingen van de gedetineerde waaruit blijkt dat hij een voortdurende bedreiging uitmaakt voor de veiligheid. Het voorstel vermeldt de concrete nadere regels van de plaatsing en wordt vergezeld van een medisch advies over de verenigbaarheid van de nadere regels van het voorgestelde regime met de gezondheidstoestand van de gedetineerde. Volgens artikel 118 §6 moeten elke beslissing en elke aanpassing van het IBVR worden bijgehouden, door de administratie in een centraal register en door de directeur in een lokaal register. Daarbij moeten de identiteit van de gedetineerde en de doorgevoerde wijzigingen in het regime worden vermeld.

Naar aanleiding van de bezoeken van de directie en de arts kan aanvullende informatie over de situatie en de toestand van de gedetineerde worden verstrekt. De personen die met het toezicht zijn belast, kunnen ook hun eigen opmerkingen of die van de gedetineerde toevoegen.<sup>176</sup>

De analyse van die registers toont aan dat de specifiek vastgestelde categorieën niet altijd worden ingevuld of dat er leemten zijn op dat vlak. Zo noteren bepaalde onderzochte inrichtingen niet stelselmatig de redenen voor de maatregel. De opgelegde duur wordt altijd schriftelijk aangegeven, maar naargelang de inrichting gebeurt dat in het register of in het persoonlijke dossier van de gedetineerde. In enkele van de onderzochte inrichtingen worden BVM en IBVR bovendien in hetzelfde register genoteerd.

Uit de opmerkingen blijkt dus dat het bijhouden van de registers verschilt naargelang de inrichting. In één inrichting is er naast het register nog een bijbehorende map met verslagen over elke beslissing en aanvullende informatie. Eén inrichting heeft een register van beslissingen (datum, naam, verlenging/duur, handtekening) en opvolging (datum, naam, naam van de

<sup>176</sup> Art. 118 §6 Basiswet gevangeniswezen.

directeur, opmerking, handtekening en andere gegevens). Nog een inrichting toonde een register dat de maatregelen per gedetineerde vermeldt, dus niet in chronologische volgorde.

#### 4.7.3. Afzondering naar aanleiding van tuchtmaatregelen (strafcel of ATV)

Artikel 146 van de Basiswet bepaalt dat elke tuchtrechtelijke sanctie moet worden ingeschreven in een daartoe bestemd register. In CB 156 werd de vorm van dit register verder gespecificeerd.

Over het registreren van voorlopige maatregelen in afwachting van een tuchtprocedure werd in de Basiswet niets opgenomen. In de praktijk blijkt dan ook dat voorlopige maatregelen niet overal (op dezelfde wijze) worden geregistreerd.

Wat de registratie van tuchtrechtelijke sancties betreft, vermelden enkele inrichtingen alle hierna opgesomde **verplichte punten**: volgnummer, naam, tuchtrechtelijke inbreuk, datum van de inbreuk, sanctie (strafcel of ATV) en datum van de sanctie.<sup>177</sup> In de registers van andere inrichtingen ontbreken sommige van die categorieën, in de meeste gevallen het volgnummer. De feiten en omstandigheden worden meestal in het register vermeld, maar kunnen ook in het persoonlijk dossier worden opgenomen. De duur van de sanctie wordt bijna altijd aangegeven. Andere elementen die dikwijls worden geregistreerd, zijn de identiteit van de directeur die de beslissing heeft genomen en de vermelding of de maatregel al dan niet op een veiligheidsmaatregel volgt.

Naargelang de inrichting kunnen aanvullende categorieën worden toegevoegd: identiteit van de beambte die het tuchtrapport heeft opgesteld, einddatum van de plaatsing, datum van de hoorzitting, medicatie enzovoort. In bepaalde registers wordt het celnummer vermeld.

Het is duidelijk dat bepaalde inrichtingen minder goed georganiseerd zijn dan andere. De volgende voorbeelden illustreren dat. Sommige inrichtingen maken geen onderscheid tussen strafcellen en ATV. Eén commissie van toezicht stelde vast dat er tijdens een bepaalde periode gedetineerden in de strafcel waren, terwijl dat niet in het daartoe bestemde register stond. In

<sup>177</sup> Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020; Basiswet gevangeniswezen – Titel VI Orde, veiligheid en gebruik van dwang.

meerdere inrichtingen gebruikt men de strafcel soms voor enkele uren op verzoek van de betrokkene, om te kalmeren of uit een conflictsituatie met een medegedetineerde te geraken (cf. paragraaf 4.3.4). Dergelijke gevallen worden nergens schriftelijk aangegeven.

#### 4.7.4. Gedetailleerd register per persoon die in de strafcel wordt geplaatst

Artikel 138 van de Basiswet schrijft voor dat, voor elke opsluiting in een strafcel, de persoon die de tuchtsanctie oplegt een **formulier** opstelt met vermelding van de identiteit van de gedetineerde, de feiten en de omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot deze tuchtsanctie. Op dat document worden ook dagelijks de verplaatsingen genoteerd (verplaatsingen naar de douches, de wandelkoer, bezoeken enzovoort). Ook de exacte tijdstippen moeten worden vermeld, evenals de redenen waarom de gedetineerde de cel heeft verlaten. De gedetineerde mag er ook de opmerkingen over zijn toestand op laten optekenen tijdens het dagelijkse bezoek van de directie. Ook de instanties die belast zijn met het toezicht op en de controle over de gevangenen, en meer bepaald de leden van de CvT's, kunnen opmerkingen noteren op dit formulier. In de praktijk bestaat dit register meestal uit een los vel papier dat tijdens de volledige duur van de opsluiting aan de afzonderingscel wordt bewaard. Het formulier kan worden aangeplakt op de celdeur of bewaard door de penitentiair beambten. Na de afzondering wordt het aan het persoonlijke dossier van de gedetineerde toegevoegd. Omdat het moeilijk is toegang te krijgen tot de persoonlijke dossiers, konden niet in alle inrichtingen alle registers van alle in afzondering geplaatste gedetineerden worden ingekeken.

In het kader van het onderzoek werd gecontroleerd of alle wettelijk voorziene punten correct werden ingevuld, met name de datum, het begin van de plaatsing, het einde van de plaatsing, de naam en hoedanigheid van de bezoeker, de door de bezoeker verstrekte informatie, de reden voor het vertrek en opmerkingen over de gedetineerde. Uit de analyse van de registers blijkt dat de wettelijke bepalingen gedeeltelijk werden nageleefd. Niet alle categorieën zijn altijd aanwezig. Bovendien laat het invullen ervan te wensen over. Bij de raadpleging van de documenten is meermaals gebleken dat individuele registers niet stelselmatig worden ingevuld en dat de notities onvoldoende duidelijk zijn.

#### 4.7.5. Register van dwangmaatregelen

Artikel 121 van de Basiswet bepaalt dat een maatregel van rechtstreekse dwang in een specifiek register moet worden vermeld. De volgende vaststellingen zijn dan ook gebaseerd op het onderzoek van de registers, die overeenkomstig collectieve brief nr. 156 **de volgende informatie moeten bevatten**: datum, identiteit van het personeel dat de fysieke dwang heeft uitgeoefend, identiteit en hoedanigheid van de persoon tegen wie de fysieke dwang werd uitgeoefend, omstandigheden die de dwang rechtvaardigen, gebruikte maatregelen en duur ervan (begin- en eindtijd).

Er werden echter tekortkomingen vastgesteld: één inrichting vermeldt niet de dwangmiddelen die bij de opsluiting in afzondering werden gebruikt, in sommige inrichtingen zijn de aantekeningen onvolledig of onvoldoende duidelijk. In enkele registers ontbreken de begin- en de eindtijd van de maatregel. Van één register toont het onderzoek aan dat het sinds 2010 niet meer werd ingevuld.



#### 4.7.6. Aanbevelingen over de registratie van het gebruik van straf- en beveiligde cellen

##### Algemene aanbeveling

- De CTRG beveelt aan om de registers bij te houden met strikte inachtneming van de geldende wettelijke bepalingen, meer bepaald de artikelen 115, 118 §6, 121 en 146 van de Basiswet.

##### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan dat elke lokale directie een interne mededeling verspreidt die verduidelijkt hoe de registers moeten worden bijgehouden en waartoe ze dienen. Bovendien wordt aanbevolen dat in elke inrichting iemand wordt aangesteld om te controleren of deze registers correct worden bijgehouden.
- De CTRG beveelt aan dat elke lokale directie haar personeel duidelijk informeert over de verschillen tussen BVM, IBVR en afzondering als gevolg van een tuchtrechtelijke maatregel.
- De CTRG steunt de initiatieven die in bepaalde inrichtingen al werden genomen om aanvullende categorieën of een kolom voor opmerkingen toe te voegen aan de registers.
- De CTRG beveelt aan om de voorlopige maatregelen in een afzonderingscel steeds te registreren in het tuchtregister, ongeacht de vraag of er effectief een tuchtprocedure wordt opgestart.

## 4.8. Evaluatie van gebruik straf- en beveiligde cellen

Op het meer structurele vlak wordt in dit deel aandacht besteed aan eventuele te overwegen wijzigingen in het wettelijke en regelgevende kader rond afzonderingen, alsook aan de opleiding van directeurs en personeel. Dit deel bevat ook een punt over de kritische visie van de directeurs. Zij kaarten ideeën aan voor mogelijke alternatieven of wijzigingen in de afzonderingscellen, verklaren vrij tevreden te zijn over de bestaande procedures, bij gebrek aan beter, of spreken van een structurele impasse die gedoemd is om voort te duren.

### 4.8.1. Gebreken in wetgeving en beleid

Uit enkele getuigenissen van directeurs is gebleken dat er **in de wetgeving en het penitentiaire beleid bepaalde lacunes** zijn met betrekking tot de plaatsing in afzonderingscellen, met name van geïnterneerden of gedetineerden met psychische problemen.

Meerdere directeurs omschrijven de gevangenis als een omgeving die niet geschikt is voor psychiatrie, maar stellen vast dat ze er toch mee te maken krijgen, hetzij door het aantal geïnterneerden dat nog in penitentiaire inrichtingen verblijft, hetzij door de omvang en de verscheidenheid van psychische problemen bij de gedetineerden. Dat betekent ook dat het gedrag van psychiatrische patiënten vanuit een strafrechtelijke invalshoek wordt behandeld. Denk maar aan de opsluiting in een afzonderingscel als gevolg van een psychose.

Volgens de verzamelde getuigenissen moet een rechtskader worden ontwikkeld om psychiatrische patiënten in de gevangenis anders te behandelen. De gevangenis is namelijk een omgeving waarin het moeilijk of zelfs onmogelijk is geïnterneerden en/of gedetineerden met ernstige psychische problemen de nodige zorgen te geven.

Volgens één directeur die hierover werd bevroegd, plegen geïnterneerden en/of gedetineerden met psychische problemen ernstige inbreuken in de gevangenis, zoals bedreiging, fysieke en psychische agressie enzovoort. Voor de Basiswet zijn dat allemaal inbreuken op de wet- en regelgeving en moet er tuchtrechtelijk op worden gereageerd, dit wil zeggen met opsluiting in een strafcel of een ATV. Volgens een andere directeur kan dit strafrechtelijke antwoord op gebeurtenissen, te wijten aan de geestelijke

gezondheidstoestand van de betrokkene, alleen worden vermeden door een **zorgomgeving ter beschikking te stellen die is aangepast** aan dergelijke psychische problemen. Alleen zo is het mogelijk om op een passende, humane en therapeutisch zinvolle manier te reageren, en niet alleen volgens de principes van orde en veiligheid.

Nog een andere directeur vult deze zienswijze aan met de opmerking dat de principes van de bescherming van de maatschappij moeten worden toegepast om aangepaste zorgen te verenigen met de handhaving van de veiligheid. Volgens hem moet daartoe het advies worden gevraagd van zorgpsychiaters die onafhankelijk van de Basiswet het regime valideren. Volgens bepaalde directeurs leidt de toepassing van de orde- en veiligheidsaspecten van de Basiswet tot onrechtvaardigheden tegenover geïnterneerden en/of gedetineerden met psychiatrische problemen, omdat de Basiswet het gedrag vanuit het standpunt van een buitenstaander beschouwt en de kwestie van de verantwoordelijkheid er nergens in ter sprake komt.

Een directeur wijst op een andere dubbelzinnigheid in de voorschriften voor de opsluiting in afzondering. Volgens hem luidt een van de eerste principes van de Basiswet dat een straf niet meer mag zijn dan een beperking van de bewegingsvrijheid van de gedetineerde. De praktijk om via **de schriftelijke beslissing van de directie** al dan niet andere voorwerpen of rechten van de gedetineerde te beperken, bovenop de sanctie zelf, doet vragen rijzen, zegt deze directeur.

Verwijzend naar deel 4.1 over de bestaande soorten afzonderingscellen in ons land is het opmerkelijk dat in bepaalde inrichtingen gewone cellen zodanig werden aangepast dat ze aan de veiligheidseisen voldoen (bijvoorbeeld vast meubilair). Deze cellen worden dan als afzonderingscellen beschouwd. Het is dan ook zeer moeilijk om de echte straf- of beveiligde cellen in de inrichtingen van het land te inventariseren.

Een directeur omschrijft de voormelde praktijk als niet-officieel en niet juridisch te verantwoorden, want het gaat om **een specifieke soort aanpassingen van cellen waarin de wet niet voorziet**. Hij beschrijft dat hij zelf in zijn inrichting een type bijzondere cellen voor geïnterneerden heeft ingericht om de handhaving van de veiligheid te verenigen met de aangepaste behandeling die geïnterneerden nodig hebben.

#### 4.8.2. Gebreken in opleiding (directie en personeel)

Enkele directeurs wijzen op het **ontbreken van een aangepaste opleiding voor de penitentiair beambten**. Een directeur legt uit dat, bijvoorbeeld wat tuchtsancties betreft, de beambten een opleiding over de Basiswet volgen waarin hen de diverse mogelijke sancties worden uitgelegd. Hij wijst op het naar zijn mening te 'juridische' karakter van deze opleiding. Volgens hem zou het moeilijk zijn beambten in opleiding inzicht te verschaffen in de nuances van de Basiswet. Zij zouden er niet gemakkelijk in slagen die informatie te integreren. Het is dan de vraag of de opleiding tot penitentiair beambte geen deel zou moeten uitmaken van een meer volledige opleiding van het hogere type. Zoals een andere directeur bevestigt, zou het de bedoeling zijn dit beroep van beambte nog meer te professionaliseren via een opleiding die beter is aangepast aan de gevangeniswereld en zijn nuances.

Dit zou een betere opvolging mogelijk maken en de aanzet geven tot een andere dynamiek tussen het penitentiaire personeel en de gedetineerden binnen de inrichting.

Vervolgens werd er gewezen op het bestaan van een **opleiding voor personeel dat met geïnterneerden werkt**. Het is een cursus van vier dagen over het omgaan met geestelijke gezondheidsproblemen. De directeur die dit meedeelt, zegt dat hij van de opleiding op de hoogte is door zijn persoonlijke ervaring in het opleidingscentrum. De CTRG stelt zich hierbij de vraag of deze cursus toegankelijk is voor iedere beambte die met geïnterneerden werkt in elke penitentiaire inrichting van het land.

De directeurs wijzen ook op het **ontbreken van een opleiding over tuchtrechtelijke sancties voor directeurs**. Blijkbaar leren zij al doende hun beroep. Een directeur legt uit dat er uiteraard naar de wetteksten over tuchtrechtelijke sancties wordt verwezen, maar dat de naleving van de wetten volgens hem niet betekent dat er 'rechtvaardig wordt gehandeld'. Rechtvaardigheid ligt volgens hem in de juiste beoordeling van de sanctie. Die beoordeling blijft echter een moeilijke taak. Volgens hem zou het verstandig zijn een opleiding over tuchtsancties te organiseren ten behoeve van de gevangenisdirecteurs, zodat die betere beslissingen kunnen nemen ten aanzien van de gedetineerden.

Anderzijds moet nog een onderscheid worden gemaakt tussen de veiligheidsbehoeften en de relaties tussen de beambten en de gedetineerden. We leggen dit uit: sinds 2010 werden gedetineerden tijdelijk naar het

penitentiair complex van Tilburg (Nederland) overgebracht bij gebrek aan plaats in de Belgische inrichtingen. Door die ervaring konden bepaalde mensen worden geconfronteerd met het **Nederlandse penitentiaire toezicht** en met het verschil tussen enerzijds de ‘koude’ bewaking, te begrijpen als het toezicht op het gebouw en alle veiligheidseisen, eigen aan het gevangenisleven, en anderzijds de ‘warme’ bewaking. Dit wil zeggen een begeleiding van de gedetineerden, gericht op meer dialoog en menselijkheid. De feedback was positief. De Belgische gedetineerden maakten melding van een kwaliteitsvollere relatie tussen gedetineerden en bewakers die werd ervaren als meer ondersteunend dan die in ons land (Beyens & Boone, 2013). De algemene beleidsnota van de minister van Justitie voorziet in dit systeem, dat echter nog moet worden gelanceerd. Het is de bedoeling enerzijds de bewaking en beveiliging van gebouwen en personen te organiseren, en anderzijds het toezicht op en de begeleiding van de gedetineerden (algemene beleidsnota van de minister van Justitie, 2020, p. 7). De CTRG kan de uitvoering van deze bepaling alleen maar aanmoedigen. Ze beoogt immers een warmere begeleiding van de gedetineerden door bepaalde veiligheidsaspecten toe te vertrouwen aan personeel dat speciaal daartoe is aangesteld.

### 4.8.3. Alternatieven en aanpassingen

#### 4.8.3.1. Alternatieven voor de straf- en/of beveiligde cel

Om het beleid rond het gebruik van afzonderingscellen in de Belgische penitentiaire inrichtingen beter te kunnen beoordelen, werd de vraag naar alternatieven voor dergelijke cellen voorgelegd aan de directeurs. De bevroegde directeurs wezen op de hindernissen op dat vlak, maar ook op mogelijkheden voor alternatieve oplossingen.

Enkele directeurs leggen uit dat ze **geen concrete voorstellen voor alternatieven** in gedachten hebben, en dat die waarschijnlijk al in gebruik zouden zijn indien ze er wel hadden. Enkele directieleden geven aan dat de plaatsing in een afzonderingscel als sanctie zal worden uitgesproken zolang deze mogelijkheid in de wet opgenomen blijft. Rekening houdend met het huidige gevangenisbeleid is het volgens hen moeilijk om alternatieven te bedenken die in de huidige infrastructuur kunnen worden geïntroduceerd. Meer nog: de afzonderingscel lijkt een nuttig laatste redmiddel te moeten blijven in bepaalde situaties waarbij de gedetineerde extreem gewelddadig

is. Een ander argument met betrekking tot dit probleem houdt verband met de reactie van het personeel wanneer de gedetineerde in de eigen cel zou blijven. Hij zou dan overgeleverd zijn aan de manier van werken van het penitentiaire personeel, met in bepaalde gevallen een risico op mogelijke vergeldingsmaatregelen.

Omgekeerd zouden sommige van de bevroegde directeurs de **opsluiting in afzondering liever afgeschafte zien**. Zij geloven dat het beter zou zijn er geen beroep meer op te doen voor wat betreft tuchtsancties.

De plaatsing in een **individuele cel** is een eerste voorbeeld van een alternatief dat door enkele directeurs wordt voorgesteld, maar lijkt hen moeilijk uitvoerbaar te zijn door de **chronische overbevolking** in de inrichtingen. In sommige inrichtingen is een groot deel van de individuele cellen de voorbije jaren al ingericht als duocel (of cellen voor nog meer personen). Hierdoor kunnen ze niet als alternatief worden voorgesteld om bijvoorbeeld een agressieve gedetineerde te kalmeren of om te vermijden dat bepaalde spanningen met een medegedetineerde escaleren.

In dezelfde gedachtegang stellen sommigen voor om **ATV**, afzondering in de eigen cel, te gebruiken als alternatief voor de opsluiting in een afzonderingscel. De gedetineerde wordt dan minder in zijn rechten beperkt omdat hij de toegang tot al zijn persoonlijke bezittingen behoudt. Vele directeurs leggen uit dat ze waar mogelijk ATV als sanctie gebruiken, maar voor velen onder hen is het soms moeilijk de gedetineerde in zijn eigen cel te houden, vooral bij extreme gewelddadigheid, agitatie of psychose.

Een volgend voorgesteld alternatief bestaat erin de veiligheidscellen te vervangen door '**prikkelarme cellen**' (zie deel 4.1) waar die nog niet zijn ingericht.

Het uitgangspunt is het idee dat een opgewonden en gewelddadige gedetineerde zich in een dergelijke cel niet kan verwonden omdat het aanwezige materiaal vastgemaakt en aangepast is. Een andere directeur stelt voor een gecapitonneerde cel te ontwikkelen om te vermijden dat de gedetineerde zich aan een voorwerp verwondt, met het hoofd of de handen tegen de muur stoot of geluidshinder veroorzaakt.

Een directeur oppert ook een idee dat niet zozeer een alternatief is, maar eerder een perspectief. Het berust op de geleidelijke **opheffing van een aantal inbreuken die aanleiding geven tot opsluiting in afzondering**, zoals het bezit van een smartphone in de cel. Die inbreuken zouden met

andere, minder zware sancties kunnen worden bestraft. Een andere directeur spreekt bijvoorbeeld ook over een vermindering van het aantal dagen opsluiting in de strafcel.

Enkele directeurs willen inzetten op preventie om te vermijden dat een gedetineerde in afzondering moet worden geplaatst. Dat zou niet echt een alternatief voor de afzonderingscel zijn. Die preventie kan gebaseerd zijn op meer aandacht voor het welzijn in de cel en betere detentieomstandigheden, verkregen door de infrastructuur van de inrichtingen en de detentieregimes aan te passen. Dit zou gepaard gaan met minder overbevolking en een opvolging die beter is aangepast aan de geestelijke gezondheidstoestand van de gedetineerden. Er zou dus meer rekening moeten worden gehouden met meer algemene aspecten van de detentie. Daarvoor moeten budgetten worden vrijgemaakt, maar volgens de directeurs zou het daadwerkelijk een gunstig effect kunnen hebben op de bezetting van de afzonderingscellen. Een voorstel waar iedereen bij wint?

Terugkomend op de beter aangepaste opvolging van de geestelijke gezondheid bij de gedetineerden benadrukken sommige directeurs de problematische afzondering van geïnterneerden en/of gedetineerden met psychische problemen. Wat psychiatrie en drugsverslaving betreft, zijn enkele directeurs ervan overtuigd dat een flink deel van de opsluitingen in afzondering zou kunnen worden vermeden met een **betere psychiatrische en farmacologische opvolging** van geïnterneerden en van bepaalde gedetineerden met geestelijke gezondheidsproblemen en/of verslavingsproblemen. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om het volksgezondheidsbeleid van psychiatrische ziekenhuizen voor geïnterneerden toe te passen, want bepaalde procedures in gevangenis zouden veel te streng zijn en niet aangepast zijn aan de noden van geïnterneerden en/of gedetineerden met psychische problemen.

Tot besluit delen we nog een getuigenis van een directeur die ons uitlegt dat er pas van concrete alternatieven voor afzondering in de straf- en/of beveiligde cel kan worden gepraat als eerst is nagedacht over onze maatschappij en het begrip 'straf'. Dan zou het mogelijk zijn een **penitentiair beleid** te introduceren dat de middelen aanreikt om die visie in de praktijk te brengen. Volgens hem moet men doelstellingen bepalen, middelen vrijmaken om ze te verwezenlijken en die verwezenlijking evalueren. Hij vindt dat we in België en West-Europa een zeer oud systeem kennen waarvan is aangetoond dat het geen andere doelstellingen kan dienen dan het basisdoel: opsluiten.

#### 4.8.3.2. Aanpassingen

Aan de ondervraagde directeurs werd gevraagd hoe de afzonderingscellen kunnen worden veranderd, met name in materieel opzicht. Het antwoord was niet gemakkelijk. Het was zelfs zeer complex en riep gemengde gevoelens op. Een grote meerderheid van de directies verklaarde niet van het principe zelf van de afzondering te houden en zou eenvoudig een alternatief voor deze praktijk willen voorstellen zoals uiteengezet in deel 4.3 van dit onderzoek. Als hem een bepaald budget wordt toegekend, zal één directeur zijn prioriteiten elders in de gevangenis stellen. Volgens hem zijn de afzonderingscellen niet het grootste probleem in de gevangenissen.

Een andere directeur vindt dat een herinrichting van de afzonderingscellen deel moet uitmaken van een breder penitentiair beleid. Enkele anderen, die mee de verbeteringsprocedures op de rails hebben gezet, merken op dat de Regie der Gebouwen traag reageert in het kader van deze herinrichtingsprojecten.

Een meerderheid van de bevroegde directieleden vindt dat **het comfort in de afzonderingscellen moet worden verbeterd**. Op het materiële vlak werden een betere verluchting, een betere regeling van de verwarming en een betere toegang tot de verlichting vaak genoemd. De meestal verduisterde vensters zijn ook een probleem dat moet worden opgelost. Enkele directeurs zouden willen dat de gedetineerden van een aangenaam uitzicht naar buiten konden genieten, bij voorkeur met wat groen. Volgens hen zou dat een rustgevend effect hebben. Vast en onbreekbaar meubilair is bovendien onmisbaar. Het zou een tafel en een stoel moeten omvatten. Een andere prioriteit is toegang tot water.

Toegang tot een telefoon en televisie (beschermd door plexiglas) valt perfect te overwegen voor sommige directieleden, die van mening zijn dat ook dat een kalmerend effect zou hebben. Meerdere directieleden zouden ook graag over gecapitonneerde cellen beschikken. Gezien de woede die sommige gedetineerden voelen, is het essentieel dat zij in een beveiligde omgeving uiting kunnen geven aan hun frustraties. Ook de locatie van de cellen roept vragen op. Er moet ook een inspanning worden overwogen om de toegang tot de douches en de voorzieningen (individuele koer, advocatenruimte enzovoort) te verbeteren. Onze gesprekspartners merken voorts op dat het cellenblok soms volledig geblokkeerd is tijdens de verplaatsingen naar en/of van de afzonderingscellen. Dit maakt het werk van het personeel



nog moeilijker. Wat het regime in afzondering betreft, vinden velen dat een hogere frequentie van de contacten en een betere toegang tot de diensten, met name psychiaters, essentieel is.

In tegenstelling tot wat hiervoor wordt verteld, maken enkele directeurs melding van een zekere **terughoudendheid om het comfort in de afzonderingscellen te verbeteren**. Sommige leden van de directies wijzen er namelijk op dat, als de cel comfortabel en goed ingericht is, bepaalde gedetineerden er zo lang mogelijk in willen blijven, zeker als ze in onmin leven met een medegedetineerde.

Anderzijds is een directie van mening dat het basisprobleem de maatregel zelf is, de strenge afzondering van de betrokken persoon en de al even strenge beperking van zijn contacten. Materiële overwegingen zouden uiteindelijk maar bijzaak zijn. Het gevaar is dat een verbetering van het comfort in zekere zin de afzonderingscellen zou legitimeren en de frequentie van de opsluiting in deze cellen zou doen toenemen. Daarom is voorzichtigheid geboden. Een dubieuze praktijk mag niet worden verborgen achter een nieuwe laag verf en nieuw meubilair.

De CTRG vindt een materiële verbetering essentieel, maar benadrukt dat ze een stelselmatig gebruik van de afzondering niet mag rechtvaardigen. De materiële omstandigheden moeten worden verbeterd, maar terzelfder tijd moet **grondig worden nagedacht over de wenselijkheid van afzonderingsmaatregelen**.

#### 4.8.4. Aanbevelingen om het gebruik van afzonderingscellen te evalueren

##### Gebreken in wetgeving en beleid

- Tucht sancties in de afzonderingscel zijn niet geschikt voor geïnterneerden. Net zoals de rechtspraak van het Europees Hof benadrukt de CTRG dat in gespecialiseerde inrichtingen voldoende plaatsen voor geïnterneerden beschikbaar horen te zijn om ze niet in penitentiaire inrichtingen te moeten plaatsen.
- Daarnaast beveelt de CTRG aan om ook voor diegenen die niet geïnterneerd zijn maar toch met mentale gezondheidsproblemen kampen, in de nodige psychiatrische zorg te voorzien.

##### Gebreken in opleiding (personeel en directies)

- Om passende beslissingen te nemen ten aanzien van de gedetineerden en het systeem van tucht sancties voor het hele land te harmoniseren, beveelt de CTRG aan om een basisopleiding in tuchtrecht(elijke beslissingen) op te zetten voor alle directies. Na die opleiding zou het zeer zinvol zijn om intervisies tussen directies te organiseren om de continuïteit ervan te verzekeren.
- De CTRG steunt de aanbeveling van het CPT over de opleiding van beambten die met personen met geestelijke gezondheidsproblemen en geïnterneerden werken: “(...) dat maatregelen worden genomen opdat de FOD Justitie, in overleg met de FOD Volksgezondheid, een aangepaste taakomschrijving opstelt voor de functie van penitentiair beambte, toegewezen aan de IBM’s, de psychiatrische afdelingen en de afdelingen voor geïnterneerden, hij deze beambten stelselmatig een basisopleiding over het werk in een psychiatrische omgeving verstrekt en hij hen psychosociale, professionele en anonieme ondersteuning geeft.” (CPT, 2018, p. 60).
- De CTRG pleit voor de snelle invoering van nieuwe toezichtvoorschriften die gericht zijn op een betere relatie tussen beambten en gedetineerden, met bijzondere aandacht voor menselijkheid en dialoog, zoals die wordt beschreven in de algemene beleidsnota van de minister van Justitie.

## Alternatieven en aanpassingen

### Algemene aanbevelingen

- Gezien de vervallen staat en de verouderde inrichting van de meeste afzonderingscellen beveelt de CTRG aan dat de minister van Justitie en de Regie der Gebouwen alle nuttige maatregelen nemen om binnen een redelijke termijn de herstellingen, aanpassingen, werkzaamheden en andere investeringen uit te voeren die nodig zijn om de waardigheid en de grondrechten van de gedetineerden in afzonderingscellen te respecteren.
- Omdat de huidige chronische overbevolking van invloed is op de afzondering in de straf- en de beveiligde cellen, wijst de CTRG opnieuw op de aanbeveling in haar jaarverslag 2020 waarin hij de minister van Justitie vraagt “passende en toereikende maatregelen te nemen om de groei van de gevangenisbevolking te beheersen en humane en waardige detentieomstandigheden te waarborgen voor mensen die van hun vrijheid zijn beroofd, evenwel zonder de bestaande gevangenis capaciteit te verhogen.”

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om een duidelijk onderscheid te maken tussen de straf- en beveiligde cel, zowel wat betreft de materiële kenmerken als wat betreft eventuele verschillen in regime.
- Om te vermijden dat gedetineerden naar aanleiding van een vrijwillige afzondering, een psychose of een andere veiligheidsmaatregel in de strafcel worden opgesloten, beveelt de CTRG aan om beveiligde cellen in te richten in alle inrichtingen die er nog geen hebben.
- De CTRG beveelt aan dat veiligheidsmaatregelen alleen worden uitgevoerd in beveiligde cellen, zoals bepaald in artikel 112, § 5 van de Basiswet.
- De CTRG beveelt de geleidelijke opheffing aan van een aantal inbreuken die aanleiding geven tot afzondering in de strafcel en andere, meer geschikte sancties in te voeren voor bepaalde soorten inbreuken.
- De CTRG beveelt aan om veiligheidshelmen te voorzien voor personen met zware psychoseaanvallen en het voorzien van cellen met zachte wanden en een zachte vloer in de gevangenis met een psychiatrische afdeling.



# CONCLUSIES



## 5. Conclusie

De potentieel schadelijke effecten die een verblijf in de straf- of beveiligde cel met zich mee kunnen brengen, werden in internationale literatuur reeds veelvuldig beschreven. Ook het gebruik van straf- en beveiligde cellen in België vormde/vormt het onderwerp van verscheidene kritieken en aanbevelingen (o.a. van academici, het CPT, het Europees Hof, Commissies van Toezicht, ...). De CTRG besloot dan ook om in samenwerking met al haar CvT's een (vervolg)onderzoek naar het gebruik van straf- en beveiligde cellen uit te voeren.

Als onafhankelijk en onpartijdig toezichts- en adviesorgaan wenst de CTRG immers na te gaan in welke mate het gebruik van de straf- en beveiligde cellen in de Belgische gevangenis overeenstemt met de Europese standaarden in de strijd tegen inhumane en degraderende behandeling en bestraffing. De CTRG formuleert in dit onderzoeksrapport de nodige aanbevelingen om verder te streven naar een humaan gebruik van de straf- en beveiligde cellen dat gefundeerd is op een sterk wettelijk kader waarin de nodige rechtswaarborgen worden ingebouwd. Tot slot zoekt de CTRG actief naar alternatieven voor de straf- en beveiligde cellen en stelt het zich opbouwend-kritisch op ten aanzien van het gebruik van de straf- en beveiligde cellen op heden. Voorliggend onderzoek trachtte dan ook aan de hand van het beantwoorden van zeven onderzoeksvragen na te gaan (1) op welke vlakken de huidige praktijken met betrekking tot de straf- en beveiligde cellen in overeenstemming zijn met de bepalingen hieromtrent in internationale verdragen, regelgeving en aanbevelingen, in de Belgische wetgeving en in interne reglementering, (2) welke aanbevelingen voor menswaardigere alternatieven voor of een menswaardiger gebruik van de straf- en beveiligde cellen geformuleerd kunnen worden en (3) welke *best practices* kunnen worden uitgewisseld.

Om deze doelen in te vullen werden niet alleen de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen, maar ook de besluitvorming achter het gebruik ervan, de procedure tot de plaatsing erin, het gebruik van dwang gedurende het verblijf, het geldende regime gedurende het verblijf en de opvolging en de registratie ervan onderzocht en geëvalueerd. Er werd hierbij gekozen voor een mixed-methods onderzoek waarbij zowel vragenlijsten als interviews gebruikt werden. Voor beide types van dataverzameling kon gerekend worden op vrijwillige deelnemers uit de respectievelijke CvT

bij elke inrichting. Het onderzoek vond plaats in op één na alle Belgische penitentiaire inrichtingen. De inrichting die niet in het onderzoek werd betrokken, betreft er één waar noch straf- noch beveiligde cellen aanwezig zijn. Er werd bewust gekozen om geen selectie te maken binnen de overige inrichtingen om op die manier een overzicht te bekomen van het gebruik van de straf- en beveiligde cellen ongeacht de capaciteit, het type (arrest-huis/strafhuis) of het geldende regime van/in de inrichting.

Ondanks inspanningen van vele directieleden om, rekening houdende met de gevangenispraktijk de bestaande wet- en regelgeving zo humaan mogelijk toe te passen, wijzen de resultaten uit dat er in de praktijk nog een lange weg te gaan is en dat dringend de nodige acties ondernomen moeten worden om snelle verbeteringen op dit domein teweeg te brengen. Gezien het in de huidige gevangenispraktijk onwerkbaar blijkt om het gebruik van straf- en beveiligde cellen op korte termijn volledig af te schaffen, wenst de CTRG de noodzaak te benadrukken van een grondige herevaluatie van deze gevangenispraktijk. Op lange termijn beveelt zij aan om naar alternatieven te zoeken om de straf- en beveiligde cel overbodig te maken. In dit licht kijkt zij hoopvol naar initiatieven zoals de transitiehuizen, waar zelfs geen straf- en beveiligde cellen zijn, naar de detentiehuizen en naar het idee rond de ‘warme bewaking’.

Op korte termijn kunnen daarnaast al de nodige verbeteringen doorgevoerd worden met betrekking tot het gebruik van de straf- en beveiligde cellen. Enerzijds moeten de geldende bepalingen omtrent het gebruik van straf- en beveiligde cellen in internationale verdragen, regelgeving en aanbevelingen, Belgische wetgeving en in interne reglementering op bepaalde vlakken beter worden nageleefd. Anderzijds dienen de randvoorwaarden gecreëerd te worden om dit mogelijk te maken op de werkvloer. Zo is er bijvoorbeeld nood aan een verduidelijking of aanvulling van bepaalde elementen in deze wet- en regelgeving en zijn er voor een aantal zaken bijkomende financiële en/of personele middelen noodzakelijk.

Om die redenen wijst de CTRG dan ook meer concreet op onderstaande algemene en specifieke aanbevelingen.



# AANBEVELINGEN



## Aanbevelingen over de materiële kenmerken van de straf- en beveiligde cellen

### Algemene aanbevelingen

- De CTRG herinnert eraan dat het tuchtregime ertoe strekt de orde en de veiligheid te vrijwaren met eerbiediging van de waardigheid, het zelfrespect en de individuele en sociale verantwoordelijkheid van de gedetineerden (art. 122 Basiswet).
- De CTRG dringt erop aan de infrastructuur van de cellen (meer bepaald hun afmetingen en de sanitaire voorzieningen) in overeenstemming te brengen met de normen waarvan sprake is in het KB van 3 februari 2019.

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om voor een goede verluchting, een geschikte temperatuur en voldoende licht te zorgen in de afzonderingscellen.
- De CTRG beveelt aan dat bijzondere zorg wordt besteed aan gezondheid en hygiëne, meer bepaald op de volgende punten:
  - het beddengoed;
  - de muren en vloeren;
  - de sanitaire installaties.
- De CTRG beveelt een stelselmatige controle en schoonmaak van de straf- en beveiligde cellen aan. Wanneer een gedetineerde schoonmaakmateriaal vraagt, moet op dat verzoek worden ingegaan.
- De CTRG herinnert aan artikel 134 van de Basiswet en beveelt dus aan om volledig en correct beddengoed ter beschikking te stellen met de volgende artikelen:
  - onderbed;
  - voldoende dekens;
  - kussen;
  - matrasbeschermer, lakens en kussensloop.

- De CTRG beveelt aan om in regelmatige douchemogelijkheden te voorzien, ook voor personen die in afzonderingscellen verblijven.
- De CTRG beveelt aan om de toiletten zo te plaatsen dat de intimiteit van de gebruikers kan worden geëerbiedigd. Aan die eis kan niet op aanvaardbare wijze worden voldaan door het gebruik van een emmer op te leggen.
- De CTRG brengt in herinnering dat het essentieel is dat de oproepsystemen functioneren. Deze worden mogelijks niet altijd correct gebruikt. Toch moet het personeel hiermee rekening houden en tijdig een gevolg geven aan de oproepen van de gedetineerden.
- De CTRG beveelt aan om een klok te installeren in de straf- en beveiligde cellen. Tijdens een verblijf in een afzonderingscel kan het immers ontzettend belangrijk zijn een idee te hebben van de tijd.

## Aanbevelingen over de besluitvorming rond de plaatsing in straf- en beveiligde cel

### Algemene aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan dat de besluitvorming rond de plaatsing in de straf- en beveiligde cellen wordt uitgevoerd zoals precies bepaald in de artikelen 110 t.e.m. 112, 116 t.e.m. 118, 122, 139, 142 t.e.m. 145 van de Basiswet en de jurisprudentie hieromtrent van het Grondwettelijk Hof.

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om een wettelijk kader en concrete richtlijnen te voorzien voor die aspecten waar in de gevangenispraktijk lacunes worden vastgesteld in de bestaande wetgeving en richtlijnen, zoals bv.
  - het voorzien van een wettelijk kader dat de mogelijkheid voorziet voor bewakend personeel om in naam van de directie een voorlopige BVM te kunnen starten (zoals deze bestaat voor de voorlopige maatregel in de beveiligde cel);
  - het aanpassen van de opleiding voor het bewakend personeel dat in de praktijk dergelijke beslissingen moet nemen opdat zij hiertoe de nodige vaardigheden kunnen ontwikkelen;
- De CTRG beveelt aan om voldoende aandacht te hebben voor het individueel motiveren van elke tuchtuitspraak, rekening houdende met de concrete omstandigheden van elk feit;
- De CTRG beveelt aan om hoorzittingen te houden in een hiervoor voorzien lokaal en niet in een afzonderingscel of in de gang;
- De CTRG beveelt aan om verder onderzoek te doen naar de noden rond vrijwillige isolatie en de mogelijkheid om hiertoe een richtinggevend kader te ontwikkelen omwille van het feit dat dit geen wettelijke basis heeft;

Met het oog op de informatieplicht naar de gedetineerde toe, beveelt de CTRG aan om de documenten met betrekking tot de beslissing waaruit een verblijf in de straf- en beveiligde cel blijkt minimaal in de nabije omgeving van de straf- of beveiligde cel te bewaren opdat personeel of directie informatie uit deze documenten op verzoek van de gedetineerde kan herhalen of verduidelijken.

## Aanbevelingen over de procedure tot plaatsing in straf- en beveiligde cel

### Verloop van de overbrenging

#### Algemene aanbeveling

- De CTRG beveelt aan dat de procedure voor de overbrenging naar de afzonderingscellen op duidelijke wijze wordt gestandaardiseerd om handelingen te vermijden die onverenigbaar zijn met respect voor de menselijke waardigheid van de gedetineerde.

#### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG moedigt de wijdverspreide praktijk van de rustige overbrenging zonder gebruik van dwangmiddelen aan. De CTRG benadrukt in dat verband dat het stelselmatige gebruik van die middelen niet mag worden aanvaard omdat het in strijd is met de beginselen die in de artikelen 119 tot 121 van de Basiswet worden beschreven.
- De CTRG beveelt aan zowel de voorwaarden om lid te worden van de interventieteams, als de inhoud van de opleiding over interventietechnieken en de toegepaste praktijken te verduidelijken. Er moet ook meer duidelijkheid komen over de eisen (aantal leden, uitrusting enzovoort) waaraan een interventieteam in de gevangenis moet voldoen. Over dit onderwerp moet een syllabus worden opgesteld en goedgekeurd die de kennis uniformeert voor alle inrichtingen. Dit is vooral belangrijk om de overbrenging van onwillige of gewelddadige gedetineerden zonder 'collateral damage' te laten verlopen.

### Fouille tijdens de overbrenging

#### Algemene aanbevelingen

- Zoals artikel 108 van de Basiswet aangeeft, mogen fouilles alleen worden uitgevoerd wanneer dat werkelijk nodig is in het belang van de ordehandhaving of de veiligheid.

- De CTRG verwijst ook naar de algemene en specifieke aanbevelingen die de federale ombudsman formuleerde naar aanleiding van het onderzoek naar de fouilles uit 2019 (de federale ombudsman, 2019)

### Specifieke aanbevelingen

- Wat fouilles op het lichaam betreft, beveelt de CTRG de strikte toepassing aan van de in artikel 108 §2 van de Basiswet beschreven regel volgens dewelke de gedetineerde alleen op het lichaam mag worden gefouilleerd wanneer de directeur van oordeel is dat er individuele aanwijzingen zijn dat onderzoek aan de kledij niet voldoende is om zekerheid te verkrijgen dat er geen gevaar is voor de orde en de veiligheid. Bovendien bezorgt de directeur zijn beslissing uiterlijk vierentwintig uur na de fouille schriftelijk aan de gedetineerde.
- De CTRG beveelt aan dat het bij een fouille op het lichaam aanwezige personeel tot het strikte minimum beperkt blijft en dat de andere gedetineerden de fouille niet kunnen zien. De CTRG beveelt in dat verband een strikte toepassing aan van het in artikel 108 §3 van de Basiswet beschreven principe dat een fouille geen tergend karakter mag hebben en dat ze dient te gebeuren met eerbiediging van de waardigheid van de gedetineerde.
- De CTRG beveelt aan dat bij naaktfouilles de volgende bepalingen worden nageleefd:
  - de fouille moet plaatsvinden in een lokaal waar de gedetineerde zich achter een scherm kan uitkleden of in een kleedkamer,
  - de gedetineerde moet een handdoek krijgen om zijn naaktheid gedeeltelijk te verbergen tijdens de fouille,
  - de fouille moet in fasen gebeuren, zodat de gedetineerde nooit volledig naakt hoeft te zijn en
  - het met de fouille belaste personeel mag de gedetineerde niet vragen bewegingen te maken of houdingen aan te nemen die een vernederend karakter hebben (door de benen buigen, hoesten enzovoort).
- De CTRG beveelt aan dat de procedure voor deze fouilles wordt verduidelijkt bij de directies en het gevangenispersoneel.



## Dwangmaatregelen tijdens verblijf in de straf- en beveiligde cel

- De CTRG beveelt de lokale directies aan om niet lichtzinnig om te springen met het gebruik van boeien.
- De CTRG brengt European Prison Rule 60.6 in herinnering die erop wijst dat dwangmaatregelen niet als straf gebruikt mogen worden.

## Aanbevelingen over het regime binnen de staf- en beveiligde cellen

### Algemene aanbeveling

- De CTRG beveelt een strikte toepassing van de artikelen 135 en 136 van de Basiswet aan. Daarin worden respectievelijk de beperkingen en de garanties opgesomd die van toepassing zijn in geval van disciplinaire afzondering. Belangrijk is voorts dat het personeel goed is opgeleid op dat vlak.

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om rekening te houden met de omstandigheid dat de directeur bij een andersluidende beslissing een of meer van de in artikel 135 §1 van de Basiswet bedoelde beperkingen met betrekking tot disciplinaire afzondering kan opheffen wanneer hij dat nodig acht. Het is inderdaad van belang dat, zonder aan de rechten van de gedetineerde te raken, rekening wordt gehouden met deze speelruimte.
- De CTRG beveelt aan om gedetineerden niet naakt in afzonderingscellen te plaatsen, maar gebruik te maken van alternatieven zoals papieren kledij.
- De CTRG beveelt aan om de rechten en verplichtingen van de gedetineerden aan te plakken en ze mondeling toe te lichten bij aankomst in de cel.
- De CTRG beveelt aan de tijden voor de wandelingen te herzien om de slaap van de gedetineerden te respecteren en hen van het daglicht te laten genieten. Bovendien beveelt de CTRG aan om op de individuele koeren systemen te installeren die natuurlijk licht doorlaten en om geen gebruik te maken van voorzieningen die de lichtinval tegenhouden of te zeer beperken zoals dicht bij elkaar geplaatste tralies.
- De CTRG beveelt aan om systematisch sokken en ondergoed te verstrekken aan de gedetineerden. Het is ook essentieel dat de kledij de juiste maat heeft. Bovendien moeten extra kleren ter

beschikking worden gesteld als de persoon het koud heeft in de cel of op de wandelkoer.

- De CTRG beveelt aan om te garanderen dat gedetineerden in de strafcel toegang hebben tot de boeken van de bibliotheek en dat binnen een redelijke termijn. Er wordt ook aanbevolen om het boekenaanbod uit te breiden. Soms is dat zeer beperkt of bestaat het alleen uit religieuze werken.
- Behalve wanneer dat een gevaar inhoudt voor de gedetineerde of voor anderen, beveelt de CTRG aan om schrijfbenodigdheden (recht op briefwisseling) of een leesbril (recht op toegang tot informatie) ter beschikking te stellen van de gedetineerden.
- De CTRG beveelt aan om de gedetineerden duidelijk te informeren over de mogelijkheid om contact op te nemen met de Commissie van Toezicht en over het bestaan van en de regels voor de toegang tot het klachtrecht.

## Aanbevelingen over de opvolging van het verblijf in straf- en beveiligde cellen

### Algemene aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan de opvolging van de gedetineerden die in een straf- of beveiligde cel verblijven conform de wettelijke richtlijnen en internationale aanbevelingen te laten verlopen en bepaalde methodes of middelen (vb. cameratoezicht) slechts in te zetten in het belang van de gedetineerden en dit rekening houdend met de menselijke waardigheid van de gedetineerden.

### Specifieke aanbevelingen

- De centrale raad beveelt aan dat de dialoog tussen de gedetineerde en de directie als algemene regel in de cel of in een afzonderlijke ruimte plaatsvindt.
- De CTRG beveelt aan om de psychiater stelselmatig te laten langskomen in de afzonderingscel als de gedetineerde tekenen van psychose, depressie, decompensatie of andere labiele gemoedstoestanden vertoont.
- De CTRG beveelt aan om een communicatie-inspanning rond medische zorg te doen in de vorm van dialoog en een verhoogde beschikbaarheid van de diensten.
- De CTRG herinnert eraan dat het belangrijk is over voldoende personeel te beschikken om in de behoeften van de in afzondering geplaatste gedetineerden te voorzien. Bovendien wijst de raad erop dat het lijden van bepaalde gedetineerden niet mag worden genegeerd of geminimaliseerd, om te vermijden dat een soms noodzakelijke medische behandeling wordt vertraagd.
- Volgens artikel 112 §1 3° van de Basiswet moet voor elk geval afzonderlijk worden ingeschat of nachtelijk toezicht aangewezen is. De CTRG herinnert eraan dat deze maatregel in geen geval stelselmatig mag worden genomen.
- De CTRG herinnert eraan dat de gedetineerde overeenkomstig artikel 137, § 1 van de Basiswet moet worden ingelicht over het cameratoezicht en over de redenen voor dit toezicht.

## Aanbevelingen over de registratie van het gebruik van straf- en beveiligde cellen

### Algemene aanbeveling

- De CTRG beveelt aan om de registers bij te houden met strikte inachtneming van de geldende wettelijke bepalingen, meer bepaald de artikelen 115, 118 §6, 121 en 146 van de Basiswet.

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan dat elke lokale directie een interne mededeling verspreidt die verduidelijkt hoe de registers moeten worden bijgehouden en waartoe ze dienen. Bovendien wordt aanbevolen dat in elke inrichting iemand wordt aangesteld om te controleren of deze registers correct worden bijgehouden.
- De CTRG beveelt aan dat elke lokale directie haar personeel duidelijk informeert over de verschillen tussen BVM, IBVR en afzondering als gevolg van een tuchtrechtelijke maatregel.
- De CTRG steunt de initiatieven die in bepaalde inrichtingen al werden genomen om aanvullende categorieën of een kolom voor opmerkingen toe te voegen aan de registers.
- De CTRG beveelt aan om de voorlopige maatregelen in een afzonderingscel steeds te registreren in het tuchtregister, ongeacht de vraag of er effectief een tuchtprocedure wordt opgestart.

## Aanbevelingen om het gebruik van afzonderingscellen te evalueren

### Gebreken in wetgeving en beleid

- Tucht sancties in de afzonderingscel zijn niet geschikt voor geïnterneerden. Net zoals de rechtspraak van het Europees Hof benadrukt de CTRG dat in gespecialiseerde inrichtingen voldoende plaatsen voor geïnterneerden beschikbaar horen te zijn om ze niet in penitentiaire inrichtingen te moeten plaatsen.
- Daarnaast beveelt de CTRG aan om ook voor diegenen die niet geïnterneerd zijn maar toch met mentale gezondheidsproblemen kampen, in de nodige psychiatrische zorg te voorzien.

### Gebreken in opleiding (personeel en directies)

- Om passende beslissingen te nemen ten aanzien van de gedetineerden en het systeem van tucht sancties voor het hele land te harmoniseren, beveelt de CTRG aan om een basisopleiding in tuchtrecht(elijke beslissingen) op te zetten voor alle directies. Na die opleiding zou het zeer zinvol zijn om intervisies tussen directies te organiseren om de continuïteit ervan te verzekeren.
- De CTRG steunt de aanbeveling van het CPT over de opleiding van beambten die met personen met geestelijke gezondheidsproblemen en geïnterneerden werken: "(...) dat maatregelen worden genomen opdat de FOD Justitie, in overleg met de FOD Volksgezondheid, een aangepaste taakomschrijving opstelt voor de functie van penitentiair beambte, toegewezen aan de IBM's, de psychiatrische afdelingen en de afdelingen voor geïnterneerden, hij deze beambten stelselmatig een basisopleiding over het werk in een psychiatrische omgeving verstrekt en hij hen psychosociale, professionele en anonieme ondersteuning geeft." (CPT, 2018, p. 60).
- De CTRG pleit voor de snelle invoering van nieuwe toezichtvoorschriften die gericht zijn op een betere relatie tussen beambten en gedetineerden, met bijzondere aandacht voor menselijkheid en dialoog, zoals die wordt beschreven in de algemene beleidsnota van de minister van Justitie.

## Alternatieven en aanpassingen

### Algemene aanbevelingen

- Gezien de vervallen staat en de verouderde inrichting van de meeste afzonderingscellen beveelt de CTRG aan dat de minister van Justitie en de Regie der Gebouwen alle nuttige maatregelen nemen om binnen een redelijke termijn de herstellingen, aanpassingen, werkzaamheden en andere investeringen uit te voeren die nodig zijn om de waardigheid en de grondrechten van de gedetineerden in afzonderingscellen te respecteren.
- Omdat de huidige chronische overbevolking van invloed is op de afzondering in de straf- en de beveiligde cellen, wijst de CTRG opnieuw op de aanbeveling in haar jaarverslag 2020 waarin hij de minister van Justitie vraagt “passende en toereikende maatregelen te nemen om de groei van de gevangenisbevolking te beheersen en humane en waardige detentieomstandigheden te waarborgen voor mensen die van hun vrijheid zijn beroofd, evenwel zonder de bestaande gevangenis capaciteit te verhogen.”

### Specifieke aanbevelingen

- De CTRG beveelt aan om een duidelijk onderscheid te maken tussen de straf- en beveiligde cel, zowel wat betreft de materiële kenmerken als wat betreft eventuele verschillen in regime.
- Om te vermijden dat gedetineerden naar aanleiding van een vrijwillige afzondering, een psychose of een andere veiligheidsmaatregel in de strafcel worden opgesloten, beveelt de CTRG aan om beveiligde cellen in te richten in alle inrichtingen die er nog geen hebben.
- De CTRG beveelt aan dat veiligheidsmaatregelen alleen worden uitgevoerd in beveiligde cellen, zoals bepaald in artikel 112 §5 van de Basiswet.
- De CTRG beveelt de geleidelijke opheffing aan van een aantal inbreuken die aanleiding geven tot afzondering in de strafcel en andere, meer geschikte sancties in te voeren voor bepaalde soorten inbreuken.

- De CTRG beveelt aan om veiligheidshelmen te voorzien voor personen met zware psychoseaanvallen en het voorzien van cellen met zachte wanden en een zachte vloer in de gevangenissen met een psychiatrische afdeling.



# BIBLIOGRAFIE



# Bibliografie

## Internationale rechtsbronnen

Verdrag 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules, adopted by the Committee of Ministers on 1 July 2020 at the 1380th meeting of the Ministers' Deputies.

## Belgische wetgeving

Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005.

Wet 23 maart 2019 betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en van het statuut van het penitentiair personeel, BS 11 april 2019.

KB 3 februari 2019 tot uitvoering van de artikelen 41, § 2, en 134, § 2, van de wet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 14 februari 2019.

Min. Omz nr. 1810 van 19 november 2009 betreffende de dwangmiddelen en interventie-uitrusting.

Collectieve brief nr. 141 van 30 januari 2017, Onderzoek aan de kledij – fouillering op het lichaam – onderzoek van de verblijfsruimte (volledige tekst te verkrijgen in het online rapport)

Collectieve brief nr. 156 van 14 augustus 2020, Basiswet – Titel VI: orde, veiligheid en gebruik van dwang (volledige tekst te verkrijgen in het online rapport).

## Rechtspraak

EHRM 10 oktober 2013, nr. 15853/08, Voloshyn v. Oekraïne.

EHRM 12 april 2005, nr. 46387/99, 48906/99, 57410/00 & 57419/00, Whitefield & Others v. Verenigd Koninkrijk.

EHRM 4 oktober 2016, nr. . 2235/02, Klibisz v. Poland

EHRM 25 juli 2013, nr. 11082/06 & 13772/05, Khodorkovskiv & Lebedev v. Russia.

EHRM 12 juni 2007, nr. 70204/01, Frérot v. Frankrijk.

EHRM 15 november 2001, nr. 25196/94, Iwanczuk v. Polen.

EHRM 16 mei 2017, nr. 37768/13 & 36467/14, Sylla & Nollomont v. België.

EHRM 27 november 2012, nr. 17892/03, Savičs v. Letland.

EHRM 29 april 2003, nr. 41220/98, Aliev v. Oekraïne.

EHRM 29 mei 2012, nr. 16563/08, 40841/08, 8192/10 & 18656/10, Julin v. Estand.

EHRM 31 maart 2020, nr. 82284/17, Jeanty v. België.

EHRM 6 maart 2007, nr. 27473/02, Erdoğan Yağız v. Turkije.

EHRM 7 januari 2010, nr. 24407/04, Onoufriou v. Cyprus.

EHRM 9 november 2003, nr. 39665/98 & 40086/98, Ezeh & Connors v. Verenigd Koninkrijk

EHRM 4 juli 2006, nr. no. 59450/00 Ramirez Sanchez v. Frankrijk.

GwH 29 januari 2014, nr. 20/2014.

RvS 14 juli 2014, nr. 228.062.

RvS 7 november 2011 (11<sup>e</sup> k.), nr. 216.190.

KC 13 april 2021, nr. 29/21-003.

KC 29/21-003, 13 april 2021.

CA 21-0067, 9 juni 2021.

## Adviezen

Vr. en Antw. Senaat, Vr. nr. 5-8586, 25 maart 2013 (B. ANCIAUX).

## Sociaal-wetenschappelijke bronnen

Beyens, K. & Boone, M. (2013). « Zeg maar Henk tegen de chef ». Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg. Den Haag. 2037-summary\_tcm28-71807.pdf

Catthoor, K. (2020, 31 augustus). Hoe moeten mensen als Jonathan Jacob en Jozef Chovanec worden “aangepakt”? Knack. Geraadpleegd op <https://www.knack.be/nieuws/belgie/hoe-moeten-mensen-als-jonathan-jacob-en-jozef-chovanec-worden-aangepakt/article-opinion-1635141.html>

CTRG. (2020). Visite ad hoc à l'établissement de défense sociale (EDS) de Paifve 5 et 6 mars 2020. PAIFVE\_Visite-ad-hoc\_RAPPORT\_Complet.pdf (belgium.be)

Council of Europe: Department for the execution of judgements of the European Court of Human Rights. (June 2021). Conditions of detention: thematic factsheet. Strasbourg : Council of Europe.

Council of Europe. (2016). Know your rights. Oekraïne: Event Envoy LLC

CPT (2001). 11th General Report of the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2000. (CPT/Inf (2001) 16). Council of Europe. [1680696a75 \(coe.int\)](#)

CPT (2002). Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 25 novembre au 7 décembre 2001 (CPT/Inf (2002) 25). Council of Europe. [DisplayDCTMContent \(coe.int\)](#)

CPT (2010). Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009 (CPT/Inf (2010) 24). Council of Europe. [DisplayDCTMContent \(coe.int\)](#)

CPT (2011). 21ste General Report of the CPT: 1 August 2021 – 31 Juli 2011. (CPT/Inf (2011) 28). Council of Europe. [untitled \(coe.int\)](#)

CPT (2012). Report to the Government of the Netherlands on the visit to the Netherlands carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (CPT/Inf (2012) 21). Council of Europe. [1680697829 \(coe.int\)](#)

CPT (2015). Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. (CPT/Inf (2015) 44). Council of Europe. [16806cc449 \(coe.int\)](#)

CPT (2016). 25th General Report of the CPT: 1 January 2015 – 31 December 2015. (CPT/Inf (2016) 10). Council of Europe. [1680696a9d accessed 20 February 2020 \(coe.int\)](#)

CPT (2016b). Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 24 septembre au 4 octobre 2013 (CPT/Inf (2016) 13). Council of Europe. [DisplayDCTMContent \(coe.int\)](#)

CPT (2018). Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 27 mars au 6 avril 2017 (CPT/Inf (2018) 8). Council of Europe. [16807913b1 \(coe.int\)](#)

CTRG. (2019, januari). Bezoek ad hoc aan de Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid / AIBV van de gevangenis van Brugge. [https://ctrq.belgium.be/wp-content/uploads/2020/01/Toezichtsbezoek-2019-01\\_BRUGGE\\_VERSLAG.pdf](https://ctrq.belgium.be/wp-content/uploads/2020/01/Toezichtsbezoek-2019-01_BRUGGE_VERSLAG.pdf)

Daems, T. (2017). Wanneer is een gevangenis te klein? Enkele beschouwingen over mensenrechten en persoonlijke leefruimte naar aanleiding van het arrest Sylla en Nollomont t. België. *Fatik: Tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen*, 34(156), 22-27. [FATIK 2017 156 cel.pdf - Google Drive](#)

Daems, T. (2018). Zal het morgen anders zijn? Koeien, hoorndragers en gevangenen in (en na) het zevende periodiek bezoekrapport van het CPT. *Panopticon: Tijdschrift voor strafrecht, Criminologie en Forensische wetenschap*, 39(2), 69-91. [https://limo.libis.be/primo-explore/fulldisplay?docid=LIRIAS1910058&context=L&vid=Lirias&search\\_scope=Lirias&tab=default\\_tab&lang=en\\_US](https://limo.libis.be/primo-explore/fulldisplay?docid=LIRIAS1910058&context=L&vid=Lirias&search_scope=Lirias&tab=default_tab&lang=en_US)

Eechaudt, V. & Vander Laenen, F. (2018). Gelijkwaardigheid van de gezondheidszorg in detentie: de wet is er, nu nog de toepassing. *Fatik: tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen*, 35(160), 3-7. [http://www.mensenrechten.be.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/bestanden/uploads/tijdschriften/FATIK\\_2018\\_160.pdf](http://www.mensenrechten.be.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/bestanden/uploads/tijdschriften/FATIK_2018_160.pdf)

Gouvernement de la Belgique (2003). Réponse du Gouvernement de la Belgique au rapport du Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) relatif à sa visite en Belgique du 25 novembre au 7 décembre 2001 (CPT/Inf (2003) 32). Council of Europe. [DisplayDCTMContent \(coe.int\)](#)

De federale Ombudsman. (2019). Naaktfouilleringen : het evenwicht tussen de veiligheid in gevangenissen en de waardigheid van de gedetineerden. (Nr. 4). [http://www.federaalombudsman.be/sites/default/files/onderzoeksverslag\\_naaktfouilleringen\\_-\\_federale\\_ombudsman\\_0.pdf](http://www.federaalombudsman.be/sites/default/files/onderzoeksverslag_naaktfouilleringen_-_federale_ombudsman_0.pdf)

Maesschalck, J. (2016). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.

McCleery, R., (1961). Authoritarianism and the Belief System of the Incurables. In D. Cressey (ed.), *The Prison* (pp.260-306). New York: Holt, Rinehart and Winston.

Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Shalev, S. (2008). Manuel de référence: l'isolement cellulaire. London : Mannheim Centre for Criminology. [f33fff\\_01445ebb96d047c2aec977e8d-5c810c6.pdf](https://filesusr.com/f33fff_01445ebb96d047c2aec977e8d-5c810c6.pdf) (filesusr.com)

Shalev, S. (2008). A sourcebook on solitary confinement. London: Mannheim Centre for Criminology. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2177495>

Silverman, D. (2013). *Doing qualitative research*. London: SAGE Publications.

Smith, S., & Lewty, W. (1959) Perceptual isolation using a silent room. *The Lancet*, 2(7098), 342-345.

Solomon, P., Kubzansky, E., Herbert Leiderman, P. JR., Mendelson, J.H., Trumbull, R., & Wexler, D. (1961). *Sensory Deprivation*. Harvard: Harvard University Press.

Tulkens, F. (2017). Cellule collective et espace personnel, un arrêt en trompe-l'oeil. *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 28(112), 989-1004.

Vandebroek, E. (2015). Noot onder GwH 21 mei 2015: Basiswet Gevangeniswezen. *Nieuw Juridisch Weekblad*, 331, 810 – 811.

Van Quickenborne, V. (2020). Algemene beleidsnota Justitie. <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1580/55K1580016.pdf>







 *Van Links Naar Rechts: Strafcellen Antwerpen, Ittre en Dendermonde*

©2021, Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen

**Wettelijk depot:**

D/2021/15328/01

**Hebben meegewerkt aan dit rapport:**

De huidige en voormalige leden uit de 33 Commissies van Toezicht.

De huidige en voormalige leden van de Centrale Raad.

Boutchichi Assia, Bouillon Sophie, Cosyns Audrey, Deprez Ambre,  
Dreesen Silke en Peeters Farah.

**Grafische vormgeving en drukwerk:**

Drukkerij Kamer van volksvertegenwoordigers

**Vertaling:** Belga Translations

**Verantwoordelijke uitgever:** Marc Nève



**CTRG**

Centrale Toezichtsraad  
voor het Gevangeniswezen

**De Centrale Toezichtsraad  
voor het Gevangeniswezen  
waakt over het respect  
voor de rechten en de  
menselijke waardigheid  
van personen in detentie**

Leuvenseweg 48/2  
1000 Brussel

[www.ctrq.belgium.be](http://www.ctrq.belgium.be)  
[info@ctrq.belgium.be](mailto:info@ctrq.belgium.be)

Tel. : +32 2 549 94 70